ततः शरशतेनैव युयुधानो महारथः । अविध्यद्ब्राह्मणं सङ्ख्ये हृष्टरूपो विशाम्पते ।
तस्य द्रोणः शरान् पञ्च प्रेषयामास भारत । ते घोराः कवचं भित्त्वा पपुः शोणितमाहवे ।
निर्व्विद्धस्तु शरैर्घोरैरक्रुध्यत् सात्यकिर्भृशं । सायकान् व्यसृजच्चापि वीरो रुक्मरथम्प्रति । ४६७५
ततो द्रोणस्य यन्तारं निपात्यैकेषुणा भुवि । अश्वान् व्यद्रावयद्बाणैर्हतसूतांस्ततस्ततः ।
स रथः प्रद्रुतः सङ्ख्ये मण्डलानि सहस्रशः । चकार राजतो राजन् भ्राजमान इवांशुमान् ।
अभिद्रवत गृह्णीत हयान् द्रोणस्य धावत । इति स्म चुक्रुशुः सर्व्वे राजपुत्त्राः सराजकाः ।
ते सात्यकिमपास्याशु राजन् युधि महारथाः । यतो द्रोणस्ततः सर्व्वे सहसा समुपाद्रवन् ।
तान् दृष्ट्वा प्रद्रुतान् सङ्ख्ये सात्त्वतेन शरार्द्दितान् । प्रभग्नं पुनरेवासीत्तव सैन्यं समाकुलं । ४६८०
व्यूहस्यैव पुनर्द्वारं गत्वा द्रोणो व्यवस्थितः । वातायमानैस्तैरश्वैर्नीतो वृष्णिशरार्द्दितैः ।
पाण्डुपाञ्चालसम्भिन्नं व्यूहमालोक्य वीर्य्यवान् । शैनेये नाकरोद्यत्नं व्यूहमेवाभ्यरक्षत ।
निवार्य्य पाण्डुपाञ्चालान् द्रोणाग्निः प्रदहन्निव । तस्थौ द्रोणाग्निसन्दीप्तः कालसूर्य्य इवोद्यतः ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि सात्यकिपराक्रमे सप्तदशाधिकशततोऽध्यायः ॥ ११७ ॥

॥ सञ्जय उवाच ॥ द्रोणं स जित्वा पुरुषप्रवीरस्तथैव हार्द्दिक्यमुखांस्त्वदीयान् । प्रहस्य सूतं वचनं बभाषे शिनिप्रवीरः कुरुपुङ्गवाग्र्यः ।
निमित्तमात्रं वयमद्य सूत दग्धारयः केशवफाल्गुनाभ्यां । हतान्निहन्मीह नरर्षभेण वयं सुरेशात्मसमुद्भवेन । ४६८५
तमेवमुक्त्वा शिनिपुङ्गवस्तदा महामृधे सोऽग्र्यधनुर्द्धरोऽरिहा । किरन् समन्तात् सहसा शरान् बली समापतत् श्येन इवामिषं यथा ।
तं यान्तमश्वैः शशिशङ्खवर्णैर्व्विगाह्य सैन्यं पुरुषप्रवीरं । नाशक्नुवन् वारयितुं समन्तादादित्यरश्मिप्रतिमं रथाग्र्यं ।
असह्यविक्रान्तमदीनसत्त्वं सर्व्वे गणा भारत ये त्वदीयाः । सहस्रनेत्रप्रतिमप्रभावं दिवीव सूर्य्यं जलदव्यपाये ।
अमर्षपूर्णस्त्वतिचित्रयोधी शरासनी काञ्चनवर्म्मधारी । सुदर्शनः सात्यकिमापतन्तं न्यवारयद्राजवरः प्रसह्य ।
तयोरभूत् भारत सम्प्रहारः सुदारुणस्तं समतिप्रशंसन् । योधास्त्वदीयाश्च हि सोमकाश्च वृत्रेन्द्रयोर्युद्धमिवामरौघाः । ४६९०
शरैः सुतीक्ष्णैः शतशोऽभ्यविध्यत्सुदर्शनः सात्त्वतमुख्यमाजौ । अनागतानेव तु तान् पृषत्कान् चिच्छेद राजन् शिनिपुङ्गवोऽपि ।
तथैव शक्रप्रतिमोऽपि सात्यकिः सुदर्शने यान् क्षिपति स्म सायकान् । द्विधा त्रिधा तानकरोत्सुदर्शनः शरोत्तमैः स्यन्दनवर्य्यमास्थितः ।
तान् वीक्ष्य वाणान् निहतांस्तदानीं सुदर्शनः सात्यकिवाणवेगैः । क्रोधाद्दिधक्षन्निव तिग्मतेजाः शरानमुञ्चत्तपनीयचित्रान् ।
पुनः स वाणैस्त्रिभिरग्निकल्पैराकर्णपूर्णैर्निशितैः सपुङ्खैः । विव्याध देहावरणं विभिद्य ते सात्यकेराविविशुः शरीरं ।
तथैव तस्यावनिपालपुत्त्रः सन्धाय वाणैरपरैर्ज्वलद्भिः । आजघ्निवांस्तान्रजतप्रकाशान् चतुर्भिरश्वांश्चतुरः प्रसह्य । ४६९५
तथा तु तेनाभिहतस्तरस्वी नप्ता शिनेरिन्द्रसमानवीर्य्यः । सुदर्शनस्येषुगणैः सुतीक्ष्णैर्हयान्निहत्याशु ननाद नादं ।

अथास्य सूतस्य शिरो निकृत्य भल्लेन शक्राशनिसन्निभेन । सुदर्शनस्यापि शिनिप्रवीरः क्षुरेण कालानलसन्निभेन ।
सकुण्डलं पूर्णशशिप्रकाशं भ्राजिष्णु वक्त्रं विचकर्त्त देहात् । यथा पुरा वज्रधरः प्रसह्य बलस्य संख्येऽतिबलस्य राजन् ।
निहत्य तं पार्थिवपुत्त्रपौत्त्रं रणे यदूनामृषभस्तरस्वी । मुदा समेतः परया महात्मा रराज राजन् सुरराजकल्पः ।
ततो ययावर्जुन एव येन निवार्य्य सैन्यं तव मार्गणौघैः । सदश्वयुक्तेन रथेन राजन् लोकं विसिस्मापयिषुर्नृवीरः । ४३००
तत्तस्य विस्मापयनीयमग्र्यमपूजयन् योधवराः समेताः । प्रवर्त्तमानानिषुगोचरेऽरीन् ददाह बाणैर्ह्रुतभुग्यथैव ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि सुदर्शनबधेऽष्टादशाधिकशततोऽध्यायः ॥ ११८ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ ततः स सात्यकिर्धीमान् महात्मा वृष्णिपुङ्गवः । सुदर्शनं निहत्याजौ यन्तारं पुनरब्रवीत् ।
रथाश्वनागकलिलं शरशक्त्यूर्म्मिमालिनं । खड्गमत्स्यं गदाग्राहं शूरायुधमहास्वनं ।
प्राणापहारिणं रौद्रं वादित्रोत्क्रुष्टनादितं । योधानामसुखस्पर्शं दुर्द्धर्षञ्च जयैषिणां ।
तीर्त्त्वा सुदुस्तरं तात द्रोणानीकमहार्णवं । जलसन्धबलेनाजौ पुरुषादैरिवावृतं । ४३०५
अतोऽन्यत् पृतनाशेषं मन्ये कुनदिकामिव । तर्त्तव्यामल्पसलिलां चोदयाश्वानसम्भ्रमं ।
हस्तप्राप्तमहं मन्ये साम्प्रतं सव्यसाचिनं । निर्जित्य दुर्द्धरं द्रोणं सपदानुगमाहवे ।
हार्द्दिक्यं योधवर्य्यञ्च मन्ये प्राप्तं धनञ्जयं । न हि मे जायते त्रासो दृष्ट्वा सैन्यान्यनेकशः ।
वह्नेरिव प्रदीप्तस्य वने शुष्कतृणोलपे । पश्य पाण्डवमुख्येन यातां भूमिं किरीटिना ।
पत्त्यश्वरथनागौघैः पतितैर्व्विषमीकृतां । द्रवते तद्यथा सैन्यं तेन भग्नं महात्मना । ४३१०
रथैर्व्विपरिधावद्भिर्गजैरश्वैश्च सारथे । कौशेयारुणसङ्काशमेतदुद्धूयते रजः ।
अभ्यासस्थमहं मन्ये श्वेताश्वं कृष्णसारथिं । स एष श्रूयते शब्दो गाण्डीवस्यामितौजसः ।
यादृशानि निमित्तानि मम प्रादुर्भवन्ति वै । अनस्तं गत आदित्ये हन्ता सैन्धवमर्ज्जुनः ।
शनैर्व्विश्रम्भयन्नश्वान् याहि यत्तारिवाहिनी । यत्रैते सतनुत्राणाः सुयोधनपुरोगमाः ।
दंशिताः क्रूरकर्म्माणः काम्बोजा युद्धदुर्म्मदाः । शरबाणासनधरा यवनाश्च प्रहारिणः । ४३१५
शकाः किराता दरदा वर्व्वरास्ताम्रलिप्तकाः । अन्ये च बहवो म्लेच्छा विविधायुधपाणयः ।
यत्रैते सतनुत्राणाः सुयोधनपुरोगमाः । मामेवाभिमुखाः सर्व्वे तिष्ठन्ति समरार्थिनः ।
एतान् सरथनागाश्वान् निहत्याजौ सपत्तिनः । इदं दुर्गं महाघोरं तीर्णमेवोपधारय ।
॥ सूत उवाच ॥ न सम्भ्रमो मे वार्ष्णेय विद्यते सत्यविक्रम । यद्यपि स्यात्तव क्रुद्धो जामदग्न्योऽग्रतः स्थितः ।
द्रोणो वा रथिनां श्रेष्ठः कृपो मद्रेश्वरोऽपिवा । तथापि सम्भ्रमो न स्यात् त्वामाश्रित्य महाभुज । ४३२०
त्वया सुबहवो युद्धे निर्ज्जिताः शत्रुसूदन । दंशिताः क्रूरकर्म्माणः काम्बोजा युद्धदुर्म्मदाः ।
शरबाणासनधरा यवनाश्च प्रहारिणः । शकाः किराता दरदा वर्व्वरास्ताम्रलिप्तकाः ।
अन्ये च बहवो म्लेच्छा विविधायुधपाणयः । नच मे सम्भ्रमः कश्चिद्भूतपूर्व्वः कदाचन ।
किमुतैतत् समासाद्य धीर संयुगगोष्पदं । आयुष्मन् कतरेण त्वां प्रापयामि धनञ्जयं ।
केषां क्रुद्धोऽसि वार्ष्णेय केषां मृत्युरुपस्थितः । केषां संयमनीमद्य गन्तुमुत्सहते मनः । ४३२५

के त्वां युधि पराक्रान्तं कालान्तकयमोपमं। दृष्ट्वा विक्रमसंयुक्तं विद्रविष्यन्ति संयुगे।
केषां वैवस्वतो राजा स्मरतेऽद्य महाभुज।
॥ सात्यकिरुवाच ॥ मुण्डानेतान् हनिष्यामि दानवानिव वासवः। प्रतिज्ञां पालयिष्यामि काम्बोजानेव मां वह।
अद्यैषां कदनं कृत्वा प्रियं यास्यामि पाण्डवं। अद्य द्रक्ष्यन्ति मे वीर्य्यं कौरवाः ससुयोधनाः।
मुण्डानीके हते सूत सर्व्वसैन्येषु चासकृत्। अद्य कौरवसैन्यस्य दीर्य्यमाणस्य संयुगे। ४०३०
श्रुत्वा विरावं बहुधा सन्तप्स्यति सुयोधनः। अद्य पाण्डवमुख्यस्य श्वेताश्वस्य महात्मनः।
आचार्य्यस्य कृतं मार्गं दर्शयिष्यामि संयुगे। अद्य मद्बाणनिहतान् योधमुख्यान् सहस्रशः।
दृष्ट्वा दुर्य्योधनो राजा पश्चात्तापं गमिष्यति। अद्य मे क्षिप्रहस्तस्य क्षिपतः सायकोत्तमान्।
अलातचक्रप्रतिमं धनुर्द्रक्ष्यन्ति कौरवाः। मत्सायकचिताङ्गानां रुधिरं स्रवतां मुहुः।
सैनिकानां बधं दृष्ट्वा सन्तप्स्यति सुयोधनः। अद्य मे क्रुद्धरूपस्य निघ्नतश्च वरान् वरान्। ४०३५
द्विरर्ज्जुनमिमं लोकं मंस्यतेऽद्य सुयोधनः। अद्य राजसहस्राणि निहतानि मया रणे।
दृष्ट्वा दुर्य्योधनोराजा सन्तप्स्यति महामृधे। अद्य स्नेहञ्च भक्तिञ्च पाण्डवेषु महात्मसु।
हत्वा राजसहस्राणि दर्शयिष्यामि राजसु। बलं वीर्य्यं कृतज्ञत्वं मम ज्ञास्यन्ति कौरवाः।
॥ सञ्जय उवाच ॥ एवमुक्तस्तदा सूतः शिक्षितान् साधुवाहिनः। शशाङ्कसन्निकाशान्वै वाजिनो व्यनुदत् भृशं।
ते पिबन्त इवाकाशं युयुधानं हयोत्तमाः। प्रापयन् यवनान् शीघ्रं मनःपवनरंहसः। ४०४०
सात्यकिं ते समासाद्य पृतनास्वनिवर्त्तिनं। बहवो लघुहस्ताश्च शरवर्षैरवाकिरन्।
तेषामिषूनथास्त्राणि वेगवान्नतपर्व्वभिः। अच्छिनत् सात्यकीराजन् नैनं ते प्राप्नुवन् शराः।
रुक्मपुङ्खैः सुनिशितैर्गार्द्धपत्रैरजिह्मगैः। उच्चकर्त्त शिरांस्युग्रो यवनानां भुजानपि।
शैक्यायसानि वर्म्माणि कांस्यानि च समन्ततः। भित्त्वा देहांस्तथा तेषां शरा जग्मुर्म्महीतलं।
ते हन्यमाना वीरेण म्लेच्छाः सात्यकिना रणे। शतशोऽभ्यपतंस्तत्र व्यसवोवसुधातले। ४०४५
सुपूर्णायतमुक्तैस्तानव्यवच्छिन्नपिण्डितैः। पञ्चषट्सप्त चाष्टौ च बिभेद यवनाञ्छरैः।
काम्बोजानां सहस्रैश्च शकानाञ्च विशाम्पते। शवराणां किरातानां वर्व्वराणां तथैव च।
अगम्यरूपां पृथिवीं मांसशोणितकर्द्दमां। कृतवांस्तत्र शैनेयः क्षपयंस्तावकं बलं।
दस्यूनां सशिरस्त्राणैः शिरोभिर्लूनमूर्द्धजैः। दीर्घकूर्च्चैर्म्मही कीर्णा विवर्हैरण्डजैरिव।
रुधिरोक्षितसर्व्वाङ्गैस्तैस्तदायोधनं बभौ। कबन्धैः संवृतं सर्व्वं ताम्राभैः खमिवावृतं। ४०५०
वज्राशनिसमस्पर्शैः सुपर्व्वभिरजिह्मगैः। ते सात्वतेन निहताः समावव्रुर्व्वसुन्धरां।
अल्पावशिष्टाः सम्भग्नाः कृच्छ्रप्राणा विचेतसः। जिताः सङ्ख्ये महाराज युयुधानेन दंशिताः।
पार्ष्णिभिश्च कशाभिश्च ताडयन्तस्तुरङ्गमान्। जवमुत्तममास्थाय सर्व्वतः प्राद्रवन् भयात्।
काम्बोजसैन्यं विद्राव्य दुर्ज्जयं युधि भारत। यवनानाञ्च तत्सैन्यं शकानाञ्च महद्बलं।
ततः स पुरुषव्याघ्रः सात्यकिः सत्यविक्रमः। प्रविष्टस्तावकान् जित्वा सूतं याहीत्यचोदयत्। ४०५५

तत्तस्य समरे कर्म्म दृष्ट्वाऽन्यैरकृतं पुरा। चारणाः सहगन्धर्व्वाः पूजयाञ्चक्रिरे भृशं।
तं यान्तं पृष्ठगोप्तारमर्ज्जुनस्य विशाम्पते। चारणाः प्रेक्ष्य संहृष्टास्त्वदीयाश्चाभ्यपूजयन्।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि यवनपराजये एकोनविंशत्यधिकशतोऽध्यायः॥ ११९ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ जित्वा यवनकाम्बोजान् युयुधानस्ततोऽर्ज्जुनं। जगाम तव सैन्यस्य मध्येन रथिनाम्वरः।
चारुदंष्ट्रो नरव्याघ्रो विचित्रकवचध्वजः। मृगं व्याध इवाजिघ्रन् तव सैन्यमभीषयत्।
स रथेन चरन्मार्गं धनुरभ्रामयद्भृशं। रुक्मपृष्ठं महावेगं रुक्मचन्द्रकसङ्कुलं। ४०६०
रुक्माङ्गदशिरस्त्राणो रुक्मवर्म्मसमावृतः। रुक्मध्वजधनुः शूरो मेरुशृङ्गमिवाबभौ।
स धनुर्म्मण्डलं सङ्ख्ये तेजोभास्कररश्मिवान्। शरदीवोदितः सूर्य्यो दिसूर्य्यो विरराज ह।
वृषभस्कन्धविक्रान्तो वृषभाक्षो नरर्षभः। तावकानां बभौ मध्ये गवां मध्ये यथा वृषः।
मत्तद्विरदसङ्काशं मत्तद्विरदगामिनं। प्रभिन्नमिव मातङ्गं यूथमध्ये व्यवस्थितं।
व्याघ्रा इव जिघांसन्तस्त्वदीयाः समुपाद्रवन्। द्रोणानीकमतिक्रान्तं भोजानीकञ्च दुस्तरं। ४०६५
जलसन्धार्णवं तीर्त्वा काम्बोजानाञ्च वाहिनीं। हार्द्दिक्यमकरान्मुक्तं तीर्णं वै सैन्यसागरं।
परिवव्रुः सुसंक्रुद्धास्त्वदीयाः सात्यकिं रथाः। दुर्य्योधनश्चित्रसेनो दुःशासनविविंशती।
शकुनिर्दुःसहश्चैव युवा दुर्धर्षणः क्रथः। अन्ये च बहवः शूराः शस्त्रवन्तो दुरासदाः।
पृष्ठतः सात्यकिं यान्तं अन्वधावन्नमर्षिणः। अथ शब्दो महानासीत्तव सैन्यस्य मारिष।
मारुतोद्धूतवेगस्य सागरस्येव पर्व्वणि। तानभिद्रवतः सर्व्वान् समीक्ष्य शिनिपुङ्गवः। ४०७०
शनैर्याहीति यन्तारमब्रवीत् प्रहसन्निव। इदमेतत् समुद्धूतं धार्त्तराष्ट्रस्य यद्बलं।
मामेवाभिमुखं तूर्णं गजाश्वरथपत्तिमत्। नादयद्वै दिशः सर्व्वा रथघोषेण सारथे।
पृथिवीञ्चान्तरीक्षञ्च कम्पयत् सागरानपि। एतद्बलार्णवं सूत वारयिष्ये महारणे।
पौर्णमास्यामिवोद्धूतं वेलेव मकरालयं। पश्य मे सूत विक्रान्तमिन्द्रस्येव महामृधे।
एष सैन्यानि शत्रूणां विधमामि शितैः शरैः। निहतानाहवे पश्य पदात्यश्वरथद्विपान्। ४०७५
मच्छरैरग्निसङ्काशैर्व्विद्धदेहान् सहस्रशः। इत्येवं ब्रुवतस्तस्य सात्यकेरमितौजसः।
समीपे सैनिकास्ते तु शीघ्रमीयुर्युयुत्सवः। जह्या द्रवस्व तिष्ठेति पश्य पश्येति वादिनः।
तानेवं ब्रुवतो वीरान् सात्यकिर्निशितैः शरैः। जघान त्रिशतानश्वान् कुञ्जरांश्च चतुःशतान्।
सम्प्रहारस्तुमुलस्तस्य तेषाञ्च धन्विनां। देवासुररणप्रख्यः प्रावर्त्तत जनक्षयः।
मेघजालनिभं सैन्यं तव पुत्त्रस्य मारिष। प्रत्यगृह्णाच्छिनेः पौत्त्रः शरैराशीविषोपमैः। ४०८०
प्रच्छाद्यमानः समरे शरजालैः स वीर्य्यवान्। असम्भ्रमन्महाराज तावकानवधीद्बहून्।
आश्चर्य्यं तत्र राजेन्द्र सुमहद्दृष्टवाहनं। न मोघः सायकः कश्चित् सात्यकेरभवत् प्रभो।
रथनागाश्वकलिलः पदात्यूर्म्मिसमाकुलः। शैनेयवेलामासाद्य स्थितः सैन्यमहार्णवः।
सम्भ्रान्तनरनागाश्वमावर्त्तत मुहुर्मुहुः। तत्सैन्यमिषुभिस्तेन वध्यमानं समन्ततः।

बभ्राम तत्र तत्रैव गावः शीतार्दिता इव। पदातिनं रथं नागं सादिनं तुरगन्तथा। ४७८५
अविद्धं तत्र नाद्राक्षं युयुधानस्य सायकैः। न तादृक् कदनं राजन् कृतवांस्तत्र फाल्गुनः।
यादृक् क्षयमनीकानामकरोत्सात्यकिर्नृप। अत्यर्ज्जुनं शिनेः पौत्त्रो युध्यते पुरुषर्षभ।
वीतभीर्लाघवोपेतः कृतित्वं सम्प्रदर्शयन्। ततो दुर्य्योधनो राजा सात्त्वतस्य त्रिभिः शरैः।
विव्याध सूतं निशितैश्चतुर्भिश्चतुरो हयान्। सात्यकिञ्च त्रिभिर्व्विद्ध्वा पुनरष्टाभिरेव च।
दुःशासनः षोडशभिर्व्विव्याध शिनिपुङ्गवं। शकुनिः पञ्चविंशत्या चित्रसेनश्च पञ्चभिः। ४७९०
दुःसहः पञ्चदशभिर्व्विव्याधोरसि सात्यकिं। उत्स्मयन् वृष्णिशार्दूलस्तथा वाणैः समाहतः।
तानविध्यन्महाराज सर्व्वानेव त्रिभिस्त्रिभिः। गाढविद्धानरीन् कृत्वा मार्गणैः सोऽतितेजनैः।
शैनेयः श्येनवत् सङ्ख्ये व्यचरल्लघुविक्रमः। सौवलस्य धनुश्छित्त्वा हस्तावापं निकृत्य च।
दुर्य्योधनं त्रिभिर्व्वाणैरभ्यविध्यत् स्तनान्तरे। चित्रसेनं शतेनैव दशभिर्दुःसहं तथा।
दुःशासनन्तु विंशत्या विव्याध शिनिपुङ्गवः। अथान्यद्धनुरादाय श्यालस्तव विशाम्पते। ४७९५
अष्टाभिः सात्यकिं विद्ध्वा पुनर्व्विव्याध पञ्चभिः। दुःशासनश्च दशभिर्दुःसहश्च त्रिभिः शरैः।
दुर्मुखश्च द्वादशभीराजन् विव्याध सात्यकिं। दुर्य्योधनस्त्रिसप्तत्या विद्ध्वा भारत माधवं।
ततोऽस्य निशितैर्व्वाणैस्त्रिभिर्व्विव्याध सारथिं। तान् सर्व्वान् सहितान् शूरान् यतमानान्महारथान्।
पञ्चभिः पञ्चभिर्व्वाणैः पुनर्व्विव्याध सात्यकिः। ततः स रथिनां श्रेष्ठस्तव पुत्त्रस्य सारथिं।
आजघानाशु भल्लेन स हतो न्यपतद्भुवि। पतिते सारथौ तस्मिन् तव पुत्त्ररथः प्रभो। ४८००
वातायमानैस्तैरश्वैरपनीयत सङ्गरात्। ततस्तव सुता राजन् सैनिकाश्च विशाम्पते।
राज्ञो रथमभिप्रेक्ष्य विद्रुताः शतशोऽभवन्। विद्रुतं तत्र तत्सैन्यं दृष्ट्वा भारत सात्यकिः।
अवाकिरच्छरैस्तीक्ष्णै रुक्मपुङ्खैः शिलाशितैः। विद्राव्य सर्व्वसैन्यानि तावकानि सहस्रशः।
प्रययौ सात्यकीराजन् श्वेताश्वस्य रथम्प्रति। तं शरानाददानञ्च रक्षमाणञ्च सारथिं।
आत्मानं पालयानञ्च तावकाः समपूजयन्। ४८०५

इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि सात्यकिप्रवेशे विंशत्यधिकशतोऽध्यायः ॥ १२० ॥

॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ सम्प्रमृद्य महत्सैन्यं यान्तं शैनेयमर्जुनं। निर्ह्रीका मम ते पुत्त्राः किमकुर्व्वत सञ्जय।
कथं तेषां तदा युद्धे धृतिरासीन्मुमूर्षतां। शैनेये समनुप्राप्ते सदृशे सव्यसाचिना।
विदधे किन्नु तत्त्वत्त्वं ते च युद्धपराजिताः। कथञ्च सात्यकिर्युद्धे व्यतिक्रान्तो महायशाः।
कथञ्च मम पुत्त्राणां जीवतां तत्र सञ्जय। सैनेयोऽभिययौ युद्धे तन्ममाचक्ष्व सञ्जय।
अत्यद्भुतमिदं तात त्वत्सकाशात् श्रुतं मया। एकस्य वहुभिर्युद्धं शत्रुभिस्तैर्म्महारथैः। ४८१०
विपरीतमहं दैवं मन्ये सूत सुतान् प्रति। यत्राबध्यन्त समरे सात्त्वतेन महारथाः।
एकस्य हि न पर्य्याप्तं मत्सैन्यं तस्य सञ्जय। क्रुद्धस्य युयुधानस्य सर्व्वे तिष्ठन्तु पाण्डवाः।
निर्जित्य समरे द्रोणं कृतिनश्चित्रयोधिनं। यथा पशुगणान् सिंहस्तद्वद्धन्ता सुतान्मम।

कृतवर्म्मादिभिः शूरैर्यत्तैर्ब्बहुभिराहवे । युयुधानो न शकितो हन्तुं जेष्यति मे सुतान् ।
नैतदीदृशकं युद्धं कृतवांस्तत्र फाल्गुनः । यादृशं कृतवान् युद्धं शिनेर्नप्ता महायशाः । ४८२५
॥ सञ्जय उवाच ॥ तव दुर्म्मन्त्रिते राजन् दुर्य्योधनकृतेन च । शृणुष्वावहितो भूत्वा यत्ते वक्ष्यामि भारत ।
ते पुनः संन्यवर्त्तन्त कृत्वा संशप्तका मिथः । परां युद्धे मतिं क्रूरां तव पुत्त्रस्य शासनात् ।
त्रीणि सादिसहस्राणि दुर्य्योधनपुरोगमाः । शककाम्बोज वाह्लीका यवनाः पारदास्तथा ।
कुलिङ्गास्तङ्गणाम्बष्ठाः पैशाचाश्च सवर्ब्बराः । पार्व्वतीयाश्च राजेन्द्र क्रुद्धाः पाशाणपाणयः ।
अभ्यद्रवंस्ते शैनेयं शलभाः पावकं यथा । युक्ताः पञ्चशता राजन् शैनेयं समुपाद्रवन् । ४८२०
ततो रथसहस्रेण महारथशतेन च । द्विरदानां सहस्रेण द्विसाहस्रैश्च वाजिभिः ।
शरवर्षाणि मुञ्चन्तो विविधानि महारथाः । अभ्यद्रवंस्ते शैनेयमसङ्ख्येयाः परन्तप ।
तांश्च सञ्चोदयन् सर्व्वान् हतैनमिति भारत । दुःशासनो महाराज सात्यकिं पर्य्यवारयत ।
तत्राद्भुतमपश्याम शैनेयचरितं महत् । यदेको बहुभिः सार्द्धमसम्भ्रान्तमयुध्यत ।
अवधीच्च रथानीकं द्विरदानाञ्च तद्बलं । सादिनश्चैव तान् सर्व्वान् दस्यूनपि च सर्व्वशः । ४८२५
तत्र चक्रैर्व्विमथितैर्भग्नैश्च परमायुधैः । अक्षैश्च बहुधा भग्नैरीषादण्डकबन्धुरैः ।
कुञ्जरैर्म्मथितैश्चापि ध्वजैश्च विनिपातितैः । वर्म्मभिश्चर्म्मभिश्चैव विकीर्णैश्च समन्ततः ।
स्रग्भिराभरणैर्व्वस्त्रैरनुकर्षैश्च मारिष । सञ्छन्ना वसुधा तत्र शरदि द्यौर्ग्रहैरिव ।
गिरिरूपधराश्चापि पतिताः कुञ्जरोत्तमाः । अञ्जनस्य कुले जाता वामनस्य च भारत ।
सुप्रतीककुले जाता महापद्मकुले तथा । ऐरावतकुले चैव तथाऽन्येषु कुलेषु च । ४८३०
जाता दन्तिवरा जाजन् शेरते बहवो हताः । वानायुजान् पार्व्वतीयान् काम्बोजानथ वाह्लिकान् ।
तथा हयवराञ्जाजन् निजघ्ने तत्र सात्यकिः । नानादेशोद्भवान् पत्तीन्नानाजातींश्च सर्व्वशः ।
निजघ्ने तत्र शैनेयः शतशोऽथ सहस्रशः । तेषु प्रकाल्यमानेषु दस्यून् दुःशासनोऽब्रवीत् ।
निवर्त्तध्वमधर्म्मज्ञा युध्यध्वं किं सृतेन वः । तांश्चातिभग्नान् सम्प्रेक्ष्य पुत्त्रो दुःशासनस्तव ।
पाषाणयोधिनः शूरान् पार्व्वतीयानचोदयत् । अश्मयुद्धेषु कुशला नैतज्जानाति सात्यकिः । ४८३५
अश्मयुद्धमजानन्तं हतैनं युद्धकामुकं । तथैव कुरवः सर्व्वे नाश्मयुद्धविशारदाः ।
अभिद्रवत माभैष्ट न वः प्राप्स्यति सात्यकिः । ते पार्व्वतीया राजानः सर्व्वे पाषाणयोधिनः ।
अभ्यद्रवन्त शैनेयं राजानमिव मन्त्रिणः । ततो गजशिरःप्रख्यैरुपलैः शैलवासिनः ।
उद्यतैर्युयुधानस्य पुरतस्तस्थुराहवे । क्षेपणीयैस्तथाऽप्यन्ये सात्वतस्य बधैषिणः ।
चोदितास्तव पुत्त्रेण सर्व्वतो रुरुधुर्द्दिशः । तेषामापततामेव शिलायुद्धं चिकीर्षतां । ४८४०
सात्यकिः प्रतिसन्धाय निशितान् प्राहिणोच्छरान् । तामश्मवृष्टिं तुमुलां पार्व्वतीयैः समीरितां ।
चिच्छेदोरगसङ्काशैर्नाराचैः शिनिपुङ्गवः । तैरश्मचूर्णैर्दीप्यद्भिः खद्योतानामिव व्रजैः ।
प्रायः सैन्यान्यहन्यन्त हाहाभूतानि मारिष । ततः पञ्चशताः शूराः समुद्यतमहाशिलाः ।

निकृत्तबाहवो राजन् निपेतुर्धरणीतले। पुनर्द्दशशताश्चान्ये शतसाहस्रिणस्तथा।
सोपलैर्व्बाहुभिश्छिन्नैः पेतुरप्राप्य सात्यकिं। पाषाणयोधिनः शूरान् पतमानानवस्थितान्। ४८४५
न्यबधीद्बहुसाहस्रांस्तदद्भुतमिवाभवत्। ततः पुनस्तु सम्भूय तेऽश्मवृष्टिं समन्ततः।
अयोहस्ताः शूलहस्ता दरदास्तङ्गणाः खशाः। लम्पाकाश्च पुलिन्दाश्च चिक्षिपुस्तांश्च सात्यकिः।
नाराचैः प्रतिचिच्छेद प्रतिपत्तिविशारदः। अद्रीणां भिद्यमानानामन्तरीक्षे शितैः शरैः।
शब्देन प्राद्रवन् सङ्ख्ये रथाश्वगजपत्तयः। अश्मचूर्णैरवाकीर्णा मनुष्या गजवाजिनः।
नाशक्नुवन्नवस्थातुं भ्रमरैरिव दंशिताः। हतशिष्टाः सरुधिरा भिन्नमस्तकपिण्डिकाः। ४८५०
कुञ्जरा वर्ज्जयामासुर्युयुधानरथं तदा। ततः शब्दः समभवत् तव सैन्यस्य मारिष।
माधवेनार्द्यमानस्य सागरस्येव पर्व्वणि। तं शब्दं तुमुलं श्रुत्वा द्रोणो यन्तारमब्रवीत्।
एष सूत रणे क्रुद्धः सात्वतानां महारथः। दारयन् बहुधा सैन्यं रणे चरति कालवत्।
यत्रैष शब्दस्तुमुलस्तत्र सूत रथं नय। पाषाणयोधिभिर्न्नूनं युयुधानः समागतः।
तथाहि रथिनः सर्व्वे ह्रियन्ते विद्रुतैर्हयैः। विशस्त्रकवचा रुग्णास्तत्र तत्र पतन्ति च। ४८५५
न शक्नुवन्ति यन्तारः संयन्तुं तुमुले हयान्। इत्येतद्वचनं श्रुत्वा भारद्वाजस्य सारथिः।
प्रत्युवाच ततो द्रोणं सर्व्वशस्त्रभृताम्वरं। सैन्यं द्रवति चायुष्मन् कौरवेयं समन्ततः।
पश्य योधान् रणे भग्नान् धावतो वै समन्ततः। इमे च संहताः शूरा पाञ्चालाः पाण्डवैः सह।
त्वामेव हि जिघांसन्त आद्रवन्ति समन्ततः। अत्र कार्य्यं समाधत्स्व प्राप्तकालमरिन्दम।
स्थाने वा गमने वापि दूरं यातश्च सात्यकिः। तथैवं वदतस्तस्य भारद्वाजस्य मारिष। ४८६०
प्रत्यदृश्यत शैनेयो निघ्नन् बहुविधान्रथान्। ते बध्यमानाः समरे युयुधानेन तावकाः।
युयुधानरथं त्यक्त्वा द्रोणानीकाय दुद्रुवुः। यैस्तु दुःशासनः सार्द्धं रथैः पूर्व्वं न्यवर्त्तत।
ते भीतास्त्वभ्यधावन्त सर्व्वे द्रोणरथम्प्रति।

इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि सात्यकिप्रवेशे एकविंशत्यधिकशतोऽध्यायः॥ १२१॥

॥ सञ्जय उवाच॥ दुःशासनरथं दृष्ट्वा समीपे पर्य्यवस्थितं। भारद्वाजस्ततो वाक्यं दुःशासनमथाब्रवीत्।
दुःशासन रथाः सर्व्वे कस्मादेते प्रविद्रुताः। कच्चित्क्षेमन्तु नृपतेः कच्चिज्जीवति सैन्धवः। ४८६५
राजपुत्त्रो भवानत्र राजभ्राता महारथः। किमर्थं द्रवते युद्धे यौवराज्यमवाप्नुहि।
दासी जितासि द्यूते त्वं यथाकामचरी भव। वाससां वाहिका राज्ञो भ्रातुर्ज्येष्ठस्य मे भव।
न सन्ति पतयः सर्व्वे तेऽद्य षण्डतिलैः समाः। दुःशासनैवं कस्मात्त्वं पूर्व्वमुक्त्वा पलायसे।
स्वयं वैरं महत्कृत्वा पाञ्चालैः पाण्डवैः सह। एकं सात्यकिमासाद्य कथं भीतोऽसि संयुगे।
न जानीषे पुरा त्वन्तु गृह्णन्नक्षान् दुरोदरे। शरा ह्येते भविष्यन्ति दारुणाशीविषोपमाः। ४८७०
अप्रियाणां हि वचसां पाण्डवेषु विशेषतः। द्रौपद्याश्च परिक्लेशस्त्वन्मूलो ह्यभवत् पुरा।
क्व ते मानश्च दर्पश्च क्व ते वीर्य्यं क्व दर्प्पितं। आशीविषसमान् पार्थान् कोपयित्वा क्व यास्यसि।

शोच्येयं भारती सेना राजा चैवं सुयोधनः । यस्य त्वं कर्कशो भ्राता पलायनपरायणः ।
ननु नाम त्वया वीर दीर्य्यमाणा भयार्द्दिता । स्वबाहुबलमास्थाय रक्षितव्या ह्यनीकिनी ।
स त्वमद्य रणं हित्वा भीतो हर्षयसे परान् । विद्रुते त्वयि सैन्यस्य नायके शत्रुसूदन । ४८७५
कोऽन्यः स्थास्यति सङ्ग्रामे भीतो भीतव्यपाश्रयः । एकेन सात्वतेनाद्य युध्यमानस्य तेनवै ।
पलायने तव मतिः सङ्ग्रामाद्धि प्रवर्त्तते । यदा गाण्डीवधन्वानं भीमसेनञ्च कौरव ।
यमौ वा युधि द्रष्टासि तदा त्वं किं करिष्यसि । युधि फाल्गुनवाणानां सूर्य्याग्निसमवर्चसां ।
न तुल्याः सात्यकिशराः येन भीतः पलायसे । यदि तावत् कृता बुद्धिः पलायनपरायणा ।
पृथिवी धर्म्मराजाय शमेनैव प्रदीयतां । यावत् फाल्गुननाराचा निर्मुक्तोरगसन्निभाः । ४८८०
नाविशन्ति शरीरन्ते तावत् संशाम्य पाण्डवैः । यावत्ते पृथिवीं पार्थो हत्वा भ्रातृशतं रणे ।
नाक्षिपन्ति महात्मानस्तावत् संशाम्य पाण्डवैः । यावत् क्रुध्यति नो राजा धर्म्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
कृष्णश्च समरश्लाघी तावत् संशाम्य पाण्डवैः । यावद्भीमो महाबाहुर्व्विगाह्य महतीञ्चमूं ।
सोदरांस्ते न गृह्णाति तावत् संशाम्य पाण्डवैः । पूर्व्वमुक्तश्च ते भ्राता भीष्मेणासौ सुयोधनः ।
अजेयाः पाण्डवाः सङ्ख्ये सौम्य संशाम्य तैः सह । नच तत् कृतवान् मन्दस्तव भ्राता सुयोधनः । ४८८५
स युद्धे धृतिमास्थाय यत्तो युध्यस्व पाण्डवैः । गच्छ तूर्णं रथेनैव यत्र तिष्ठति सात्यकिः ।
त्वया हीनं बलं ह्येतद्विद्रविष्यति भारत । आत्मार्थं योधय रणे सात्यकिं सत्यविक्रमं ।
एवमुक्तस्तव सुतो नाब्रवीत् किञ्चिदप्यसौ । श्रुतञ्चाश्रुतवत्कृत्वा प्रायाद्येन स सात्यकिः ।
सैन्येन महता युक्तो म्लेच्छानामनिवर्त्तिनां । आसाद्य च रणे यत्तो युयुधानमयोधयत् ।
द्रोणोऽपि रथिनां श्रेष्ठः पाञ्चालान् पाण्डवांस्तथा । अभ्यद्रवत संक्रुद्धो जवमास्थाय मध्यमं । ४८९०
प्रविश्य च रणे द्रोणः पाण्डवानां वरूथिनीं । द्रावयामास योधान् वै शतशोऽथ सहस्रशः ।
ततो द्रोणो महाराज नाम विश्राव्य संयुगे । पाण्डुपाञ्चालमत्स्यानां प्रचक्रे कदनं महत् ।
तं जयन्तमनीकानि भारद्वाजं ततस्ततः । पाञ्चालपुत्रो द्युतिमान् वीरकेतुः समभ्ययात् ।
स द्रोणं पञ्चभिर्व्विद्ध्वा शरैः सन्नतपर्व्वभिः । ध्वजमेकेन विव्याध सारथिञ्चास्य सप्तभिः ।
तत्राद्भुतं महाराज दृष्टवानस्मि संयुगे । यद्द्रोणो रभसो युद्धे पाञ्चाल्यं नाभ्यवर्त्तत । ४८९५
सन्निरुद्धं रणे द्रोणं पाञ्चाला वीक्ष्य मारिष । आवव्रुः सर्व्वतो राजन् धर्म्मपुत्रजयैषिणः ।
तैः शरैरग्निसङ्काशैस्तोमरैश्च महाधनैः । शस्त्रैश्च विविधैराजन् द्रोणमेवमवाकिरन् ।
निहत्य तान् वाणगणैर्द्रोणो राजन् समन्ततः । महाजलधरान् व्योम्नि मातरिश्वा इवाबभौ ।
ततः शरं महाघोरं सूर्य्यपावकसन्निभं । सन्दधे परवीरघ्नो वीरकेतोरथम्प्रति ।
स भित्त्वा तु शरो राजन् पाञ्चालकुलनन्दनं । अभ्यगाद्धरणीं तूर्णं लोहिताद्रो ज्वलन्निव । ४९००
ततोऽपतद्रथात्तूर्णं पाञ्चालकुलनन्दनः । पर्व्वताग्रादिव महांश्चम्पको वायुपीडितः ।
तस्मिन् हते महेष्वासे राजपुत्रे महाबले । पाञ्चालास्त्वरिता द्रोणं समन्तात् पर्य्यवारयन् ।

चित्रकेतुः सुधन्वा च चित्रवर्म्मा च भारत। तथा चित्ररथश्चैव भ्रातृव्यसनकर्षिताः।
अभ्यद्रवन्त सहिता भारद्वाजं युयुत्सवः। मुञ्चन्तः शरवर्षाणि तपान्ते जलदा इव।
स बध्यमानो बहुधा राजपुत्रैर्म्महारथैः। क्रोधमाहारयत्तेषामभावाय द्विजर्षभः। ४९०५
ततः शरमयं जालं द्रोणस्तेषामवासृजत्। ते हन्यमाना द्रोणस्य शरैराकर्णचोदितैः।
कर्त्तव्यं नाभ्यजानन्वै कुमारा राजसत्तम। तान् विमूढान् रणे द्रोणः प्रहसन्निव भारत।
व्यश्वसूतरथांश्चक्रे कुमारान् कुपितो रणे। तथा शरैः सुनिशितैर्भल्लैस्तेषां महायशाः।
पुष्पाणीव विचिन्वान उत्तमाङ्गान्यपातयत्। ते रथेभ्यो हताः पेतुः क्षितौ राजन् सुवर्चसः।
देवासुरे पुरा युद्धे यथा दैतेयदानवाः। तान्निहत्य रणे राजन् भारद्वाजः प्रतापवान्। ४९१०
कार्मुकं भ्रामयामास हेमपृष्ठं दुरासदं। पाञ्चालान्निहतान् दृष्ट्वा देवकल्पान्महारथान्।
धृष्टद्युम्नो रणे क्रुद्धो नेत्राभ्यां पातयञ्जलं। अभ्यवर्त्तत सङ्ग्रामे क्रुद्धो द्रोणरथम्प्रति।
ततो हाहेति सहसा नादः समभवन्नृप। पाञ्चाल्येन रणे दृष्ट्वा द्रोणमावारितं शरैः।
स छाद्यमानो बहुधा पार्षतेन महात्मना। न विव्यथे ततो द्रोणः स्मयन्नेवान्वयुध्यत।
ततो द्रोणं महाराज पाञ्चाल्यः क्रोधमूर्च्छितः। आजघानोरसि क्रुद्धो नवत्या नतपर्व्वणां। ४९१५
स गाढविद्धो बलिना भारद्वाजो महायशाः। निषसाद रथोपस्थे कश्मलञ्च जगाम ह।
तं वै तथागतं दृष्ट्वा धृष्टद्युम्नः पराक्रमी। चापमुत्सृज्य शीघ्रन्तु असिं जग्राह वीर्य्यवान्।
अवप्लुत्य रथाच्चापि त्वरितः स महारथः। आरुरोह रथं तूर्णं भारद्वाजस्य मारिष।
हर्त्तुमिच्छन् शिरः कायात् क्रोधसंरक्तलोचनः। प्रत्याश्वस्तस्ततो द्रोणो धनुरादाय वीर्य्यवान्।
आसन्नमागतं दृष्ट्वा धृष्टद्युम्नं जिघांसया। शरैर्वैतस्तिकैराजन् विव्याधासन्नयोधिभिः। ४९२०
योधयामास समरे धृष्टद्युम्नं महारथं। ते हि वैतस्तिका नाम शरा आसन्नयोधिनः।
द्रोणस्य विदिता राजन् यैर्धृष्टद्युम्नमक्षिणोत्। स बध्यमानो बहुभिः सायकैस्तैर्म्महाबलः।
अवप्लुत्य रथात्तूर्णं भग्नवेगः पराक्रमी। आरुह्य स्वरथं वीरः प्रगृह्य च महद्धनुः।
विव्याध समरे द्रोणं धृष्टद्युम्नो महारथः। द्रोणश्चापि महाराज शरैर्व्विव्याध पार्षतं।
तदद्भुतमभूद्युद्धं द्रोणपाञ्चालयोस्तदा। त्रैलोक्यकाङ्क्षिणोरासीच्छक्रप्रह्लादयोरिव। ४९२५
मण्डलानि विचित्राणि यमकानीतराणि च। चरन्तौ युद्धमार्गज्ञौ ततक्षतुरथेषुभिः।
मोहयन्तौ मनांस्याजौ योधानां द्रोणपार्षतौ। सृजन्तौ शरवर्षाणि वर्षास्विव बलाहकौ।
छादयन्तौ महात्मानौ शरैर्व्योम दिशो महीं। तदद्भुतं तयोर्युद्धं भूतसङ्घा ह्यपूजयन्।
क्षत्त्रियाश्च महाराज ये चान्ये तत्र सैनिकाः। अवश्यं समरे द्रोणो धृष्टद्युम्नेन सङ्गतः।
वशमेष्यति नो राजन् पाञ्चाला इति चुक्रुशुः। द्रोणस्तु त्वरितो युद्धे धृष्टद्युम्नस्य सारथेः। ४९३०
शिरः प्रच्यावयामास फलं पक्वं तरोरिव। ततस्तु प्रद्रुता वाहा राजंस्तस्य महात्मनः।
तेषु प्रद्रवमाणेषु पाञ्चालान्सृञ्जयांस्तथा। व्यद्रावयद्रणे द्रोणस्तत्र तत्र पराक्रमी।

विजित्य पाण्डुपाञ्चालान् भारद्वाजः प्रतापवान् । स्वं व्यूहं पुनरास्थाय प्रत्यतिष्ठदरिन्दमः ।
न चैनं पाण्डवा युद्धे जेतुमुत्सेहिरे प्रभो ।

इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि द्रोणपराक्रमे द्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥

॥ सञ्जय उवाच॥ ततो दुःशासनो राजन् शैनेयं समुपाद्रवत् । किरन् शरसहस्राणि पर्ज्जन्य इव वृष्टिमान् ।
स विद्ध्वा सात्यकिं षष्ट्या तथा षोडशभिः शरैः । नाकम्पयत् स्थितं युद्धे मैनाकमिव पर्व्वतं ।
रथव्रातेन महता नानादेशोद्भवेन ह । सर्व्वतो भरतश्रेष्ठो विसृजन् सायकान् बहून् ।
पर्ज्जन्य इव घोषेण नादयन् वै दिशो दश । तमापतन्तमालोक्य सात्यकिः कौरवं रणे ।
अभिद्रुत्य महाबाहुश्छादयामास सायकैः । ते च्छाद्यमाना बाणौघैर्दुःशासनपुरोगमाः ।
प्राद्रवन् समरे भीतास्तव पुत्त्रस्य पश्यतः । तेषु द्रवत्सु राजेन्द्र पुत्त्रो दुःशासनस्तव ।
तस्थौ व्यपेतभी राजन् सात्यकिञ्चार्द्दयच्छरैः । चतुर्भिर्व्वाजिनस्तस्य सारथिञ्च त्रिभिः शरैः ।
सात्यकिञ्च शतेनाजौ विद्ध्वा नादं मुमोच ह । ततः क्रुद्धो महाराज माधवस्तस्य संयुगे ।
रथं सूतं ध्वजं तञ्च चक्रेऽदृश्यमजिह्मगैः । स तु दुःशासनं शूरं सायकैरावृणोद्भृशं ।
मशकं समनुप्राप्तमूर्णनाभिरिवोर्णया । त्वरन्समावृणोद्बाणैर्दुःशासनममित्रजित् ।
दृष्ट्वा दुःशासनं राजा तथा शरशताचितं । त्रिगर्त्तांश्चोदयामास युयुधानरथम्प्रति ।
तेऽगच्छन् युयुधानस्य समीपं क्रूरकर्म्मणः । त्रिगर्त्तानां त्रिसाहस्रा रथा युद्धविशारदाः ।
ते तु तं रथवंशेन महता पर्य्यवारयन् । स्थिरां कृत्वा मतिं युद्धे भूत्वा संशप्तका मिथः ।
तेषां प्रपततां युद्धे शरवर्षाणि मुञ्चतां । योधान् पञ्चशतान् मुख्यान् अग्रानीके व्यपोथयत् ।
ते पतन्ति हतास्तूर्णं शिनिप्रवरसायकैः । महामारुतवेगेन भग्ना इव नगाद्द्रुमाः ।
नागैश्च बहुधाच्छिन्नैर्ध्वजैश्चैव विशाम्पते । हयैश्च कनकापीडैः पतितैस्तत्र मेदिनी ।
शैनेयशरसङ्कृत्तैः शोणितौघपरिप्लुतैः । अशोभत महाराज किंशुकैरिव पुष्पितैः ।
ते बध्यमानाः समरे युयुधानेन तावकाः । त्रातारं नाध्यगच्छन्त पङ्कमग्ना इव द्विपाः ।
ततस्ते पर्य्यवर्त्तन्त सर्व्वे द्रोणरथम्प्रति । भयात् पतगराजस्य गर्त्तानीव महोरगाः ।
हत्वा पञ्चशतान् योधान् शरैराशीविषोपमैः । प्रायात् स शनकैर्वीरो धनञ्जयरथम्प्रति ।
तं प्रयान्तं नरश्रेष्ठं पुत्त्रो दुःशासनस्तव । विव्याध नवभिस्तूर्णं शरैः सन्नतपर्व्वभिः ।
स तु तं प्रतिविव्याध पञ्चभिर्निशितैः शरैः । रुक्मपुङ्खैर्महेष्वासो गार्द्धपत्रैरजिह्मगैः ।
सात्यकिं तं महाराज प्रहसन्निव भारत । दुःशासनस्त्रिभिर्व्विद्ध्वा पुनर्व्विव्याध पञ्चभिः ।
शैनेयस्तव पुत्त्रन्तु हत्वा पञ्चभिराशुगैः । धनुश्चास्य रणे च्छित्त्वा प्रस्मयन्नर्जुनं ययौ ।
ततो दुःशासनः क्रुद्धो वृष्णिवीराय गच्छते । सर्व्वपारशवीं शक्तिं विससर्ज्ज जिघांसया ।
तान्तु शक्तिं तदा घोरां तव पुत्त्रस्य सात्यकिः । चिच्छेद स तदा राजन् निशितैः कङ्कपत्रिभिः ।
अथान्यद्धनुरादाय पुत्त्रस्तव जनेश्वर । सात्यकिञ्च शरैर्व्विद्ध्वा सिंहनादं ननर्द ह ।

सात्यकिस्तु रणे क्रुद्धो मोहयित्वा सुतं तव । शरैरग्निशिखाकारैराजघान स्तनान्तरे ।
सर्व्वाश्वैस्तोऽर्णवक्रोरष्टाभिर्व्विव्यधे पुनः । दुःशासनस्तु विंशत्या सात्यकिं प्रत्यविध्यत ।
सात्त्वतोऽपि महाराज तं विव्याध स्तनान्तरे । त्रिभिरेव महाभागः शरैः सन्नतपर्व्वभिः ।
ततोऽस्य वाहान्निशितैः शरैर्जघ्ने महारथः । सारथिञ्च सुसंक्रुद्धः शरैः सन्नतपर्व्वभिः । ४८६५
धनुरेकेन भल्लेन हस्तावापञ्च पञ्चभिः । ध्वजञ्च रथशक्तिञ्च भल्लाभ्यां परमास्त्रवित् ।
चिच्छेद विशिखैस्तीक्ष्णैस्तथोभौ पार्ष्णिसारथी । स च्छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः ।
त्रिगर्त्तसेनापतिना स्वरथेनापवाहितः । तमभिद्रुत्य शैनेयो मुहूर्त्तमिव भारत ।
न जघान महाबाहुर्भीमसेनवचः स्मरन् । भीमसेनेन तु बधः सुतानां तव भारत ।
प्रतिज्ञातः सभामध्ये सर्व्वेषामेव संयुगे । ततो दुःशासनं जित्वा सात्यकिः संयुगे प्रभो । ४८७०
जगाम त्वरितो राजन् येन यातो धनञ्जयः ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि सात्यकिप्रवेशे दुःशासनपराजये त्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१२३॥
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ किं तस्यां मम सेनायां नासन् केचिन्महारथाः । ये तथा सात्यकिं यान्तं नैवाघ्नन्नाप्यवारयन् ।
एको हि समरे कर्म्म कृतवान् सत्यविक्रमः । शक्रतुल्यबलो युद्धे महेन्द्रो दानवेष्विव ।
अथ वा शून्यमासीत्तत् येन यातः स सात्यकिः । एको वै बहुलाः सेनाः प्रमृद्नन् सत्यविक्रमः ।
कथञ्च युध्यमानानामपक्रान्तो महात्मनां । एको बहूनां शैनेयस्तन्ममाचक्ष्व सञ्जय । ४८७५
॥ सञ्जय उवाच ॥ राजन् सेनासमुद्योगो रथनागाश्वपत्तिनां । तुमुलस्तव सैन्यानां युगान्तसदृशोऽभवत् ।
आह्निकेषु समूहेषु तव सैन्यस्य मानद । नाभूल्लोके समः कश्चित् समूह इति मे मतिः ।
तत्र देवास्त्वभाषन्त चारणाश्च समागताः । एतदन्ताः समूहा वै भविष्यन्ति महीतले ।
न च एतादृशो व्यूह आसीत् कश्चिद्विशाम्पते । यावज्जयद्रथबधे द्रोणेन विहितोऽभवत् ।
चण्डवातविभिन्नानां समुद्राणामिव स्वनः । रणेऽभवद्बलौघानामन्योऽन्यमभिधावतां । ४८८०
पार्थिवानां समेतानां बहून्यासन् नरोत्तम । त्वद्बले पाण्डवानाञ्च सहस्राणि शतानि च ।
संरब्धानां प्रवीराणां समरे दृढकर्म्मणां । तत्रासीत् सुमहान् शब्दस्तुमुलो लोमहर्षणः ।
अथाक्रन्दद्भीमसेनो धृष्टद्युम्नश्च मारिष । नकुलः सहदेवश्च धर्म्मराजश्च पाण्डवः ।
आगच्छत प्रहरत द्रुतं विपरिधावत । प्रविष्टावरिसेनां हि वीरौ माधवपाण्डवौ ।
यथासुखेन गच्छेतां जयद्रथरथम्प्रति । तथा प्रकुरुत क्षिप्रं इति सैन्यान्यचोदयत् । ४८८५
तयोरभावे कुरवः कृतार्थाः स्युर्व्वयं जिताः । ते यूयं सहिता भूत्वा तूर्णमेव बलार्णवं ।
क्षोभयध्वं महावेगाः पवनः सागरं यथा । भीमसेनेन ते राजन् पाञ्चाल्येन च चोदिताः ।
आजघ्नुः कौरवान् सङ्ख्ये त्यक्त्वासूनात्मनः प्रियान् । इच्छन्तो निधनं युद्धे शस्त्रैरुत्तमतेजसः ।
स्वर्गेप्सवो मित्रकार्य्ये नाभ्यनन्दन जीवितं । तथैव तावका राजन् प्रार्थयन्तो महद्यशः ।
आर्य्यां युद्धे मतिं कृत्वा युद्धायैवावतस्थिरे । तस्मिंस्तु तुमुले युद्धे वर्त्तमाने भयावहे । ४८९०

जित्वा सर्व्वाणि सैन्यानि प्रायात् सात्यकिरर्ज्जुनं । कवचानाम्प्रभास्तत्र सूर्य्यरश्मिविराजिताः ।
दृष्टीः सञ्ज्ञे सैनिकानां प्रतिजग्मुः समन्ततः । तथा प्रयतमानानां पाण्डवानां महात्मनां ।
दुर्य्योधनो महाराज व्यगाहत महद्बलं । स सन्निपातस्तुमुलस्तेषां तस्य च भारत ।
अभवत् सर्व्वभूतानामभावकरणो महान् ।
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ तथा यातेषु सैन्येषु तथा कृच्छ्रगतः स्वयं । कच्चिद्दुर्य्योधनः सूत नाकार्षीत्पृष्ठतो रणं । ४९९५
एकस्य च बहूनाञ्च सन्निपातो महाहवे । विशेषतो नरपतेर्व्विषमः प्रतिभाति मे ।
सोऽत्यन्तसुखसंवृद्धो लक्ष्म्या लोकस्य चेश्वरः । एको बहून् समासाद्य कच्चिन्नासीत् पराङ्मुखः ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ राजन् सङ्ग्राममाश्चर्य्यं तव पुत्त्रस्य भारत । एकस्य बहुभिः सार्द्धं शृणुष्व गदतो मम ।
दुर्य्योधनेन समरे पृतना पाण्डवी रणे । नलिनी द्विरदेनेव समन्तात् प्रतिलोडिता ।
ततस्तां प्रहतां सेनां दृष्ट्वा पुत्त्रेण ते नृप । भीमसेनपुरोगास्ते पाञ्चालाः समुपाद्रवन् । ५०००
स भीमसेनं दशभिः शरैर्व्विव्याध पाण्डवं । त्रिभिस्त्रिभिर्यमौ वीरौ धर्म्मराजञ्च सप्तभिः ।
विराटद्रुपदौ षड्भिः शतेन च शिखण्डिनं । धृष्टद्युम्नञ्च विंशत्या द्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः ।
शतशश्चापरान् योधान् सद्विपांश्च रथाव्रणे । शरैरवचकर्त्तोग्रैः क्रुद्धोऽन्तक इव प्रजाः ।
न सन्दधन् विमुञ्चन् वा मण्डलीकृतकार्मुकः । अदृश्यत रिपून्निघ्नञ्छिक्षयाऽस्त्रबलेन च ।
तस्य तान् निघ्नतः शत्रून् हेमपृष्ठं महद्धनुः । अजस्रं मण्डलीभूतं ददृशुः समरे जनाः । ५००५
ततो युधिष्ठिरो राजा भल्लाभ्यामच्छिनद्धनुः । तव पुत्त्रस्य कौरव्य यतमानस्य संयुगे ।
विव्याध चैनं दशभिः सम्यगस्तैः शरोत्तमैः । वर्म्म चाशु समासाद्य ते भग्नाः क्षितिमाविशन् ।
ततः प्रमुदिताः पार्थाः परिवव्रुर्युधिष्ठिरं । यथा वृत्रवधे देवाः पुरा शक्रं महर्षयः ।
ततोऽन्यद्धनुरादाय तव पुत्त्रः प्रतापवान् । तिष्ठ तिष्ठेति राजानं ब्रुवन् पाण्डवमभ्ययात् ।
तमायान्तमभिप्रेक्ष्य तव पुत्त्रं महामृधे । प्रत्युद्ययुः प्रमुदिताः पाञ्चाला जयगृद्धिनः । ५०१०
तान् द्रोणः प्रतिजग्राह परीप्सन् युधि पार्थिवं । चण्डवातोद्धुतान् मेघान् गिरिरम्बुमुचो यथा ।
तत्र राजन्महानासीत् सङ्ग्रामो लोमहर्षणः । पाण्डवानां महाबाहो तावकानाञ्च संयुगे ।
रुद्रस्याक्रीडसदृशः संहारः सर्व्वदेहिनां । ततः शब्दो महानासीत् पुनर्येन धनञ्जयः ।
अतीव सर्व्वशब्देभ्यो लोमहर्षकरः प्रभो । अर्ज्जुनस्य महाबाहो तावकानाञ्च धन्विनां ।
मध्ये भारतसैन्यस्य माधवस्य महारणे । द्रोणस्यापि परैः सार्द्धं व्यूहद्वारे महारणे । ५०१५
एवमेव क्षयो वृत्तः पृथिव्यां पृथिवीपते । क्रुद्धेऽर्ज्जुने तथा द्रोणे सात्वते च महारथे ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि सङ्कुलयुद्धे चतुर्व्विंशत्यधिकशततोऽध्यायः ॥ १२४ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ अपराह्णे महाराज सङ्ग्रामः सुमहानभूत् । पर्ज्जन्यसमनिर्घोषः पुनर्द्रोणस्य सोमकैः ।
शोणाश्वं रथमास्थाय नरवीरः समाहितः । समरेऽभ्यद्रवत् पाण्डून् जवमास्थाय मध्यमं ।
तव प्रियहिते युक्तो महेष्वासो महाबलः । चित्रपुङ्खैः शितैर्व्बाणैः कलसोत्तमसम्भवः ।

वरान् वरान् हि योधानां विचिन्वन्निव भारत । आक्रीडत रणे राजन् भारद्वाजः प्रतापवान् । ५०२०
तमभ्ययात् वृहत्क्षत्त्रः कैकयानां महारथः । भ्रातृणां नृप पञ्चानां श्रेष्ठः समरकर्कशः ।
विमुञ्चन्विशिखांस्तीक्ष्णानाचार्य्यं भृशमर्द्दयत् । महामेघो यथा वर्षं विमुञ्चन् गन्धमादने ।
तस्य द्रोणो महाराज स्वर्णपुङ्खाञ्छिलाशितान् । प्रेषयामास संक्रुद्धः सायकान् दश पञ्च च ।
तांस्तु द्रोणविनिर्म्मुक्तान् क्रुद्धाशीविषसन्निभान् । एकैकं पञ्चभिर्ब्बाणैर्युधि चिच्छेद हृष्टवत् ।
तदस्य लाघवं दृष्ट्वा प्रहस्य द्विजपुङ्गवः । प्रेषयामास विशिखानष्टौ सन्नतपर्व्वणः । ५०२५
तान् दृष्ट्वा पततस्तूर्णं द्रोणचापच्युताञ्छरान् । अवारयच्छरैरेव तावद्भिर्निशितैर्मृधे ।
ततोऽभवन्महाराज तव सैन्यस्य विस्मयः । वृहत्क्षत्त्रेण तत्कर्म्म कृतं दृष्ट्वा सुदुष्करं ।
ततो द्रोणो महाराज वृहत्क्षत्त्रं विशेषयन् । प्रादुश्चक्रे रणे दिव्यं ब्राह्ममस्त्रं सुदुर्ज्जयं ।
कैकेयोऽस्त्रं समालोक्य मुक्तं द्रोणेन संयुगे । ब्रह्मास्त्रेणैव राजेन्द्र ब्राह्ममस्त्रमशातयत् ।
ततोऽस्त्रे निहते ब्राह्मे वृहत्क्षत्त्रस्तु भारत । विव्याध ब्राह्मणं षष्ट्या स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः । ५०३०
तं द्रोणो द्विपदां श्रेष्ठो नाराचेन समार्पयत् । स तस्य कवचं भित्त्वा प्राविशद्धरणीतलं ।
कृष्णसर्पो यथा मुक्तो वल्मीकं नृपसत्तम । तथाऽभ्यगान्महीं वाणो भित्त्वा कैकेयमाहवे ।
सोऽतिविद्धो महाराज कैकेयो द्रोणसायकैः । क्रोधेन महताविष्टो व्यावृत्य नयने शुभे ।
द्रोणं विव्याध सप्तत्या स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः । सारथिञ्चास्य वाणेन भृशं मर्म्मस्वताडयत् ।
द्रोणस्तु बहुभिर्व्विद्धो वृहत्क्षत्त्रेण मारिष । असृजद्विशिखांस्तीक्ष्णान् कैकेयस्य रथम्प्रति । ५०३५
व्याकुलीकृत्य तं द्रोणो वृहत्क्षत्त्रं महारथं । अश्वांश्चतुर्भिर्न्यवधीच्चतुरोऽस्य पतत्त्रिभिः ।
सूतञ्चैकेन वाणेन रथनीडादपाहरत् । द्वाभ्यां ध्वजञ्च छत्त्रञ्च छित्त्वा भूमावपातयत् ।
ततः साधुविसृष्टेन नाराचेन द्विजर्षभः । हृद्यविध्यत् वृहत्क्षत्त्रं स छिन्नहृदयोऽपतत् ।
वृहत्क्षत्त्रे हते राजन् कैकेयानां महारथे । शैशुपालिरभिक्रुद्धो यन्तारमिदमब्रवीत् ।
सारथे याहि यत्रैष द्रोणस्तिष्ठति दंशितः । विनिघ्नन् कैकयान् सर्व्वान् पाञ्चालानाञ्च वाहिनीं । ५०४०
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सारथी रथिनां वरः । द्रोणाय प्रापयामास काम्बोजैर्जवनैर्हयैः ।
धृष्टकेतुश्च चेदीनामृषभोऽतिबलोदितः । वधायाभ्यद्रवत् द्रोणं पतङ्ग इव पावकं ।
सोऽविध्यत् तदा द्रोणं षष्ट्या साश्वरथध्वजं । पुनश्चान्यैः शरैस्तीक्ष्णैः सुप्तं व्याघ्रं तुदन्निव ।
तस्य द्रोणो धनुर्म्मध्ये क्षुरप्रेण शितेन च । चकर्त्त गार्द्ध्रपत्रेण यतमानस्य शुष्मिणः ।
अथान्यद्धनुरादाय शैशुपालिर्म्महारथः । विव्याध सायकैर्द्रोणं कङ्कवर्हिणवाजितैः । ५०४५
तस्य द्रोणो हयान् हत्वा चतुर्भिश्चतुरः शरैः । सारथेश्च शिरः कायाच्चकर्त्त प्रहसन्निव ।
अथैनं पञ्चविंशत्या सायकानां समार्पयत् । अवप्लुत्य रथाच्चैद्यो गदामादाय सत्वरः ।
भारद्वाजाय चिक्षेप रुषितामिव पन्नगीं । तामापतन्तीमालोक्य कालरात्रिमिवोद्यतां ।
अश्मसारमयीं गुर्व्वीं तपनीयविभूषितां । शरैरनेकसाहस्रैर्भारद्वाजोऽच्छिनच्छितैः ।

सा च्छिन्ना बहुभिर्व्वाणैर्भारद्वाजेन मारिष । गदा पपात कौरव्य नादयन्ती धरातलं ।
गदां विनिहतां दृष्ट्वा धृष्टकेतुरमर्षणः । तोमरं व्यसृजद्वीरः शक्तिञ्च कनकोज्ज्वलां ।
तोमरं पञ्चभिर्भित्त्वा शक्तिञ्चिच्छेद पञ्चभिः । तौ जग्मतुर्महीं छिन्नौ सर्पाविव गरुत्मता ।
ततोऽस्य विशिखं तीक्ष्णं बधाय बधकाङ्क्षिणः । प्रेषयामास समरे भारद्वाजः प्रतापवान् ।
स तस्य कवचं भित्त्वा हृदयञ्चामितौजसः । अभ्यगाद्धरणीं वाणो हंसः पद्मवनं यथा ।
पतङ्गं हि ग्रसेच्चाषो यथा क्षुद्रं बुभुक्षितः । तथा द्रोणोऽग्रसच्छूरो धृष्टकेतुं महाहवे ।
निहते चेदिराजे तु तत्खण्डं पित्र्यमाविशत् । अमर्षवशमापन्नः पुत्त्रोऽस्य परमास्त्रवित् ।
तमपि प्रहसन् द्रोणः शरैर्निन्ये यमक्षयं । महाव्याघ्रो महारण्ये मृगशावं यथा बली ।
तेषु प्रक्षीयमाणेषु पाण्डवेयेषु भारत । जरासन्धसुतो वीरः स्वयं द्रोणमुपाद्रवत् ।
स तु द्रोणं महाबाहुं शरधाराभिराहवे । अदृश्यमकरोत्तूर्णं जलदो भास्करं यथा ।
तस्य तल्लाघवं दृष्ट्वा द्रोणः क्षत्त्रियमर्द्दनः । व्यसृजत् सायकांस्तूर्णं शतशोऽथ सहस्रशः ।
छादयित्वा रणे द्रोणो रथस्थं रथिनाम्वरं । जारासन्धिं जघानाशु मिषतां सर्व्वधन्विनां ।
यो यः स्म नीयते तत्र तं द्रोणो ह्यन्तकोपमः । आदत्त सर्व्वभूतानि प्राप्तकाले यथाऽन्तकः ।
ततो द्रोणो महाराज नाम विश्राव्य संयुगे । शरैरनेकसाहस्रैः पाण्डवेयान् समावृणोत् ।
ते तु नामाङ्किता वाणा द्रोणेनास्ताः शिलाशिताः । नरान्नागान्हयांश्चैव निजघ्नुः शतशो मृधे ।
ते बध्यमाना द्रोणेन शक्रेणेव महासुराः । समकम्पन्त पाञ्चाला गावः शीतार्द्दिता इव ।
ततो निष्टानको घोरः पाण्डवानामजायत । द्रोणेन बध्यमानेषु सैन्येषु भरतर्षभ ।
प्रताप्यमानाः सूर्य्येण हन्यमानाश्च सायकैः । अन्वपद्यन्त पाञ्चालास्तदा संत्रस्तचेतसः ।
मोहिता वाणजालेन भारद्वाजेन संयुगे । ऊरुग्राहगृहीतानां पाञ्चालानां महारथाः ।
चेदयश्च महाराज सृञ्जयाः काशिकोशलाः । अभ्यद्रवन्त संहृष्टा भारद्वाजं युयुत्सया ।
ब्रुवन्तश्च रणे द्रोणं चेदिपाञ्चालसृञ्जयाः । हत द्रोणं हत द्रोणमिति ते द्रोणमभ्ययुः ।
ते यतन्तो नरव्याघ्राः सर्व्वे शक्त्या महाद्युतिं । निनीषवो युधि द्रोणं यमस्य सदनं प्रति ।
यतमानांश्च ताञ्छूरान् भारद्वाजः शिलीमुखैः । यमाय प्रेषयामास चेदिमुख्यान् विशेषतः ।
तेषु प्रक्षीयमाणेषु चेदिमुख्येषु सर्व्वशः । पाञ्चालाः समकम्पन्त द्रोणसायकपीडिताः ।
प्राक्रोशन् भीमसेनन्ते धृष्टद्युम्नञ्च भारत । दृष्ट्वा द्रोणस्य कर्म्माणि तथा रूपाणि मारिष ।
ब्राह्मणेन तपो नूनं चरितं दुश्चरं महत् । तथा हि युधि संक्रुद्धो दहति क्षत्त्रियर्षभान् ।
धर्म्मो युद्धं क्षत्त्रियस्य ब्राह्मणस्य परन्तपः । तपस्वी कृतविद्यश्च प्रेक्षितेनापि निर्द्दहेत् ।
द्रोणास्त्रमग्निं सम्पन्नं प्रविष्टाः क्षत्त्रियर्षभाः । बहवो दुस्तरं घोरं यत्रादह्यन्त भारत ।
यथा बलं यथोत्साहं यथासत्त्वं महाद्युतिः । मोहयन् सर्व्वभूतानि द्रोणो हन्ति बलानि नः ।
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा क्षत्त्रधर्म्मा व्यवस्थितः । अर्द्धचन्द्रेण चिच्छेद क्षत्त्रधर्म्मा महाबलः ।

क्रोधसंविग्नमनसो द्रोणस्य सशरं धनुः । सुसंरब्धतरो भूत्वा द्रोणः क्षत्रियमर्द्दनः । ५०८०
अन्यत् कार्म्मुकमादाय भास्वरं वेगवत्तरं । तत्राधाय शरं तीक्ष्णं परानीकविशातनं ।
आकर्णपूर्णमाचार्य्यो बलवानभ्यवासृजत् । स हत्वा क्षत्रधर्म्माणं जगाम धरणीतलं ।
स भिन्नहृदयो वाहात्र्यपतन्मेदिनीतले । ततः सैन्यान्यकम्पन्त धृष्टद्युम्नसुते हते ।
अथ द्रोणं समारोहच्चेकितानो महाबलः । स द्रोणं दशभिर्व्विद्ध्वा प्रत्यविध्यतस्तनान्तरे ।
चतुर्भिः सारथिञ्चास्य चतुर्भिश्चतुरो हयान् । तस्याचार्य्यः षोडशभिरविध्यद्दक्षिणं भुजं । ५०८५
ध्वजं षोडशभिर्व्वाणैर्यन्तारञ्चास्य सप्तभिः । तस्य सूते हते तेऽश्वा रथमादाय विद्रुताः ।
समरे शरसंवीता भारद्वाजेन मारिष । चेकितानरथं दृष्ट्वा हताश्वं हतसारथिं ।
पाञ्चालान् पाण्डवांश्चैव महद्भयमथाविशत् । तान् समेतान् रणे शूरान् चेदिपाञ्चालसृञ्जयान् ।
समन्तात् द्रावयन् द्रोणो बह्वशोभत मारिष । आकर्णपलितः श्यामो वयसाऽशीतिपञ्चकः ।
रणे पर्य्यचरद्द्रोणो वृद्धः षोडशवर्षवत् । अथ द्रोणं महाराज विचरन्तमभीतवत् । ५०९०
वज्रहस्तममन्यन्त शत्रवः शत्रुसूदनं । ततोऽब्रवीन्महाबाहुर्द्रुपदो बुद्धिमान्नृप ।
लुब्धोऽयं क्षत्रियान् हन्ति व्याघ्रः क्षुद्रमृगानिव । कृच्छ्रान् दुर्य्योधनो लोकान् पापः प्राप्स्यति दुर्म्मतिः ।
यस्य लोभाद्विनिहताः समरे क्षत्रियर्षभाः । शतशः शेरते भूमौ निकृत्ता गोवृषा इव ।
रुधिरेण परीताङ्गाः श्वशृगालादनीकृताः । एवमुक्त्वा महाराज द्रुपदोऽक्षौहिणीपतिः ।
पुरस्कृत्य रणे पार्थान् द्रोणमभ्यद्रवद्द्रुतं । ५०९५
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि द्रोणपराक्रमे पञ्चविंशत्यधिकशततोऽध्यायः ॥ १२५ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ व्यूहेष्वालोड्यमानेषु पाण्डवानां ततस्ततः । सुदूरमन्वयुः पार्थाः पाञ्चालाः सह सोमकैः ।
वर्त्तमाने तथा रौद्रे सङ्ग्रामे लोमहर्षणे । सङ्क्षये जगतस्तीव्रे युगान्त इव भारत ।
द्रोणे युधि पराक्रान्ते नर्द्दमाने मुहुर्म्मुहुः । पाञ्चालेषु च क्षीणेषु बध्यमानेषु पाण्डुषु ।
नापश्यच्छरणं किञ्चिद्धर्म्मराजो युधिष्ठिरः । चिन्तयामास राजेन्द्र कथमेतद्भविष्यति ।
ततो वीक्ष्य दिशः सर्व्वाः सव्यसाचिदिदृक्षया । युधिष्ठिरो ददर्शाथ नैव पार्थं न माधवं । ५१००
सोऽपश्यन्नरशार्दूल वानरर्षभलक्षणं । गाण्डीवस्य च निर्घोषमशृण्वन् व्यथितेन्द्रियः ।
अपश्यन् सात्यकिञ्चापि वृष्णीनां प्रवरं रथं । चिन्तयाऽभिपरीताङ्गो धर्म्मराजो युधिष्ठिरः ।
नाध्यगच्छत्तदा शान्तिं तावपश्यन्नरोत्तमौ । लोकोपक्रोशभीरुत्वात् धर्म्मराजो महामनाः ।
अचिन्तयन्महाबाहुः शैनेयस्य रथम्प्रति । पदवीं प्रेषितश्चैव फाल्गुनस्य मया रणे ।
शैनेयः सात्यकिः सत्योमित्राणामभयङ्करः । तदिदं ह्येकमेवासीत् द्विधा जातं ममाद्य वै । ५१०५
सात्यकिश्च हि मे शोध्यः पाण्डवश्च धनञ्जयः । सात्यकिं प्रेषयित्वा तु पाण्डवस्य पदाऽनुगं ।
सात्वतस्यापि कं युद्धे प्रेषयिष्ये पदाऽनुगं । करिष्यामि प्रयत्नेन भ्रातुरन्वेषणं यदि ।
युयुधानमनन्विष्य लोको मां गर्हयिष्यति । भ्रातुरन्वेषणं कृत्वा धर्म्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।

परित्यजति वार्ष्णेयं सात्यकिं सत्यविक्रमं । लोकापवादभीरुत्वात् सोऽहं पार्थं वृकोदरं ।
पदवीं प्रेषयिष्यामि माधवस्य महात्मनः । यथैव च मम प्रीतिरर्ज्जुने मधुसूदने । ५११०
तथैवं वृष्णिवीरेऽपि सात्वते युद्धदुर्म्मदे । अतिभारे नियुक्तश्च मया शैनेयनन्दनः ।
स तु मित्रोपरोधेन गौरवाच्च महाबलः । प्रविष्टो भारतीं सेनां मकरः सागरं यथा ।
असौ हि श्रूयते शब्दः शूराणामनिवर्त्तिनां । मिथः संयुध्यमानानां वृष्णिवीरेण धीमता ।
प्राप्तकालं सुबलवत् निश्चितं बहुधा हि ते । तत्रैव पाण्डवेयस्य भीमसेनस्य धन्विनः ।
गमनं रोचते मह्यं यत्र यातौ महारथौ । न चाप्यसह्यं भीमस्य विद्यते भुवि किञ्चन । ५११५
शक्तो ह्येष रणे यत्तः पृथिव्यां सर्व्वधन्विनां । स्वबाहुबलमास्थाय प्रतिव्यूहितमञ्जसा ।
यस्य बाहुबलं सर्व्वे समाश्रित्य महात्मनः । वनवासान्निवृत्ताः स्म न च युद्धेषु निर्ज्जिताः ।
इतो गते भीमसेने सात्वतं प्रति पाण्डवे । सनाथौ भवितारौ हि युधि सात्वतफाल्गुनौ ।
कामन्त्वशोचनीयौ तौ रणे सात्वतफाल्गुनौ । रक्षितौ वासुदेवेन स्वयञ्चास्त्रविशारदौ ।
अवश्यन्तु मया कार्य्यमात्मनः शोकनाशनं । तस्माद्भीमं नियोक्ष्यामि सात्वतस्य पदाऽनुगं । ५१२०
ततः प्रतिकृतं मन्ये विधानं सात्यकिम्प्रति । एवं निश्चित्य मनसा धर्म्मपुत्त्रो युधिष्ठिरः ।
यन्तारमब्रवीद्राजा भीमं प्रति नयस्व मां । धर्म्मराजवचः श्रुत्वा सारथिर्हयकोविदः ।
रथं हेमपरिष्कारं भीमान्तिकमुपानयत् । भीमसेनमनुप्राप्य प्राप्तकालमनुस्मरन् ।
कश्मलं प्राविशद्राजा बहु तत्र समादिशत् । स कश्मलसमाविष्टो भीममाहूय पार्थिवः ।
अब्रवीद्वचनं राजन् कुन्तीपुत्त्रो युधिष्ठिरः । यः स देवान् सगन्धर्व्वान् दैत्यांश्चैकरथोऽजयत् । ५१०५
तस्य लक्ष्म न पश्यामि भीमसेनानुजस्य ते । ततोऽब्रवीद्धर्म्मराजं भीमसेनस्तथागतं ।
नैवाद्राक्षं नचाश्रौषं तव कश्मलमीदृशं । पुराऽतिदुःखदीर्णानां भवान् गतिरभूद्धि नः ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ राजेन्द्र शाधि किं करवाणि ते । न तु कार्य्यमसाध्यं वा विद्यते मम मानद ।
आज्ञापय कुरुश्रेष्ठ मा च शोके मनः कृथाः । तमब्रवीदश्रुपूर्णः कृष्णसर्प इव श्वसन् ।
भीमसेनमिदं वाक्यं म्लानवदनो नृपः । यथा शङ्खस्य निर्घोषः पाञ्चजन्यस्य श्रूयते । ५१३०
पूरितो वासुदेवेन संरब्धेन यशस्विना । नूनमद्य हतः शेते तव भ्राता धनञ्जयः ।
तस्मिन् विनिहते नूनं युध्यतेऽसौ जनार्द्दनः । यस्य सत्त्ववतो वीर्य्यं ह्युपजीवन्ति पाण्डवाः ।
यं भयेष्वभिगच्छन्ति सहस्राक्षमिवामराः । स शूरः सैन्धवप्रेप्सुरन्वयाद्भारतीञ्चमूं ।
तस्य वै गमनं विद्मो भीम नावर्त्तनं पुनः । श्यामो युवा गुडाकेशो दर्शनीयो महारथः ।
व्यूढोरस्को महाबाहुर्म्मत्तद्विरदविक्रमः । चकोरनेत्रस्ताम्राक्षो द्विषतां भयवर्द्धनः । ५१३५
तदिदं मम भद्रन्ते शोकस्थानमरिन्दम । अर्ज्जुनार्थे महाबाहो सात्वतस्य च कारणात् ।
वर्द्धते हविषेवाग्निरिध्यमानः पुनः पुनः । तस्य लक्ष्म न पश्यामि तेन विन्दामि कश्मलं ।
तस्मिन् कृष्णो हते नूनं युध्यते युद्धकोविदः । तं विद्धि पुरुषव्याघ्रं सात्वतञ्च महारथं ।

स तं महारथं पश्चादनुयातस्तवानुजं । तमपश्यन्महाबाहुमहं विन्दामि कश्मलं ।
स तत्र गच्छ कौन्तेय यत्र यातो धनञ्जयः । सात्यकिश्च महावीर्य्यः कर्त्तव्यं यदि मन्यसे ।
वचनं मम धर्म्मज्ञ भ्राता ज्येष्ठो भवामि ते । न तेऽर्ज्जुनस्तथा ज्ञेयो ज्ञातव्यः सात्यकिर्यथा ।
चिकीर्षुर्मत्प्रियं पार्थ स यातः सव्यसाचिनः । पदवीं दुर्गमां घोरामगम्यामकृतात्मभिः ।
दृष्ट्वा कुशलिनौ कृष्णौ सात्वतञ्चैव सात्यकिं । सम्विदञ्चैव कुर्य्यास्त्वं सिंहनादेन पाण्डव ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि युधिष्ठिरचिन्तायां षड्विंशत्यधिकशततोऽध्यायः ॥ १२६ ॥
॥ भीम उवाच ॥ ब्रह्मेशानेन्द्रवरुणानवहद्यः पुरा रथः । तमास्थाय गतौ कृष्णौ न तयोर्व्विद्यते भयं ।
आज्ञान्तु शिरसा बिभ्रन्नेष गच्छामि मा शुचः । समेत्य तान्नरव्याघ्रान् तव दास्यामि सम्विदं ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ एतावदुक्त्वा प्रययौ परिदाय युधिष्ठिरं । धृष्टद्युम्नाय बलवान् सुहृद्भ्यश्च पुनःपुनः ।
धृष्टद्युम्नञ्चेदमाह भीमसेनो महाबलः । विदितन्ते महाबाहो यथा द्रोणो महारथः ।
ग्रहणे धर्म्मराजस्य सर्व्वोपायेन वर्त्तते । न च मे गमने कृत्यं तादृक् पार्षत विद्यते ।
यादृशं रक्षणे राज्ञः कार्य्यमात्ययिकं हि नः । एवमुक्तोऽस्मि पार्थेन प्रतिवक्तुञ्च नोत्सहे ।
प्रयास्ये तत्र यत्रासौ मुमूर्षुः सैन्धवः स्थितः । धर्म्मराजस्य वचने स्थातव्यमविशङ्कया ।
यास्यामि पदवीं भ्रातुः सात्वतस्य च धीमतः । सोऽद्य यत्तो रणे पार्थं परिरक्ष युधिष्ठिरं ।
एतद्धि सर्व्वकार्य्याणां परमं कृत्यमाहवे । तमब्रवीन्महाराज धृष्टद्युम्नो वृकोदरं ।
ईप्सितं ते करिष्यामि गच्छ पार्थाविचारयन् । नाहत्वा समरे द्रोणो धृष्टद्युम्नं कथञ्चन ।
निग्रहं धर्म्मराजस्य प्रकरिष्यति संयुगे । ततो निक्षिप्य राजानं धृष्टद्युम्ने च पाण्डवं ।
अभिवाद्य गुरुं ज्येष्ठं प्रययौ येन फाल्गुनः । परिष्वक्तश्च कौन्तेयो धर्म्मराजेन भारत ।
आघ्रातश्च तथा मूर्द्ध्नि श्रावितश्चाशिषः शुभाः । कृत्वा प्रदक्षिणं विप्रानर्च्चितांस्तुष्टमानसान् ।
आलभ्य मङ्गलान्यष्टौ पीत्वा कैलातकं मधु । द्विगुणद्रविणो वीरो मदरक्तान्तलोचनः ।
विप्रैः कृतस्वस्त्ययनो विजयोत्पादसूचितः । पश्यन्नेवात्मनो बुद्धिं विजयानन्दकारिणीं ।
अनुलोमानिलैश्चाशु प्रदेशितजयो जयः । भीमसेनो महाबाहुः कवची शुभकुण्डली ।
साङ्गदः सतलत्राणः सुरथो रथिनाम्बरः । तस्य कार्ष्णायसं वर्म्म हेमचित्रं महर्द्धिमत्
विबभौ सर्व्वतः श्लिष्टं सविद्युत्तोयदोपमं । पीतरक्तासितसितैर्व्वासोभिश्च सुवेष्टितः ।
कण्ठत्राणेन च बभौ सेन्द्रायुध इवाम्बुदः । प्रयाते भीमसेने तु तव सैन्यं युयुत्सया ।
पाञ्चजन्यरवो घोरः पुनरासीद्विशाम्पते । तं श्रुत्वा निनदं घोरं त्रैलोक्यत्रासनं महत् ।
पुनर्भीमं महाबाहुं धर्म्मपुत्त्रोऽभ्यभाषत । एष वृष्णिप्रवीरेण ध्मातः सलिलजो भृशं ।
पृथिवीञ्चान्तरीक्षञ्च विनादयति शङ्खराट् । नूनं व्यसनमापन्ने सुमहत् सव्यसाचिनि ।
कुरुभिर्युध्यते सार्द्धं सर्व्वैश्चक्रगदाधरः । नूनमार्य्या महत्कुन्ती पापमद्य निदर्शनं ।
द्रौपदी च सुभद्रा च पश्यन्ति सह बन्धुभिः । स भीम त्वरया युक्तो याहि यत्र धनञ्जयः ।

मुह्यन्तीव हि मे सर्व्वा धनञ्जयदिदृक्षया । दिशश्च प्रदिशः पार्थ सात्वतस्य च कारणात् ।
गच्छगच्छेति गुरुणा सोऽनुज्ञातो वृकोदरः । ततः पाण्डुसुतो राजन् भीमसेनः प्रतापवान् ।
बद्धगोधाङ्गुलित्राणः प्रगृहीत शरासनः । ज्येष्ठेन प्रहितो भ्रात्रा भ्राता भ्रातुः प्रियङ्करः । ५२७०
आहत्य दुन्दुभीन् भीमः शङ्खं प्रध्माप्य चासकृत् । विनद्य सिंहनादञ्च कृत्वा ज्याशब्दमेव च ।
तेन शब्देन वीराणां पातयित्वा मनांसि तु । दर्शयन् घोरमात्मानममित्रान् सहसाऽभ्ययात् ।
तमूहुर्जवना दान्ता विकुर्व्वन्तो हयोत्तमाः । विशोकेनाभिसंयत्ता मनोमारुतरंहसः ।
आरुजन् विरुजन् पार्थो ज्यां विकर्षंश्च पाणिना । सोऽपकर्षन्विकर्षंश्च सेनाग्रं समलोडयत् ।
तं प्रयान्तं महाबाहुं पाञ्चालाः सहसोमकाः । पृष्ठतोऽनुययुः शूरा मघवन्तमिवामराः । ५२७५
तं समेत्य महाराज सोदर्य्याः पर्य्यवारयन् । दुःशलश्चित्रसेनश्च कुण्डभेदी विविंशतिः ।
दुर्मुखो दुःसहश्चैव विकर्णश्च शलस्तथा । विन्दानुविन्दौ सुमुखो दीर्घबाहुः सुदर्शनः ।
वृन्दारकः सुहस्तश्च सुषेणो दीर्घलोचनः । अभयो रौद्रकर्म्मा च सुवर्म्मा दुर्व्विमोचनः ।
शोभन्ते रथिनां श्रेष्ठाः सहसैन्यपदानुगाः । संयत्ताः समरे वीरा भीमसेनमुपाद्रवन् ।
तैः समन्तादृतः शूरः समरेषु महारथः । तान् समीक्ष्य तु कौन्तेयो भीमसेनः पराक्रमी । ५२८०
अभ्यवर्त्तत वेगेन सिंहः क्षुद्रमृगानिव । ते महास्त्राणि दिव्यानि तत्र वीरा अदर्शयन् ।
छादयन्तः शरैर्भीमं मेघाः सूर्य्यमिवोदितं । स तानतीत्य वेगेन द्रोणानीकमुपाद्रवत् ।
अग्रतश्च गजानीकं शरवर्षैरवाकिरत् । सोऽचिरेणैव कालेन तद्गजानीकमाशुगैः ।
दिशः सर्व्वाः समभ्यस्य व्यधमत् पवनात्मजः । त्रासिताः शरभस्येव गर्जितेन वने मृगाः ।
प्राद्रवन् द्विरदाः सर्व्वे नदन्तो भैरवान्रवान् । पुनश्चातीत्य वेगेन द्रोणानीकमुपाद्रवत् । ५२८५
तमवारयदाचार्य्यो वेलोद्वृत्तमिवार्णवं । ललाटे ताडयच्चैनं नाराचेन स्मयन्निव ।
ऊर्द्ध्वरश्मिरिवादित्यो विबभौ तत्र पाण्डवः । स मन्यमानस्त्वाचार्य्यो ममायं फाल्गुनो यथा ।
भीमः करिष्यते पूजामित्युवाच वृकोदरं । भीमसेन न ते शक्यं प्रवेष्टुमरिवाहिनीं ।
मामनिर्जित्य समरे शत्रुमद्य महाबल । यदि ते सानुजः कृष्णः प्रविष्टोऽनुमते मम ।
अनीकं नतु शक्यं मे प्रवेष्टुमिह वै त्वया । अथ भीमस्तु तच्छ्रुत्वा गुरोर्व्वाक्यमपेतभीः । ५२९०
क्रुद्धः प्रोवाच वै द्रोणं रक्तताम्रेक्षणस्त्वरन् । तवार्जुनो नानुमते ब्रह्मबन्धो रणाजिरं ।
प्रविष्टः स हि दुर्द्धर्षः शक्रस्यापि विशेद्बलं । तेन वै परमां पूजां कुर्व्वता मानितो ह्यसि ।
नार्ज्जुनोऽहं घृणी द्रोण भीमसेनोऽस्मि ते रिपुः । पिता नस्त्वं गुरुर्ब्बन्धुस्तथा पुत्रा हि ते वयं ।
इति मन्यामहे सर्व्वे भवन्तं प्रणताः स्थिताः । अद्य तद्विपरीतं ते वदतोऽस्मासु दृश्यते ।
यदि त्वं शत्रुमात्मानं मन्यसे तत्तथास्त्विह । एष ते सदृशं शत्रोः कर्म्म भीमः करोम्यहं । ५२९५
अथोद्भ्राम्य गदां भीमः कालदण्डमिवान्तकः । द्रोणाय व्यसृजद्राजन् स रथादवपुप्लुवे ।
साश्वसूतध्वजं यानं द्रोणस्यापोथयत्तदा । प्रामृद्नाच्च बहून् योधान् वायुर्वृक्षानिवौजसा ।

ते पुनः परिवव्रुस्ते तव पुत्त्रा रथोत्तमं। अन्यन्तु रथमास्थाय द्रोणः प्रहरतां बरः।
व्यूहद्वारं समासाद्य युद्धाय समवस्थितः। ततः क्रुद्धो महाराज भीमसेनः पराक्रमी।
अग्रतः स्यन्दनानीकं शरवर्षैरवाकिरत्। ते बध्यमानाः समरे तव पुत्त्रा महारथाः। ५२००
भीमं भीमबला युद्धे योधयन्ति जयैषिणः। ततो दुःशासनः क्रुद्धो रथशक्तिं समाक्षिपत।
सर्व्वपारसवीं तीक्ष्णां जिघांसुः पाण्डुनन्दनं। आपतन्तीं महाशक्तिं तव पुत्त्रप्रचोदितां।
द्विधा चिच्छेद तां भीमस्तदद्भुतमिवाभवत्। अथान्यैर्व्विशिखैर्व्बाणैः पाण्डवः कुण्डभेदिनं।
सुषेणं दीर्घनेत्रञ्च त्रिभिस्त्रीनबधीद्बली। ततो वृन्दारकं बीरं कुरूणां कीर्त्तिवर्द्धनं।
पुत्त्राणां तव बीराणां युध्यतामवधीत् पुनः। अभयं रौद्रकर्म्माणं दुर्व्विमोचनमेव च। ५२०५
त्रिभिस्त्रीनबधीद्भीमः पुनरेव सुतांस्तव। बध्यमाना महाराज पुत्त्रास्तव बलीयसा।
भीमं प्रहरतां श्रेष्ठं समन्तात् पर्य्यवारयन्। ते शरैर्भीमकर्म्माणं ववर्षुः पाण्डवं युधि।
मेघा इव तपापाये धाराभिर्धरणीधरं। स तद्बाणमयं वर्षमश्मवर्षमिवाचलः।
प्रतीच्छन् पाण्डुदायादो न प्राव्यथत शत्रुहा। विन्दानुविन्दौ सहितौ सुवर्म्माणञ्च ते सुतं।
प्रहसन्निव कौन्तेयः शरैर्निन्ये यमक्षयं। ततः सुदर्शनं बीरं पुत्त्रन्ते भरतर्षभ। ५२१०
विव्याध समरे तूर्णं स पपात ममार च। सोऽचिरेणैव कालेन तद्रथानीकमाशुगैः।
दिशः सर्व्वाः समालोक्य व्यधमत् पाण्डुनन्दनः। ततो वै रथघोषेण गर्जितेन मृगा इव।
भज्यमानाश्च समरे तव पुत्त्रा विशाम्पते। प्राद्रवन् सहसा सर्व्वे भीमसेनभयार्द्दिताः।
अनुयायाच्च कौन्तेयः पुत्त्राणां ते महद्बलं। विव्याध समरे राजन् कौरवेयान् समन्ततः।
बध्यमाना महाराज भीमसेनेन तावकाः। त्यक्त्वा भीमं रणाज्जग्मुश्चोदयन्तो हयोत्तमान्। ५२१५
तांस्तु निर्ज्जित्य समरे भीमसेनो महाबलः। सिंहनादरवं चक्रे बाहुशब्दञ्च पाण्डवः।
तलशब्दञ्च सुमहत् कृत्वा भीमो महाबलः। भीषयित्वा रथानीकं हत्वा योधान् वरान् वरान्।
व्यतीत्य रथिनश्चापि द्रोणानीकमुपाद्रवत्।

इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि भीमप्रवेशे भीमपराक्रमे सप्तविंशत्यधिकशततोऽध्यायः॥ १२७ ॥

॥ सञ्जय उवाच ॥ समुत्तीर्णं रथानीकं पाण्डवं विहसच्चणे। विवारयिषुराचार्य्यः शरवर्षैरवाकिरत्।
पिबन्निव शरौघांस्तान् द्रोणचापपरिच्युतान्। सोऽभ्यद्रवत सोदर्य्यान्माययाऽमोहयद्बलं। ५२२०
तं मृधे वेगमास्थाय नृपाः परमधन्विनः। चोदितास्तव पुत्त्रैश्च सर्व्वतः पर्य्यवारयन्।
स तैस्तु संवृतो भीमः प्रहसन्निव भारत। उद्यच्छन् स गदां तेभ्यः सुघोरां सिंहवन्नदन्।
अवासृजच्च वेगेन शत्रुपक्षविनाशिनीं। इन्द्राशनिरिवेन्द्रेण प्रविद्धा संहतात्मना।
प्रामथ्नात् सा महाराज सैनिकांस्तव संयुगे। घोषेण महता राजन् पूरयन्तीव मेदिनीं।
ज्वलन्ती तेजसा भीमा त्रासयामास ते सुतान्। तां पतन्तीं महावेगां दृष्ट्वा तेजोऽभिसंवृतां। ५२२५
प्राद्रवंस्तावकाः सर्व्वे नदन्तो भैरवान्स्वान्। तञ्च शब्दमसह्यं वै तस्याः संलक्ष्य मारिष।

आपतन्ननुजास्तत्र रथेभ्यो रथिनस्तदा । ते हन्यमाना भीमेन गदाहस्तेन तावकाः ।
प्राद्रवन्त रणे भीता व्याघ्रघ्राता मृगा इव । स तान् विद्राव्य कौन्तेयः सर्व्वोऽमित्रान् दुरासदान् ।
सुपर्ण इव वेगेन पक्षिराडत्यगाच्चमूं । तथातु विप्रकुर्व्वाणं रथयूथपयूथपं ।
भारद्वाजो महाराज भीमसेनं समभ्ययात् । भीमन्तु समरे द्रोणो वारयित्वा शरोर्म्मिभिः । ५२३०
अकरोत् सहसा नादं पाण्डूनां भयमादधत् । तद्युद्धमासीत् सुमहद्घोरं देवासुरोपमं ।
द्रोणस्य च महाराज भीमस्य च महात्मनः । यदा तु विशिखैस्तीक्ष्णैर्द्रोणचापविनिःसृतैः ।
बध्यन्ते समरे बीराः शतशोऽथ सहस्रशः । ततो रथादवप्लुत्य वेगमास्थाय पाण्डवः ।
निमील्य नयने राजन् पदातिर्द्रोणमभ्ययात् । यथा हि गोवृषो वर्षं प्रति गृह्णाति लीलया ।
तथा भीमो नरव्याघ्रः शरवर्षं समग्रहीत् । स बध्यमानः समरे रथं द्रोणस्य मारिष । ५२३५
ईषायां पाणिना गृह्य प्रचिक्षेप महाबलः । द्रोणस्तु सत्वरो राजन् क्षिप्तो भीमेन संयुगे ।
रथमन्यं समारुह्य व्यूहद्वारमथाययौ । तस्मिन् क्षणे तस्य यन्ता तूर्णमश्वानचोदयत् ।
भीमसेनस्य कौरव्य तदद्भुतमिवाभवत् । ततः स्वरथमास्थाय भीमसेनो महाबलः ।
अभ्यवर्त्तत वेगेन तव पुत्त्रस्य वाहिनीं । स मृद्नन् क्षत्त्रियानाजौ वातो वृक्षानिवोद्धतः ।
अगच्छद्दारयन् सेनां सिन्धुवेगो नगानिव । भोजानीकं समासाद्य हार्द्दिक्येनाभिरक्षितं । ५२४०
प्रमथ्य बहुधा राजन् भीमसेनः समभ्ययात् । सन्त्रासयन्ननीकानि तलशब्देन मारिष ।
अजयत् सर्व्वसैन्यानि शार्दूल इव गोवृषान् । भोजानीकमतिक्रम्य काम्बोजानाञ्च वाहिनीं ।
तथा म्लेच्छगणांश्चान्यान् बहून् युद्धविशारदान् । सात्यकिञ्चापि संप्रेक्ष्य युध्यमानं नरर्षभ ।
रथेन यत्तः कौन्तेयो वेगेन प्रययौ तदा । भीमसेनो महाराज द्रष्टुकामो धनञ्जयं ।
अतीत्य समरे योधांस्तावकान् पाण्डुनन्दनः । सोऽपश्यदर्ज्जुनं तत्र युध्यमानं महारथं । ५२४५
सैन्धवस्य बधार्थं हि पराक्रान्तं पराक्रमी । तं दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रश्चुक्रोश महतो रवान् ।
प्रावृट्काले महाराज नदन्निव बलाहकः । तं तस्य निनदं घोरं पार्थः शुश्राव नर्द्दतः ।
वासुदेवश्च कौरव्य भीमसेनस्य संयुगे । तौ श्रुत्वा युगपद्वीरौ निनदं तस्य शुष्मिणः ।
पुनः पुनः प्रणदतो दिदृक्षन्तौ वृकोदरं । ततः पार्थो महानादं मुञ्चन्वै माधवश्च ह ।
अभ्ययातां महाराज नदन्तौ गोवृषाविव । भीमसेनरवं श्रुत्वा फाल्गुनस्य च धन्विनः । ५२५०
अप्रीयत महाराज धर्म्मपुत्त्रो युधिष्ठिरः । विशोकश्चाभवद्राजा श्रुत्वा तं निनदं तयोः ।
धनञ्जयस्य च रणे जयमाशास्तवान्विभुः । तथा तु नर्द्दमाने वै भीमसेने मदोत्कटे ।
स्मितं कृत्वा महाबाहुर्धर्म्मपुत्त्रो युधिष्ठिरः । हृद्गतं मनसा प्राह ध्यात्वा धर्म्मभृतां बरः ।
दत्ता भीम त्वया सम्वित् कृतं गुरुवचस्तथा । न हि तेषां जयो युद्धे येषां द्वेष्टासि पाण्डव ।
दिष्ट्या जीवति सङ्ग्रामे सव्यसाची धनञ्जयः । दिष्ट्या च कुशली बीरः सात्यकिः सत्यविक्रमः । ५२५५
दिष्ट्या शृणोमि गर्ज्जन्तौ वासुदेवधनञ्जयौ । येन शक्रं रणे जित्वा तर्पितो हव्यवाहनः ।

स हन्ता द्विषतां सङ्ख्ये दिष्ट्या जीवति फाल्गुनः। यस्य बाहुबलं सर्व्वे वयमाश्रित्य जीविताः।
स हन्ता रिपुसैन्यानां दिष्ट्या जीवति फाल्गुनः। निवातकवचा येन देवैरपि सुदुर्जयाः।
निर्ज्जिता धनुषैकेन दिष्ट्या पार्थः स जीवति। कौरवान् सहितान् सर्व्वान् गोग्रहार्थे समागतान्।
योऽजयन्मत्स्यनगरे दिष्ट्या पार्थः स जीवति। कालकेयसहस्राणि चतुर्द्दश महारणे। ५२६०
योऽबधीद्भुजबीर्य्येण दिष्ट्या पार्थः स जीवति। गन्धर्व्वराजं बलिनं दुर्य्योधनकृतेन वै।
जितवान् योऽस्त्रबीर्य्येण दिष्ट्या पार्थः स जीवति। किरीटमाली बलवान् श्वेताश्वः कृष्णसारथिः।
मम प्रियश्च सततं दिष्ट्या जीवति फाल्गुनः। पुत्त्रशोकाभिसन्तप्तश्चिकीर्षन् कर्म्म दुष्करं।
जयद्रथबधान्वेषी प्रतिज्ञां कृतवान् हि यः। कच्चित् स सैन्धवं सङ्ख्ये हनिष्यति धनञ्जयः।
कच्चित्तीर्णप्रतिज्ञं हि वासुदेवेन रक्षितं। अनस्तमित आदित्ये समेष्याम्यहमर्ज्जुनं। ५२६५
कच्चित् सैन्धवको राजा दुर्य्योधनहिते रतः। नन्दयिष्यत्यमित्राणि फाल्गुनेन निपातितः।
कच्चित् दुर्य्योधनो राजा फाल्गुनेन निपातितं। दृष्ट्वा सैन्धवकं सङ्ख्ये शममस्मासु धास्यति।
दृष्ट्वा विनिहतान् भ्रातृन् भीमसेनेन संयुगे। कच्चित् दुर्य्योधनो मन्दः शममस्मासु धास्यति।
दृष्ट्वा चान्यान्महायोधान् पतितान् धरणीतले। कच्चित् दुर्य्योधनोमन्दः पश्चात्तापं करिष्यति।
कच्चिद्भीष्मेण नो बैरं शममेकेन यास्यति। शेषस्य रक्षणार्थञ्च सन्धास्यति सुयोधनः। ५२७०
एवं बहुविधं तस्य राज्ञश्चिन्तयतस्तदा। कृपयाऽभिपरीतस्य घोरं युद्धमवर्त्तत।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि युधिष्ठिरहर्षेऽष्टाविंशत्यधिकशतोऽध्यायः॥ १२८ ॥
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ तथा तु नर्द्दमानं तं भीमसेनं महाबलं। मेघस्तनितनिर्घोषं के बीराः पर्य्यवारयन्।
न हि पश्याम्यहं तं वै त्रिषु लोकेषु सञ्जय। क्रुद्धस्य भीमसेनस्य यस्तिष्ठेदग्रतो रणे।
गदामुद्यच्छतस्तस्य कालस्येव महामृधे। न हि पश्याम्यहं तात यस्तिष्ठेत रणाजिरे।
रथं रथेन यो हन्यात् कुञ्जरं कुञ्जरेण च। कस्तस्य पुरतः स्थाता साक्षादपि शतक्रतुः। ५२७५
रणे क्रुद्धस्य भीमस्य मम पुत्त्रान् जिघांसतः। दुर्य्योधनहिते युक्ताः समतिष्ठन्त केऽग्रतः।
भीमसेनदवाग्नेस्तु मम पुत्त्रांस्तृणोपमान्। प्रधक्षतो रणमुखे केऽतिष्ठन्नग्रतो नराः।
काल्यमानान् हि मे पुत्त्रान् भीमेनाविक्ष्य संयुगे। कालेनेव प्रजाः सर्व्वाः के भीमं पर्य्यवारयन्।
न मेऽर्ज्जुनाद्भयं तादृक् कृष्णाच्चापि च सात्वतात्। हुतभुग्जन्मनो नैव यादृग्भीमाद्भयं मम।
भीमवह्नेः प्रदीप्तस्य मम पुत्त्रान् दिधक्षतः। के शूराः पर्य्यवर्त्तन्त तन्ममाचक्ष्व सञ्जय। ५२८०
॥ सञ्जय उवाच ॥ तथातु नर्द्दमानं तं भीमसेनं महारथं। तुमुलेनैव शब्देन कर्णोऽप्यभ्यपतद्बल।
व्याक्षिपन् बलवच्चापमतिमात्रममर्षणः। कर्णस्तु युद्धमाकाङ्क्षन् दर्शयिष्यन् बलं बली।
रुरोध मार्गं भीमस्य बातस्येव महीरुहः। भीमोऽपि दृष्ट्वा साविशं पुरो वैकर्त्तनं स्थितं।
चुकोप बलवद्वीरश्चिक्षेपास्य शिलाशितान्। तान् प्रत्यगृह्णात् कर्णोऽपि प्रतीपं प्रेषयञ्छरान्।
ततस्तु सर्व्वयोधानां यततां प्रेक्षतां तदा। प्रावेपन्निव गात्राणि कर्णभीमसमागमे। ५२८५

रथिनां सादिनाञ्चैव तयोः श्रुत्वा तलस्वनं । भीमसेनस्य निनदं घोरं श्रुत्वा रणाजिरे ।
खञ्च भूमिञ्च संरुद्धां मेनिरे क्षत्रियर्षभाः । पुनर्घोरेण नादेन पाण्डवस्य महात्मनः ।
समरे सर्व्वयोधानां धनूंष्यभ्यपतन् क्षितौ । वित्रस्तानि च सर्व्वाणि शकृन्मूत्रं प्रसुस्रुवुः ।
वाहनानि महाराज बभूवुर्व्विमनांसि च । प्रादुरासन्निमित्तानि घोराणि च बहूनि च ।
गृध्रकङ्कबलैश्चासीदन्तरीक्षं समावृतं । तस्मिंस्तु तुमुले राजन् भीमकर्णसमागमे । ५२९०
ततः कर्णस्तु विंशत्या शराणां भीममार्द्दयत् । विव्याध चास्य त्वरितः सूतं पञ्चभिराशुगैः ।
प्रहस्य भीमसेनस्तु कर्णम्प्रत्याद्रवद्रणे । सायकानां चतुःषष्ट्या क्षिप्रकारी महाबलः ।
तस्य कर्णो महाराज सायकांश्चतुरोऽक्षिपत् । असंप्राप्तांस्तु तान् भीमः सायकैर्नतपर्व्वभिः ।
चिच्छेद बहुधा राजन् दर्शयन् पाणिलाघवं । तं कर्णश्छादयामास शरव्रातैरनेकशः ।
सञ्छाद्यमानः कर्णेन बहुधा पाण्डुनन्दनः । चिच्छेद चापं कर्णस्य मुष्टिदेशे महारथः । ५२९५
विव्याध चैनं दशभिः सायकैर्नतपर्व्वभिः । अथान्यद्धनुरादाय सज्यं कृत्वा च सूतजः ।
विव्याध समरे भीमं भीमकर्म्मा महारथः । तस्य भीमो भृशं क्रुद्धस्त्रीन् शरान्नतपर्व्वणः ।
निचखानोरसि क्रुद्धः सूतपुत्रस्य वेगतः । तैः कर्णोऽराजत शरैरुरोमध्यगतैस्तदा ।
महीधर इवोदग्रस्त्रिशृङ्गो भरतर्षभ । सुस्राव चास्य रुधिरं विद्धस्य परमेषुभिः ।
धातुप्रस्यन्दिनः शैलाद्यथा गैरिकधातवः । किञ्चिद्विचलितः कर्णः सुप्रहाराभिपीडितः । ५३००
ससायकं धनुः कृत्वा भीमं विव्याध मारिष । चिक्षेप च पुनर्ब्बाणान् शतशोऽथ सहस्रशः ।
स छाद्यमानः सहसा कर्णेन दृढधन्विना । धनुर्ज्यामच्छिनत्तूर्णमुत्स्मयन् पाण्डुनन्दनः ।
सारथिञ्चास्य भल्लेन प्राहिणोद्यमसादनं । वाहांश्च चतुरः सङ्ख्ये व्यसूंश्चक्रे महारथः ।
हताश्वात्तु रथात्तूर्णमवप्लुत्य विशाम्पते । स्यन्दनं वृषसेनस्य समारोहन्महारथः ।
निर्जित्य तु रणे कर्णं भीमसेनः प्रतापवान् । ननाद च महानादं पर्ज्जन्यनिनदोपमं । ५३०५
तस्य तन्निनदं श्रुत्वा प्रहृष्टोऽभूद्युधिष्ठिरः । कर्णन्तु निर्जितं मत्वा भीमसेनेन भारत ।
समन्ताच्छङ्खनिनदं पाण्डुसेनाऽकरोत्तदा । शत्रुसेनाध्वनिं श्रुत्वा तावका ह्यनदन् भृशं ।
गाण्डीवं प्राक्षिपत् पार्थः कृष्णोऽप्यब्जमवादयत् । तमन्तर्द्धाय निनदं ध्वनिर्भीमस्य नर्द्दतः ।
अश्रूयत महाराज सर्व्वसैन्येषु मारिष । ततो व्यायच्छतामस्त्रैः पृथक् पृथगजिह्मगः ।
मृदुपूर्व्वञ्च राधेयो दृढपूर्व्वञ्च पाण्डवः । ५३१०
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि कर्णपराजये एकोनत्रिंशदधिकशतोऽध्यायः ॥ १२९ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ तस्मिन् विलुलिते सैन्ये सैन्धवायार्ज्जुने गते । सात्वते भीमसेने च पुत्रस्ते द्रोणमभ्ययात् ।
त्वरन्नेकरथेनैव बहुकृत्यं विचिन्तयन् । स रथस्तव पुत्रस्य त्वरया परया युतः ।
तूर्णमभ्यद्रवत् द्रोणं मनोमारुतवेगवान् । उवाच चैनं पुत्रस्ते संरम्भाद्रक्तलोचनः ।
अर्ज्जुनो भीमसेनश्च सात्यकिश्चापराजितः । विजित्य सर्व्वसैन्यानि सुमहान्ति महारथाः ।

सम्प्राप्ताः सिन्धुराजस्य समीपमरिकर्षण। व्यायच्छन्ति च तत्रापि सर्व्व एवापराजिताः। ५३१५
विजित्य सर्व्वसैन्यानि सुमहान्ति महारथाः। कथं सात्यकिभीमाभ्यां व्यतिक्रान्तोऽसि मानद।
आश्चर्य्यभूतं लोकेऽस्मिन् समुद्रस्येव शोषणं। निर्जयस्तव विप्राग्र्य सात्वतेनार्जुनेन च।
तथैव भीमसेनेन लोकः संवदते भृशं। कथं द्रोणो जितः सङ्ख्ये धनुर्व्वेदस्य पारगः।
इत्येवं ब्रुवते योधा अश्रद्धेयमिदं तव। नाश एव तु मे नूनं मन्दभाग्यस्य संयुगे।
यत्र त्वां पुरुषव्याघ्र व्यतिक्रान्तास्त्रयो रथाः। एवं गते तु कृत्येऽस्मिन् ब्रूहि यत्ते विवक्षितं। ५३२०
यद्गतं गतमेवेह शेषं चिन्तय मानद। यत् कृत्यं सिन्धुराजस्य प्राप्तकालमनन्तरं।
तद्ब्रवीतु भवान् क्षिप्रं साधु तत् संविधीयतां।
॥ द्रोण उवाच ॥ चिन्त्यं बहु महाराज यत्कृत्यं तच्च मे शृणु। त्रयो हि समतिक्रान्ताः पाण्डवानां महारथाः।
यावत्तेषां भयं पश्चात्तावदेषां पुरःसरं। तद्गरीयस्तरं मन्ये यत्र कृष्णधनञ्जयौ।
सा पुरस्ताच्च पश्चाच्च गृहीता भारती चमूः। तत्र कृत्यमहं मन्ये सैन्धवस्याभिरक्षणं। ५३२५
स नो रक्ष्यतमस्तात क्रुद्धाद्भीतो धनञ्जयात्। गतौ हि सैन्धवं वीरौ युयुधानवृकोदरौ।
सम्प्राप्तं तदिदं द्यूतं यत्तच्छकुनिबुद्धिजं। न सभायां जयो वृत्तो नापि तत्र पराजयः।
इह नो ग्लहमानानामद्य तावज्जयाजयौ। यान्स्म तान् ग्लहते घोरान् शकुनिः कुरुसंसदि।
अक्षान् स मन्यमानः प्राक् शरास्ते हि दुरासदाः। नतेऽक्षा निशिता घोराः शरा युधि तनुच्छिदः।
यत्र ते बहवस्तात कुरवः पर्य्यवस्थिताः। सेनां दुरोदरं विद्धि शरानक्षान् विशाम्पते। ५३३०
ग्लहञ्च सैन्धवं राजन्नत्र द्यूतस्य निश्चयः। सैन्धवे हि महद्द्यूतं समासक्तं परैः सह।
अत्र सर्व्वे महाराज त्यक्त्वा जीवितमात्मनः। सैन्धवस्य रणे रक्षां विधिवत् कर्त्तुमर्हथ।
तत्र नो ग्लहमानानां ध्रुवौ तात जयाजयौ। यत्र ते परमेष्वासा यत्ता रक्षन्ति सैन्धवं।
तत्र याहि ध्रुवं शीघ्रं तांश्च रक्षस्व रक्षिणः। इहैव त्वहमासिष्ये प्रेषयिष्यामि चापरान्।
निरोत्स्यामि च पाञ्चालान् सहितान् पाण्डुसृञ्जयैः। ततो दुर्य्योधनः प्रायात्तूर्णमाचार्य्यशासनात्। ५३३५
उद्यम्यात्मानमुग्राय कर्म्मणे सपदानुगः। चक्ररक्षौ तु पाञ्चाल्यौ युधामन्यूत्तमौजसौ।
वाह्येन सेनामभ्येत्य जग्मतुः सव्यसाचिनं। यौ हि पूर्व्वं महाराज वारितौ कृतवर्म्मणा।
प्रविष्टेत्वर्ज्जुने राजंस्तव सैन्यं युयुत्सया। पार्श्वेन सेनामायान्तौ कुरुराजो ददर्श ह।
ताभ्यां दुर्य्योधनः सार्द्धं समार्च्छद्युद्धमुत्तमं। त्वरितस्त्वरमानाभ्यां भ्रातृभ्यां भारती बली।
तावभिद्रवतामेवमुभावुद्यतकार्म्मुकौ। महारथसमाख्यातौ क्षत्रियप्रवरौ युधि। ५३४०
तमविध्यद्युधामन्युस्त्रिंशता कङ्कपत्रिभिः। विंशत्या सारथिञ्चापि चतुर्भिश्चतुरो हयान्।
दुर्य्योधनो युधामन्योर्ध्वजमेकेषुणाऽच्छिनत्। एकेन कार्म्मुकञ्चास्य सञ्चकर्त्त सुतस्तव।
सारथिञ्चास्य भल्लेन रथनीडादपाहरत्। ततो विध्यच्छरैस्तीक्ष्णैश्चतुर्भिश्चतुरो हयान्।
युधामन्युश्च संक्रुद्धः शरांस्त्रिंशतमाहवे। व्यसृजत्तव पुत्त्रस्य त्वरमाणः स्तनान्तरे।

तथोत्तमौजाः संक्रुद्धः शरैर्हेमविभूषितैः । अविध्यत्सारथिञ्चास्य प्राहिणोद्यमसादनं ।
दुर्य्योधनोऽपि राजेन्द्र पाञ्चाल्यस्योत्तमौजसः । जघान चतुरोऽस्याश्वान् उभौ च पार्ष्णिसारथी ।
उत्तमौजा हताश्वस्तु हतसूतस्तु संयुगे । आरुरोह रथं भ्रातुर्युधामन्योरभित्वरन् ।
स रथं प्राप्य तं भ्रातुर्दुर्य्योधनहयान् शरैः । बहुभिस्ताडयामास ते हताः प्रापतन् भुवि ।
हयेषु पतितेष्वस्य चिच्छेद परमेषुणा । युधामन्युर्धनुः शीघ्रं शरावापञ्च वीर्य्यवान् ।
हताश्वसूतात् स रथादवप्लुत्य नरर्षभः । गदामादाय ते पुत्त्रः पाञ्चाल्यावभ्यधावत ।
तमापतन्तं सम्प्रेक्ष्य क्रुद्धं परपुरञ्जयं । अवप्लुतौ रथोपस्थात् युधामन्यूत्तमौजसौ ।
ततः स हेमचित्रं तं स्यन्दनप्रवरं गदी । गदया पोथयामास साश्वसूतध्वजं रणे ।
हत्वा चैवं स पुत्त्रस्ते हताश्वो हतसारथिः । मद्रराजरथं तूर्णमारुरोह परन्तपः ।
पाञ्चालानान्तु मुख्यौ तौ राजपुत्त्रौ महारथौ । रथावन्यौ समारुह्य बीभत्सुमभिजग्मतुः ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि दुर्य्योधनयुद्धे त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ वर्त्तमाने महाराज सङ्ग्रामे लोमहर्षणे । व्याकुलेषु च सर्व्वेषु पीड्यमानेषु सर्व्वशः ।
राधेयो भीममानर्च्छद्युद्धाय भरतर्षभ । यथा नागो वने नागं मत्तो मत्तमभिद्रवन् ।
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ यौ तौ कर्णश्च भीमश्च सम्प्रयुद्धौ महाबलौ । अर्ज्जुनस्य रथोपान्ते कीदृशः सोऽभवद्रणः ।
पूर्व्वं हि निर्जितः कर्णो भीमसेनेन संयुगे । कथम्भूयस्तु राधेयो भीममागान्महारथः ।
भीमो वा सूततनयं प्रत्युद्यातः कथं रणे । महारथं समाख्यातं पृथिव्यां प्रवरं रथं ।
भीष्मद्रोणावतिक्रम्य धर्म्मपुत्त्रो युधिष्ठिरः । नान्यतो भयमादत्त विना कर्णं धनुर्द्धरं ।
भयान्न शेते सततं चिन्तयन्वै महारथं । तं कथं सूतपुत्त्रं हि भीमोऽयुध्यत संयुगे ।
ब्रह्मण्यं वीर्य्यसम्पन्नं समरेष्वनिवर्त्तिनं । कथं कर्णं युधां श्रेष्ठं भीमोऽयुध्यत सञ्जय ।
यौ तौ समीयतुर्व्वीरावर्ज्जुनस्य रथं प्रति । कथन्नु तावयुध्येतां सूतपुत्त्रवृकोदरौ ।
भ्रातृत्वं दर्शितं पूर्व्वं घृणी चापि स सूतजः । कथं भीमेन युयुधे कुन्त्या वाक्यमनुस्मरन् ।
भीमो वा सूतपुत्त्रेण स्मरन् वैरं पुराकृतं । सोऽयुध्यत कथं वीरः कर्णेन सह संयुगे ।
आशास्ते च सदा सूत पुत्त्रो दुर्य्योधनो मम । कर्णो जेष्यति सङ्ग्रामे सहितान् पाण्डवानिति ।
जयाशा यत्र मन्दस्य पुत्त्रस्य मम संयुगे । स कथं भीमकर्म्माणं भीमसेनमयुध्यत ।
यं समाश्रित्य पुत्त्रैर्म्मे कृतं वैरं महारथैः । तं सूततनयं तात कथं भीमो ह्ययोधयत् ।
अनेकान्विप्रकारांश्च सूतपुत्त्रसमुद्भवान् । स्मरमाणः कथं भीमो युयुधे सूतसूनुना ।
योऽजयत् पृथिवीं सर्व्वां रथेनैकेन वीर्य्यवान् । तं सूततनयं युद्धे कथं भीमो ह्ययोधयत् ।
यो जातः कुण्डलाभ्याञ्च कवचेन सहैव च । तं सूतपुत्त्रं समरे भीमः कथमयोधयत् ।
यथा तयोर्युद्धमभूत् यश्चासीद्विजयस्तयोः । तन्ममाचक्ष्व तत्त्वेन कुशलो ह्यसि सञ्जय ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ भीमसेनस्तु राधेयमुत्सृज्य रथिनां वरं । इयेष गन्तुं यत्रास्तां वीरौ कृष्णधनञ्जयौ ।

तं प्रयान्तमभिद्रुत्य राधेयः कङ्कपत्त्रिभिः । अभ्यवर्षन्महाराज मेघो वृष्ट्येव पर्व्वतं ।
फुल्लता पङ्कजेनेव वक्त्रेणाभ्युत्स्मयन् बली । आजुहाव रणे यान्तं भीममाधिरथिस्तदा । ४३७५
॥ कर्ण उवाच ॥ भीमाहितैस्तव रणः स्वप्नेऽपि न विभावितः । तद्दर्शयसि कस्मात्मे पृष्ठं पार्थदिदृक्षया ।
कुन्त्याः पुत्त्रस्य सदृशं नेदं पाण्डवनन्दन । तेन मामभितः स्थित्वा शरवर्षैरवाकिर ।
भीमसेनस्तदाह्वानं कर्णेनामर्षयद्युधि । अर्द्धमण्डलमावृत्य सूतपुत्त्रमयोधयत् ।
अवक्रगामिभिर्व्वाणैरभ्यवर्षन्महायशाः । द्वैरथे दंशितं यान्तं सर्व्वशस्त्रविशारदं ।
विधित्सन् कलहस्यान्तं जिघांसुः कर्णमाक्षिणोत् । तांस्तु हत्वेतरान् सर्व्वान् भीमसेनो महाबलः । ४३८०
तस्मै प्रासृजदुग्राणि विविधानि परन्तपः । अमर्षात् पाण्डवः क्रुद्धः शरवर्षाणि मारिष ।
तस्य तानीषुवर्षाणि मत्तद्विरदगामिनः । सूतपुत्त्रोऽस्त्रमायाभिरग्रसत् स महाबलः ।
स यथावन्महाराज विद्यया वै सुपूजितः । आचार्य्यवन्महेष्वासः कर्णः पर्य्यचरद्रणे ।
संरम्भेण तु युध्यन्तं भीमसेनं स्मयन्निव । अभ्यमन्यत राधेयस्तममर्षी वृकोदरं ।
तन्नामृष्यत कौन्तेयः कर्णस्य स्मितमाहवे । युध्यमानेषु वीरेषु पश्यत्सु च समन्ततः । ४३८५
तं भीमसेनः सम्प्राप्तं वत्सदन्तैः स्तनान्तरे । विव्याध बलवान् क्रुद्धस्तोत्त्रैरिव महाद्विपं ।
पुनस्तु सूतपुत्त्रन्तु सुपुङ्खैर्निशितैः शरैः । सुमुक्तैश्चित्रवर्म्माणं निर्व्विभेद त्रिसप्तभिः ।
कर्णो जाम्बूनदैर्ज्जालैः सञ्छन्नान् वातरंहसः । विव्याध तुरगान् वीरः पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः ।
ततो वाणमयं जालं भीमसेनरथम्प्रति । कर्णेन विहितं राजन् निमेषार्द्धाददृश्यत ।
सरथः सध्वजस्तत्र ससूतः पाण्डवस्तदा । प्राच्छाद्यत महाराज कर्णचापच्युतैः शरैः । ४३९०
तस्य कर्णश्चतुःषष्ट्या व्यधमत् कवचं दृढं । क्रुद्धश्चाप्यहनत् पार्थं नाराचैर्म्मर्म्मभेदिभिः ।
ततोऽचिन्त्य महाबाहुः कर्णकार्म्मुकनिःसृतान् । समाश्लिष्यदसम्भ्रान्तः सूतपुत्त्रं वृकोदरः ।
स कर्णचापप्रभवानिषूनाशीविषोपमान् । बिभ्रद्भीमो महाराज न जगाम व्यथां रणे ।
ततो द्वात्रिंशता भल्लैर्न्निशितैस्तिग्मतेजनैः । विव्याध समरे कर्णं भीमसेनः प्रतापवान् ।
अयत्नेनैव तं कर्णः शरैर्भृशमवाकिरत् । भीमसेनं महाबाहुं सैन्धवस्य बधैषिणं । ४३९५
मृदुपूर्व्वं हि राधेयो भीममाजावयोधयत् । क्रोधपूर्व्वं तथा भीमः पूर्व्ववैरमनुस्मरन् ।
तं भीमसेनो नामृष्यदवमानममर्षणः । स तस्मै व्यसृजत्तूर्णं शरवर्षममित्रहा ।
ते शराः प्रेषितास्तेन भीमसेनेन संयुगे । निपेतुः सर्व्वतो वीरे कूजन्त इव पक्षिणः ।
हेमपुङ्खाः प्रसन्नाग्रा भीमसेनधनुश्च्युताः । प्राच्छादयंस्ते राधेयं शलभा इव पावकं ।
कर्णस्तु रथिनां श्रेष्ठश्छाद्यमानः समन्ततः । राजन् व्यसृजदुग्राणि शरवर्षाणि भारत । ४४००
तस्य तानशनिप्रख्यानिषून् समरशोभिनः । चिच्छेद बहुभिर्भल्लैरसंप्राप्तान् वृकोदरः ।
पुनश्च शरवर्षेण छादयामास भारत । कर्णो वैकर्त्तनो युद्धे भीमसेनमरिन्दमः ।
तत्र भारत भीमन्तु दृष्टवन्तः स्म सायकैः । समाचिततनुं सङ्ख्ये श्वाविधं शललैरिव ।

हेमपुङ्खान् शिलाधौतान् कर्णचापच्युताञ्छरान् । दधार समरे वीरः स्वरश्मीनिव रश्मिमान् ।
रुधिरोक्षितसर्व्वाङ्गो भीमसेनो व्यराजत । सञ्जातकुसुमापीडो वसन्तेऽशोकवृक्षवत् । ४४०५
तत्तु भीमो महाबाहोः कर्णस्य चरितं रणे । नामृष्यत महाबाहुः क्रोधादुद्वृत्तलोचनः ।
स कर्णं पञ्चविंशत्या नाराचानां समार्पयत् । महीधरमिव श्वेतं गूढपादैर्व्विषोल्वणैः ।
पुनरेव च विव्याध षड्भिरष्टाभिरेव च । मर्म्मस्वमरविक्रान्तः सूतपुत्त्रं तनुत्यजं ।
पुनरन्येन वाणेन भीमसेनः प्रतापवान् । चिच्छेद कार्मुकं तूर्णं कर्णस्य प्रहसन्निव ।
जघान चतुरश्चाश्वान् सूतञ्च त्वरितः शरैः । नाराचैरर्करश्म्याभैः कर्णं विव्याध चोरसि । ४४१०
ते जग्मुर्धरणीमाशु कर्णं निर्भिद्य पत्त्रिणः । यथा जलधरं भित्त्वा दिवाकरमरीचयः ।
स वैकल्यं महत् प्राप्य छिन्नधन्वा शरार्हतः । तथा पुरुषमानी स प्रत्यपायाद्रथान्तरं ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि कर्णपराजये एकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३१ ॥
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ यस्मिन् जयाशा महती पुत्त्राणां मम सञ्जय । तं भीमाद्विमुखं दृष्ट्वा किन्नु दुर्य्योधनोऽब्रवीत् ।
कथञ्च युयुधे भीमो वीर्य्यश्लाघी महाबलः । कर्णो वा समरे तात किमकार्षीदतः परं ।
भीमसेनं रणे दृष्ट्वा ज्वलन्तमिव पावकं । ४४१५
॥ सञ्जय उवाच ॥ रथमन्यं समास्थाय विधिवत्कल्पितं पुनः । अभ्ययात् पाण्डवं कर्णो वातोद्धूत इवार्णवः ।
क्रुद्धमाधिरथिं दृष्ट्वा पुत्त्रास्तव विशाम्पते । भीमसेनममन्यन्त वैश्वानरमुखे हुतं ।
चापशब्दं ततः कृत्वा तलशब्दञ्च भैरवं । अभ्यवर्षत राधेयो भीमसेनरथम्प्रति ।
पुनरेव तयो राजन् घोर आसीत् समागमः । वैकर्त्तनस्य शूरस्य भीमस्य च महात्मनः ।
संरब्धौ हि महाबाहू परस्परबधैषिणौ । अन्योऽन्यमीक्षाञ्चक्राते दहन्ताविव लोचनैः । ४४२०
क्रोधरक्तेक्षणौ तीव्रौ निश्वसन्ताविवोरगौ । शूरावन्योऽन्यमासाद्य ततक्षतुररिन्दमौ ।
व्याघ्राविव सुसंरब्धौ श्येनाविव च शीघ्रगौ । शरभाविव संक्रुद्धौ युयुधाते परस्परं ।
ततो भीमः स्मरन् क्लेशानक्षद्यूते वनेऽपि च । विराटनगरे चैव दुःखं प्राप्तमरिन्दमः ।
राष्ट्राणां स्फीतरत्नानां हरणञ्च तवात्मजैः । सततञ्च परिक्लेशान् सपुत्त्रेण त्वया कृतान् ।
दग्धुमैच्छश्च यत् कुन्तीं सपुत्त्रां त्वमनागसं । कृष्णायाश्च परिक्लेशं सभामध्ये दुरात्मभिः । ४४२५
केशपक्षग्रहञ्चैव दुःशासनकृतं तथा । परुषाणि च वाक्यानि कर्णेनोक्तानि भारत ।
पतिमन्यं परीप्सु त्वं न सन्ति पतयस्तव । पतिता नरके पार्थाः सर्व्वे षण्ढतिलोपमाः ।
समक्षं तव कौरव्य यदूचुः कुरवस्तदा । दासभावेन कृष्णाञ्च भोक्तुकामाः सुतास्तव ।
यच्चापि तान् प्रव्रजतः कृष्णाजिननिवासिनः । परुषाण्युक्तवान् कर्णः सभायां सन्निधौ तव ।
तृणीकृत्य यथा पार्थांस्तव पुत्त्रो ववल्ग ह । विषमस्थान् समस्थो हि संरब्धो गतचेतसः । ४४३०
बाल्यात् प्रभृति चारिघ्नः स्वानि दुःखानि चिन्तयन् । निरभिद्यत धर्म्मात्मा जीवितेन वृकोदरः ।
ततो विस्फार्य्य सुमहद्धेमपृष्ठं दुरासदं । चापं भरतशार्दूल त्यक्तात्मा कर्णमभ्ययात् ।

स सायकमयैर्जालैर्भीमः कर्णरथम्प्रति। भानुमद्भिः शिलाधौतैर्भानोः प्राच्छादयत् प्रभां।
ततः प्रहस्याधिरथिस्तूर्णमस्य शिलाशितैः। व्यधमद्भीमसेनस्य शरजालानि पत्त्रिभिः।
महारथो महाबाहुर्म्महाबाणैर्म्महाबलः। विव्याधाधिरथिर्भीमं नवभिर्निशितैस्तदा। ५५३५
स तोत्त्रैरिव मातङ्गो वार्य्यमाणः पतत्त्रिभिः। अभ्यधावत सम्भ्रान्तः सूतपुत्त्रं वृकोदरः।
तमापतन्तं वेगेन रभसं पाण्डवर्षभं। कर्णः प्रत्युद्ययौ क्रुद्धो मत्तो मत्तमिव द्विपं।
ततः प्रध्माप्य जलजं भेरीशतसमस्वनं। अक्षुभ्यत बलं हर्षादुद्धूत इव सागरः।
तदुद्धूतं बलं दृष्ट्वा नागाश्वरथपत्तिमत्। भीमः कर्णं समासाद्य छादयामास सायकैः।
अश्वानृक्षसवर्णांश्च हंसवर्णैर्हयोत्तमैः। व्यामिश्रयद्रणे कर्णः पाण्डवं छादयन् शरैः। ५५४०
ऋक्षवर्णान् हयान् हंसैर्म्मिश्रान् मारुतरंहसः। निरीक्ष्य तव पुत्त्राणां हाहाकृतमभूद्बलं।
ते हया बह्वशोभन्त मिश्रिता वातरंहसः। सितासिता महाराज यथा व्योम्नि बलाहकाः।
संरब्धौ क्रोधताम्राक्षौ प्रेक्ष्य कर्णवृकोदरौ। सन्त्रस्ताः समकम्पन्त त्वदीया वै महारथाः।
यमराष्ट्रोपमं घोरमासीदायोधनं तयोः। दुर्द्दर्शं भरतश्रेष्ठ प्रेतराजपुरं यथा।
समाजमिव तच्चित्रं प्रेक्षमाणा महारथाः। नालक्षयन् जयं व्यक्तमेकस्यैव महारणे। ५५४५
तयोः प्रैक्षन्त संमर्द्दं सन्निकृष्टं महास्त्रयोः। तव दुर्म्मन्त्रिते राजन् सपुत्त्रस्य विशाम्पते।
छादयन्तौ हि शत्रुघ्नावन्योऽन्यं सायकैः शितैः। शरजालावृतं व्योम चक्रातेऽद्भुतविक्रमौ।
तावन्योऽन्यं जिघांसन्तौ शरैस्तीक्ष्णैर्म्महारथौ। प्रेक्षणीयतरावास्तां वृष्टिमन्ताविवाम्बुदौ।
सुवर्णविकृतान् बाणान् प्रमुञ्चन्तावरिन्दमौ। भास्वरं व्योम चक्राते महोल्काभिरिव प्रभो।
ताभ्यां मुक्ताः शरा राजन् गार्द्धपत्राश्चकाशिरे। श्रेण्यः शरदि मत्तानां सारसानामिवाम्बरे। ५५५०
संसक्तं सूतपुत्त्रेण दृष्ट्वा भीममरिन्दमं। अतिभारममन्येतां भीमे कृष्णधनञ्जयौ।
ततोऽधिरथिभीमाभ्यां शरैर्मुक्तैर्दृढं हताः। इषुपातमतिक्रम्य पेतुरश्वनरद्विपाः।
पतद्भिः पतितैश्चान्यैर्गतासुभिरनेकशः। कृतो राजन्महाराज पुत्त्राणां ते जनक्षयः।
मनुष्याश्वगजानाञ्च शरीरैर्गतजीवितैः। क्षणेन भूमिः सञ्जज्ञे संवृता भरतर्षभ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि भीमकर्णयुद्धे द्वात्रिंशदधिकशतोऽध्यायः॥ १३२ ॥
॥ धृतराष्ट्र उवाच॥ अत्यद्भुतमहं मन्ये भीमसेनस्य विक्रमं। यत्कर्णं योधयामास समरे लघुविक्रमं। ५५५५
त्रिदशानपि चोद्युक्तान् सर्व्वशस्त्रधरान् युधि। वारयेद्यो रणे कर्णः सयक्षासुरमानवान्।
स कथं पाण्डवं युद्धे भ्राजमानमिव श्रिया। नातरत् संयुगे पार्थं तन्ममाचक्ष्व सञ्जय।
कथञ्च युद्धं सम्भूतं तयोः प्राणदुरोदरे। अत्र मन्ये समायत्तो जयो वाऽजय एव च।
कर्णम्प्राप्य रणे सूत मम पुत्त्रः सुयोधनः। जेतुमुत्सहते पार्थान् सगोविन्दान् ससात्त्वतान्।
श्रुत्वा तु निर्जितं कर्णमसकृद्भीमकर्म्मणा। भीमसेनेन समरे मोहस्माविशतीव मां। ५५६०
विनष्टान् कौरवान्मन्ये मम पुत्त्रस्य दुर्नयैः। नहि कर्णो महेष्वासान् पार्थान् जेष्यति सञ्जय।

कृतवान् यानि युद्धानि कर्णः पाण्डुसुतैः सह । सर्व्वच पाण्डवाः कर्णमजयन्त रणाजिरे ।
अजेयाः पाण्डवास्तात देवैरपि सवासवैः । नच तद्बुध्यते मन्दः पुत्रो दुर्य्योधनो मम ।
धनं धनेश्वरस्येव हृत्वा पार्थस्य मे सुतः । मधुप्रेप्सुरिवाबुद्धिः प्रपातं नावबुध्यते ।
निकृत्या निकृतिप्रज्ञो राज्यं हृत्वा महात्मनां । जितमित्येव मन्वानः पाण्डवानवमन्यते । ५४६५
पुत्रस्नेहाभिभूतेन मया चाप्यकृतात्मना । धर्म्मे स्थिता महात्मानो निकृताः पाण्डुनन्दनाः ।
शमकामः सदा पार्थो दीर्घप्रेक्षी युधिष्ठिरः । अशक्त इति मन्वानैः पुत्रैर्मम निराकृतः ।
तानि दुःखान्यनेकानि विप्रकारांश्च सर्व्वशः । हृदि कृत्वा महाबाहुर्भीमोऽयुध्यत सूतजं ।
तस्मान्मे सञ्जय ब्रूहि कर्णभीमौ यथा रणे । अयुध्येतां युधि श्रेष्ठौ परस्परबधैषिणौ ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ शृणु राजन् यथावृत्तं सङ्ग्रामं कर्णभीमयोः । परस्परं बधप्रेप्स्वोर्व्वने कुञ्जरयोरिव । ५४७०
राजन्वैकर्त्तनो भीमं क्रुद्धः क्रुद्धमरिन्दमं । पराक्रान्तं परिक्रम्य विव्याध त्रिंशता शरैः ।
महावेगैः प्रसन्नाग्रैः शातकुम्भपरिष्कृतैः । अहनद्भरतश्रेष्ठ भीमं वैकर्त्तनः शरैः ।
तस्यास्यतो धनुर्भीमश्चकर्त्त निशितैस्त्रिभिः । रथनीडाच्च यन्तारं भल्लेनापातयत् क्षितौ ।
स काङ्क्षन् भीमसेनस्य बधं वैकर्त्तनो भृशं । शक्तिं कनकवैदूर्य्यचित्रदण्डां परामृशत् ।
प्रगृह्य च महाशक्तिं कालशक्तिमिवापरां । समुत्क्षिप्य च राधेयः सन्धाय च महाबलः । ५४७५
चिक्षेप भीमसेनाय जीवितान्तकरीमिव । शक्तिं विसृज्य राधेयः पुरन्दर इवाशनिं ।
ननाद सुमहानादं बलवान् सूतनन्दनः । तञ्च नादं ततः श्रुत्वा पुत्रास्ते हर्षिताभवन् ।
तां कर्णभुजनिर्मुक्तामर्कवैश्वानरप्रभां । शक्तिं वियति चिच्छेद भीमः सप्तभिराशुगैः ।
छित्त्वा शक्तिं ततो भीमो निर्मुक्तोरगसन्निभां । मार्गमाण इव प्राणान् सूतपुत्रस्य मारिष ।
प्राहिणोत् क्रुतसंरम्भः शरान् बर्हिणवाससः । स्वर्णपुङ्खान् शिलाधौतान् यमदण्डोपमान्मृधे । ५४८०
कर्णोऽप्यन्यद्धनुर्गृह्य हेमपृष्ठं दुरासदं । विकृष्य च महातेजा व्यसृजत् सायकांस्तदा ।
तान् पाण्डुपुत्रश्चिच्छेद नवभिर्नतपर्व्वभिः । वसुषेणेन निर्मुक्तान्नरराज महाशरान् ।
छित्त्वा भीमो महाराज नादं सिंहइवानदत् । तौ वृषाविव नर्द्दन्तौ बलिनौ वासितान्तरे ।
शार्दूलाविव चान्योऽन्यमामिषार्थेऽभ्यगर्जतां । अन्योऽन्यं प्रजिहीर्षन्तावन्योऽन्यस्यान्तरैषिणौ ।
अन्योऽन्यमभिवीक्षन्तौ गोष्ठेष्विव महर्षभौ । महागजाविवासाद्य विषाणाग्रैः परस्परं । ५४८५
शरैः पूर्णायतोत्सृष्टैरन्योऽन्यमभिजघ्नतुः । निर्द्दहन्तौ महाराज शरवृष्ट्या परस्परं ।
अन्योऽन्यमभिवीक्षन्तौ कोपाद्विवृत्तलोचनौ ।
प्रहसन्तौ तथाऽन्योऽन्यं भर्त्सयन्तौ मुहुर्मुहुः । शङ्खशब्दञ्च कुर्व्वाणौ युयुधाते परस्परं ।
तस्य भीमः पुनश्चापं मुष्टौ चिच्छेद मारिष । शङ्खवर्णांश्च तानश्वानवाणैर्न्ये यमक्षयं ।
सारथिञ्च तथाऽप्यस्य रथनीडादपातयत् । ततो वैकर्त्तनः कर्णश्चिन्तां प्राप दुरत्ययां । ५४९०
संछाद्यमानः समरे हताश्वो हतसारथिः । मोहितः शरजालेन कर्त्तव्यं नाभ्यपद्यत ।

तथा कक्षगतं दृष्ट्वा कर्णं दुर्य्योधनो नृपः । वेपमान इव क्रोधाद्व्यादिदेशाथ दुर्जयं ।
गच्छ दुर्जय राधेयं पुरा ग्रसति पाण्डवः । जहि तुवरकं क्षिप्रं कर्णस्य बलमादधत् ।
एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा तव पुत्त्रस्तवात्मजं । अभ्यद्रवद्भीमसेनं व्यासक्तं विकिरञ्छरैः ।
स भीमं नवभिर्व्बाणैरश्वानष्टभिरार्द्दयत् । षड्भिः सूतं त्रिभिः केतुं पुनस्तञ्चापि सप्तभिः ।
भीमसेनोऽपि संक्रुद्धः साश्वयन्तारमाशुगैः । दुर्जयं भिन्नमर्म्माणमनयद्यमसादनं ।
स्वलङ्कृतं क्षितौ क्षिप्तं चेष्टमानं यथोरगं । रुदन्नार्त्तस्तव सुतं कर्णश्चक्रे प्रदक्षिणं ।
स तु तं विरथं कृत्वा स्मयन्नत्यन्तवैरिणं । समाचिनोद्बाणगणैः शतघ्नीमिव शङ्कुभिः ।
तथाऽप्यतिरथः कर्णो भिद्यमानः स सायकैः । न जहौ समरे भीमं क्रुद्धरूपं परन्तपः ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि कर्णभीमयुद्धे त्रयस्त्रिंशदधिकशतोऽध्यायः ॥ १३३ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ सर्व्वथा विरथः कर्णः पुनर्भीमेन निर्जितः । रथमन्यं समास्थाय सद्यो विव्याध पाण्डवं ।
महागजाविवासाद्य विषाणाग्रैः परस्परं । शरैः पूर्णायतोत्सृष्टैरन्योऽन्यमभिजघ्नतुः ।
अथ कर्णः शरव्रातैर्भीमसेनं समार्पयत् । ननाद बलवन्नादं पुनर्व्विव्याध चोरसि ।
तं भीमो दशभिर्व्बाणैः प्रत्यविध्यदजिह्मगैः । पुनर्व्विव्याध विंशत्या शराणां नतपर्व्वणां ।
कर्णस्तु नवभिर्भीमं विद्ध्वा राजन्स्तनान्तरे । ध्वजमेकेन विव्याध सायकेन शितेन ह ।
सायकानां ततः पार्थं त्रिषष्ट्या प्रत्यविध्यत । तोत्त्रैरिव महानागं कशाभिरिव वाजिनं ।
सोऽतिविद्धो महाराज पाण्डवेन यशस्विना । सृक्किणी लेलिहन् वीरः क्रोधसंरक्तलोचनः ।
ततः शरं महाराज सर्व्वकायावदारणं । प्राहिणोद्भीमसेनाय बधायेन्द्र इवाशनिं ।
स निर्भिद्य रणे पार्थं सूतपुत्त्रधनुश्च्युतः । अगच्छद्दारयन् भूमिं चित्रपुङ्खः शिलीमुखः ।
ततो भीमो महाबाहुः क्रोधसंरक्तलोचनः । वज्रकल्पां चतुष्किष्कुं गुर्व्वीं रुक्माङ्गदीं गदां ।
प्राहिणोत् सूतपुत्त्राय षडस्रिमविचारयन् । तया जघानाधिरथेः सदश्वान् साधुवाहिनः ।
गदया भारतः क्रुद्धो वज्रेणेन्द्र इवासुरान् । ततो भीमो महाबाहुः क्षुराभ्यां भरतर्षभ ।
ध्वजमाधिरथेश्छित्त्वा सूतमभ्यहनच्छरैः । हताश्वसूतमुत्सृज्य स रथं पतितध्वजं ।
विस्फारयन् धनुः कर्णस्तस्थौ भारत दुर्म्मनाः । तत्राद्भुतमपश्याम राधेयस्य पराक्रमं ।
विरथो रथिनां श्रेष्ठो वारयामास यद्रिपुं । विरथं तं नरश्रेष्ठं दृष्ट्वाऽधिरथिमाहव ।
दुर्य्योधनस्ततो राजन्नभ्यभाषत दुर्मुखं । एष दुर्मुख राधेयो भीमेन विरथीकृतः ।
तं रथेन नरश्रेष्ठं सम्पादय महारथं । दुर्य्योधनवचः श्रुत्वा ततो भारत दुर्मुखः ।
त्वरमाणोऽभ्ययात् कर्णं भीमञ्चावारयच्छरैः । दुर्मुखं प्रेक्ष्य सङ्ग्रामे सूतपुत्त्रपदानुगं ।
वायुपुत्त्रः प्रहृष्टोऽभूत्सृक्किणी परिलेलिहन् । ततः कर्णं महाराज वारयित्वा शिलीमुखैः ।
दुर्मुखाय रथं शीघ्रं प्रेषयामास पाण्डवः । तस्मिन् क्षणे महाराज नवभिर्नतपर्व्वभिः ।
सुमुखैर्द्दुर्मुखं भीमः शरैर्निन्ये यमक्षयं । ततस्तमेवाधिरथिः स्यन्दनं दुर्मुखे हते ।

आस्थितः प्रबभौ राजन् दीप्यमान इवांशुमान् । शयानं भिन्नमर्म्माणं दुर्मुखं शोणितोक्षितं ।
दृष्ट्वा कर्णोऽश्रुपूर्णाक्षो मुहूर्त्तं नाभ्यवर्त्तत । तं गतासुमतिक्रम्य कृत्वा कर्णः प्रदक्षिणं ।
दीर्घमुष्णं श्वसन् वीरो न किञ्चित् प्रत्यपद्यत । तस्मिंस्तु विवरे राजन्नाराचान् गार्द्धवाससः ।
प्राहिणोत् सूतपुत्राय भीमसेनश्चतुर्द्दश । ते तस्य कवचं भित्त्वा स्वर्णपुङ्खा महौजसः ।
हेमचित्रा महाराज द्योतयन्तो दिशो दश । अपिवन् सूतपुत्रस्य शोणितं रक्तभोजनाः । ५५२५
क्रुद्धा इव मनुष्येन्द्र भुजङ्गाः कालचोदिताः । प्रसर्पमाणा मेदिन्यां ते व्यरोचन्त मार्गणाः ।
अर्द्धप्रविष्टाः संरब्धा विलानीव महोरगाः । तं प्रत्यविध्यद्राधेयो जाम्बूनदविभूषितैः ।
चतुर्द्दशभिरत्युग्रैर्नाराचैरविचारयन् । ते भीमसेनस्य भुजं सव्यं निर्भिद्य पत्त्रिणः ।
प्राविशन्मेदिनीं भीमाः क्रौञ्चपत्त्ररथा इव । ते व्यरोचन्त नाराचाः प्रविशन्तो वसुन्धरां ।
गच्छत्यस्तं दिनकरे दीप्यमाना इवांशवः । स निर्भिन्नो रणे भीमो नाराचैर्म्मर्म्मभेदिभिः । ५५३०
सुस्राव रुधिरं भूरि पर्व्वतः सलिलं यथा । स भीमस्त्रिभिरायस्तः सूतपुत्रं पतत्त्रिभिः ।
सुपर्णवेगैर्व्विव्याध सारथिञ्चास्य सप्तभिः । स विह्वलो महाराज कर्णो भीमबलार्द्दितः ।
प्राद्रवज्जवनैरश्वैरणं त्यक्त्वा महायशाः । भीमसेनस्तु विस्फार्य्य चापं हेमपरिष्कृतं ।
आहवेऽतिरथोऽतिष्ठज्ज्वलन्निव हुताशनः ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि कर्णापयाने चतुस्त्रिंशदधिकशततोऽध्यायः ॥ १३४ ॥
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ दैवमेव परं मन्ये धिक् पौरुषमनर्थकं । यत्राधिरथिरायत्तो नातरत् पाण्डवं रणे । ५५३५
कर्णः पार्थान् सगोविन्दान् जेतुमुत्सहते रणे । नच कर्णसमं योधं लोके पश्यामि कञ्चन ।
इति दुर्य्योधनस्याहमश्रौषं जल्पतो मुहुः । कर्णो हि बलवान् शूरो दृढधन्वा जितक्लमः ।
इति मामब्रवीत् सूत मन्दो दुर्य्योधनः पुरा । वसुषेणसहायं मां नालं देवापि संयुगे ।
किमु पाण्डुसुता राजन् गतसत्त्वा विचेतसः । तत्र तं निर्जितं दृष्ट्वा भुजङ्गमिव निर्व्विषं ।
युद्धात् कर्णमपक्रान्तं किं स्वित् दुर्य्योधनोऽब्रवीत् । अहो दुर्मुखमेवैकं युद्धानामविशारदं । ५५४०
प्रावेशयद्धुतवहं पतङ्गमिव मोहितः । अश्वत्थामा मद्रराजः कृपः कर्णश्च सङ्गताः ।
न शक्ताः प्रमुखे स्थातुं नूनं भीमस्य सञ्जय । तेऽपि चास्य महाघोरं बलं नागायुतोपमं ।
जानन्तो व्यवसायञ्च क्रूरं मारुततेजसः । किमर्थं क्रूरकर्म्माणं यमकालान्तकोपमं ।
बलसंरम्भवीर्य्यज्ञाः कोपयिष्यन्ति संयुगे । कर्णस्त्वेको महाबाहुः स्वबाहुबलमाश्रितः ।
भीमसेनमनादृत्य रणेऽयुध्यत सूतजः । योऽजयत् समरे कर्णं पुरन्दर इवासुरं । ५५४५
न स पाण्डुसुतो जेतुं शक्यः केनचिदाहवे । द्रोणं यः सम्प्रमथ्यैकः प्रविष्टो मम वाहिनीं ।
भीमो धनञ्जयान्वेषी कस्तमर्च्छेज्जिजीविषुः । को हि सञ्जय भीमस्य स्थातुमुत्सहतेऽग्रतः ।
उद्यताशनिवक्त्रस्य महेन्द्रस्येव दानवः । प्रेतराजपुरम्प्राप्य निवर्त्तेतापि मानवः ।
न भीमसेनं सम्प्राप्य निवर्त्तेत कदाचन । पतङ्गा इव वह्निन्ते प्राविशन्नल्पतेजसः ।

ये भीमसेनं संक्रुद्धमन्वधावन्विमोहिताः । यत्तत्सभायां भीमेन मम पुत्त्रवधाश्रयं । ५५५०
उक्तं संरम्भिणोग्रेण कुरूणां शृण्वतां तदा । तन्नूनमभिसञ्चिन्त्य दृष्ट्वा कर्णं विनिर्जितं ।
दुःशासनः सह भ्रात्रा भयाद्भीमादुपारमत् । यश्च सञ्जय दुर्बुद्धिरब्रवीत् समितौ मुहुः ।
कर्णो दुःशासनोऽहञ्च जेष्यामो युधि पाण्डवान् । स नूनं विरथं दृष्ट्वा कर्णं भीमेन निर्जितं ।
प्रत्याख्यानाच्च कृष्णस्य भृशं तप्यति सञ्जय । दृष्ट्वा भ्रातॄन् हतान् सङ्ख्ये भीमसेनेन दंशितान् ।
आत्मापराधे सुमहन्नूनं तप्यति पुत्त्रकः । को हि जीवितमन्विच्छन् प्रतीपं पाण्डवं व्रजेत् । ५५५५
भीमं भीमायुधं क्रुद्धं साक्षात्कालमिव स्थितं । वडवामुखमध्यस्थो मुच्येतापि हि मानवः ।
न भीममुखसम्प्राप्तो मुच्येदिति मतिर्म्मम । न पार्थो न च पाञ्चाला न च केशवसात्यकी ।
जानन्ते युधि संरब्धा जीवितं परिरक्षितुं । अहो मम सुतानां हि विपन्नं सूत जीवितं ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ यस्त्वं शोचसि कौरव्य वर्त्तमाने जनक्षये । त्वमस्य जगतो मूलं विनाशस्य न संशयः ।
स्वयं वैरं महत्कृत्वा पुत्त्राणां वचने स्थितः । उच्यमानो न गृह्णीषे मर्त्यः पथ्यमिवौषधं । ५५६०
स्वयं पीत्वा महाराज कालकूटं सुदुर्जरं । तस्येदानीं फलं कृत्स्नमवाप्नुहि नरोत्तम ।
यत्तु कुत्सयसे योधान् युध्यमानान् यथाबलं । तत्र ते वर्णयिष्यामि यथा युद्धमवर्त्तत ।
दृष्ट्वा कर्णन्तु पुत्त्रास्ते भीमसेनपराजितं । नामृष्यन्त महेष्वासाः सोदर्य्याः पञ्च मारिष ।
दुर्म्मर्षणो दुःसहश्च दुर्म्मदो दुर्धरो जयः । पाण्डवं चित्रसन्नाहास्तम्प्रतीपमुपाद्रवन् ।
ते समन्तान्महाबाहुं परिवार्य्य वृकोदरं । दिशः शरैः समावृण्वञ्छलभानामिव व्रजैः । ५५६५
आगच्छतस्तान् सहसा कुमारान् देवरूपिणः । प्रतिजग्राह समरे भीमसेनो हसन्निव ।
तव दृष्ट्वा तु तनयान् भीमसेनपुरोगमान् । अभ्यवर्त्तत राधेयो भीमसेनं महाबलं ।
विसृजन् विशिखांस्तीक्ष्णान् स्वर्णपुङ्खाञ्छिलाशितान् । तन्तु भीमोऽभ्ययात्तूर्णं वार्य्यमाणः सुतैस्तव ।
कुरवस्तु ततः कर्णं परिवार्य्य समन्ततः । अवाकिरन् भीमसेनं शरैः सन्नतपर्व्वभिः ।
तान् वाणैः पञ्चविंशत्या साश्वान्राजन्नरर्षभान् । सह्सूतान्भीमधनुषो भीमो निन्ये यमक्षयं । ५५७०
प्रापतन् स्यन्दनेभ्यस्ते सार्द्धं सूतैर्गतासवः । चित्रपुष्पधरा भग्ना वातेनेव महाद्रुमाः ।
तदद्भुतमपश्याम भीमसेनस्य विक्रमं । संवार्य्याधिरथिं वाणैर्यज्जघान तवात्मजान् ।
स वार्य्यमाणो भीमेन शितैर्व्वाणैः समन्ततः । सूतपुत्त्रो महाराज भीमसेनमवैक्षत ।
तं भीमसेनः संरम्भात् क्रोधसंरक्तलोचनः । विस्फार्य्य तु महच्चापं मुहुः कर्णमवैक्षत ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि भीमपराक्रमे पञ्चत्रिंशदधिकशततोऽध्यायः ॥ १३५ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ तवात्मजांस्तु पतितान् दृष्ट्वा कर्णः प्रतापवान् । क्रोधेन महताविष्टो निर्व्विण्णोऽभूत्स जीवितात् । ५५७५
आगस्कृतमिवात्मानं मेने चाधिरथिस्तदा । यत्प्रत्यक्षं तव सुता भीमेन निहता रणे ।
भीमसेनस्ततः क्रुद्धः कर्णस्य निशितान् शरान् । विचखान स सम्भ्रान्तः पूर्व्ववैरमनुस्मरन् ।
स भीमं पञ्चभिर्व्विद्धा राधेयः प्रहसन्निव । पुनर्व्विव्याध सप्तत्या स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः ।

अविचिन्त्याथ तान् वाणान् कर्णेनास्तान् वृकोदरः। रणे विव्याध राधेयं शतेनानतपर्व्वणां।
पुनश्च विशिखैस्तीक्ष्णैर्व्विद्धा मर्म्मसु पञ्चभिः। धनुश्चिच्छेद भल्लेन सूतपुत्रस्य मारिष।
अथान्यद्धनुरादाय कर्णो भारत दुर्म्मनाः। इषुभिश्छादयामास भीमसेनं समन्ततः।
तस्य भीमो हयान् हत्वा विनिहत्य च सारथिं। प्रजहास महाहासं कृते प्रतिकृते पुनः।
इषुभिः कार्म्मुकञ्चास्य चकर्त्त पुरुषर्षभः। तत्पपात महाराज स्वर्णपृष्ठं महास्वनं।
अवारोहद्रथात्तस्मादथ कर्णो महारथः। गदां गृहीत्वा समरे भीमाय प्राहिणोद्रुषा।
तामापतन्तीं सहसा गदां दृष्ट्वा वृकोदरः। शरैरवारयद्राजन् सर्व्वसैन्यस्य पश्यतः।
ततो वाणसहस्राणि प्रेषयामास पाण्डवः। सूतपुत्रवधाकाङ्क्षी त्वरमाणः पराक्रमी।
तानिषूनिषुभिः कर्णो वारयित्वा महामृधे। कवचं भीमसेनस्य पातयामास सायकैः।
अथैनं पञ्चविंशत्या क्षुद्रकाणां समार्पयत्। पश्यतां सर्व्वसैन्यानां तदद्भुतमिवाभवत्।
ततो भीमो महाराज नवभिर्नतपर्व्वभिः। प्रेषयामास संक्रुद्धः सूतपुत्रस्य मारिष।
ते तस्य कवचं भित्त्वा तथा वाहुञ्च दक्षिणं। अभ्ययुर्द्धरणीं तीक्ष्णा वल्मीकमिव पन्नगाः।
सञ्छाद्यमानो वाणौघैर्भीमसेनधनुश्च्युतैः। पुनरेवाभवत्कर्णो भीमसेनपराङ्मुखः।
तं पराङ्मुखमालोक्य पदातिं सूतनन्दनं। कौन्तेयशरसञ्छन्नं राजा दुर्य्योधनोऽब्रवीत्।
त्वरध्वं सर्व्वतो यत्ता राधेयस्य रथम्प्रति। ततस्तव सुता राजन् श्रुत्वा भ्रातुर्व्वचोऽद्भुतं।
अभ्ययुः पाण्डवं युद्धे विसृजन्तः शिलीमुखान्। चित्रोपचित्रश्चित्राक्षश्चारुचित्रः शरासनः।
चित्रायुधश्चित्रवर्म्मा समरे चित्रयोधिनः। तानापतत एवाशु भीमसेनो महारथः।
एकैकेन शरेणाजौ पातयामास ते सुतान्। ते हता न्यपतन् भूमौ वातरुग्णा इव द्रुमाः।
दृष्ट्वा विनिहतान् पुत्त्रांस्तव राजन् महारथान्। अश्रुपूर्णमुखः कर्णः क्षत्तुः सस्मार तद्वचः।
रथमन्यं समास्थाय विधिवत् कल्पितं पुनः। अभ्ययात् पाण्डवं युद्धे त्वरमाणः पराक्रमी।
तावन्योऽन्यं शरैर्व्विद्धा स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः। व्यभ्राजेतां यथा मेघौ संस्यूतौ सूर्य्यरश्मिभिः।
षट्त्रिंशद्भिस्ततो भल्लैर्न्निशितैस्तिग्मतेजनैः। व्यधमत्कवचं क्रुद्धः सूतपुत्रस्य पाण्डवः।
सूतपुत्त्रोऽपि कौन्तेयं शरैः सन्नतपर्व्वभिः। पञ्चाशता महावाहुर्व्विव्याध भरतर्षभ।
रक्तचन्दनदिग्धाङ्गौ शरैः कृतमहाव्रणौ। शोणिताक्तौ व्यराजेतां चन्द्रसूर्य्याविवोदितौ।
तौ शोणितोक्षितैर्गात्रैः शरैश्छिन्नतनुच्छदौ। कर्णभीमौ व्यराजेतां निर्म्मुक्ताविव पन्नगौ।
व्याघ्राविव नरव्याघ्रौ दंष्ट्राभिरितरेतरं। शरधारासृजौ वीरौ मेघाविव ववर्षतुः।
वारणाविव चान्योऽन्यं विषाणाभ्यामरिन्दमौ। निर्भिन्दन्तौ स्वगात्राणि सायकैश्चानुरेजतुः।
नादयन्तौ प्रवर्षन्तौ विक्रीडन्तौ परस्परं। मण्डलानि विकुर्व्वाणौ रथाभ्यां रथसत्तमौ।
वृषाविव च नर्द्दन्तौ वलिनौ वासितान्तरे। सिंहाविव पराक्रान्तौ नरसिंहौ महावलौ।
परस्परं वीक्ष्यमाणौ क्रोधसंरक्तलोचनौ। युयुधाते महावीर्य्यौ शक्रवैरोचनी यथा।

ततो भीमो महाबाहुर्भुजाभ्यां व्याक्षिपन् धनुः । व्यरोचत रणे भीमः सविद्युदिव तोयदः ।
स चापघोषस्तनितः शरधाराम्बुदो महान् । भीममेघो महाराज कर्णपर्व्वतमावृणोत् । ५६१०
ततः शरसहस्रेण धनुर्मुक्तेन भारत । पाण्डवो व्यकिरत्कर्णं भीमो भीमपराक्रमः ।
तत्रापश्यंस्तव सुता भीमसेनस्य विक्रमं । सुपुङ्खैः कङ्कवासोभिर्यत्कर्णं छादयच्छरैः ।
स नन्दयन् रणे पार्थं केशवञ्च यशस्विनं । सात्यकिञ्चक्ररक्षौ च भीमः कर्णमयोधयत् ।
विक्रमं भुजयोर्व्वीर्य्यं धैर्य्यञ्च विदितात्मनः । पुत्रास्तव महाराज दृष्ट्वा विमनसोऽभवन् ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि भीमयुद्धे षट्त्रिंशदधिकशततोऽध्यायः ॥ १३६ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ भीमसेनस्य राधेयः श्रुत्वा ज्यातलनिस्वनं । नामृष्यत यथा मत्तो गजः प्रतिगजस्वनं । ५६१५
सोऽपक्रम्य मुहूर्त्तन्तु भीमसेनस्य गोचरात् । पुत्रांस्तव ददर्शाथ भीमसेनेन पातितान् ।
तानवेक्ष्य नरश्रेष्ठ विमना दुःखितस्तदा । निःश्वसन् दीर्घमुष्णञ्च पुनः पाण्डवमभ्ययात् ।
स ताम्रनयनः क्रोधात् श्वसन्निव महोरगः । बभौ कर्णः शरानस्यन् रश्मिवानिव भास्करः ।
रश्मिजालैरिवार्कस्य विततैर्भरतर्षभ । कर्णचापच्युतैर्व्वाणैः प्राच्छाद्यत वृकोदरः ।
कर्णचापच्युतास्चित्राः शरा वर्हिणवाससः । विविशुः सर्व्वतः पार्थं वासायेवाण्डजा द्रुमं । ५६२०
कर्णचापच्युता वाणाः सम्पतन्तस्ततस्ततः । रुक्मपुङ्खा व्यराजन्त हंसाः श्रेणीकृता इव ।
चापध्वजोपस्करेभ्यश्छत्रादीषामुखात् ध्वजात् । प्रभवन्तो व्यदृश्यन्त राजन्नाधिरथेः शराः ।
खं पूरयन्महावेगान् खगमान् गृध्रवाससः । सुवर्णविकृतांश्चित्रान्मुमोचाधिरथिः शरान् ।
तमन्तकमिवायस्तमापतन्तं वृकोदरः । त्यक्ता प्राणानतिक्रम्य विव्याध नवभिः शरैः ।
तस्य वेगमसह्यञ्च दृष्ट्वा कर्णस्य पाण्डवः । महतश्च शरौघांस्तान्नैवाव्यथत वीर्य्यवान् । ५६२५
ततो विव्याधाधिरथेः शरजालानि पाण्डवः । विव्याध कर्णं विंशत्या पुनरन्यैः शितैः शरैः ।
यथैव हि शरैः पार्थः सूतपुत्त्रेण छादितः । तथैव स रणे कर्णं छादयामास पाण्डवः ।
दृष्ट्वा तु भीमसेनस्य विक्रमं युधि भारत । अभ्यनन्दंस्त्वदीयाश्च संप्रहृष्टाश्च चारणाः ।
भूरिश्रवाः कृपो द्रौणिर्मद्रराजो जयद्रथः । उत्तमौजा युधामन्युः सात्यकिः केशवार्ज्जुनौ ।
कुरुपाण्डवप्रवरा दश राजन्महारथाः । साधुसाध्विति वेगेन सिंहनादमथानदन् । ५६३०
तस्मिंस्तु तुमुले शब्दे प्रवृत्ते लोमहर्षणे । अभ्यभाषत पुत्त्रास्ते राजा दुर्य्योधनस्त्वरन् ।
राज्ञः स राजपुत्त्रांश्च सोदरांश्च विशेषतः । कर्णं गच्छत भद्रं वः परीप्सन्तो वृकोदरात् ।
पुरा निघ्नन्ति राधेयं भीमचापच्युताः शराः । ते यतध्वं महेष्वासाः सूतपुत्त्रस्य रक्षणे ।
दुर्य्योधनसमादिष्टाः सोदर्य्याः सप्त मारिष । भीमसेनमभिद्रुत्य संरब्धाः पर्य्यवारयन् ।
ते समासाद्य कौन्तेयमावृण्वञ्छरवृष्टिभिः । पर्व्वतं वारिधाराभिः प्रावृषीव बलाहकाः । ५६३५
तेऽपीडयन् भीमसेनं क्रुद्धाः सप्त महारथाः । प्रजासंहरणे राजन् सोमं सप्त ग्रहा इव ।
ततो वेगेन कौन्तेयः पीडयित्वा शरासनं । मुष्टिना पाण्डवो राजन् दृढेन सुपरिष्कृतं ।

मनुष्यसमतां ज्ञात्वा सप्त सन्धाय सायकान् । तेभ्यो व्यसृजदायस्तः सूर्य्यरश्मिनिभान् प्रभुः ।
निरस्यन्निव देहेभ्यस्तनयानामसूंस्तव । भीमसेनो महाराज पूर्व्ववैरमनुस्मरन् ।
ते क्षिप्ता भीमसेनेन शरा भारत भारतान् । विदार्य्य खं समुत्पेतुः स्वर्णपुङ्खाः शिलाशिताः ।
तेषां विदार्य्य चेतांसि शरा हेमविभूषिताः । व्यराजन्त महाराज सुपर्णा इव खेचराः ।
शोणितादिग्धराजाग्रास्तप्तहेमपरिष्कृताः । पुत्त्राणां तव राजेन्द्र पीत्वा शोणितमुद्गताः ।
ते शरैर्भिन्नमर्म्माणो रथेभ्यः प्रापतन् क्षितौ । गिरिसानुरुहा भग्ना द्विपेनेव महाद्रुमाः ।
शत्रुञ्जयः शत्रुसहश्चित्रश्चित्रायुधो दृढः । चित्रसेनो विकर्णश्च सप्तैते विनिपातिताः ।
पुत्त्राणां तव सर्व्वेषां निहतानां वृकोदरः । शोचत्यतिभृशं दुःखाद्विकर्णं पाण्डवः प्रियं ।
प्रतिज्ञेयं मया दत्ता निहन्तव्यास्तु संयुगे । विकर्ण तेनासि हतः प्रतिज्ञा रक्षिता मया ।
त्वमागाः सङ्गरं वीर क्षात्त्रं धर्म्ममनुस्मरन् । विशेषतोऽसि नृपतेस्तथाऽस्माकं हिते रतः ।
न्यायतो न्यायतो नैवमेकः शोको महाद्युतिः । तान्निहत्य महाराज राधेयस्यैव पश्यतः ।
सिंहनादरवं घोरमसृजत् पाण्डुनन्दनः । स रवस्तस्य शूरस्य धर्म्मराजस्य भारत ।
आचख्याविव तद्युद्धे विजयञ्चात्मनो महत् । श्रुत्वा तं सुमहानादं भीमसेनस्य धन्विनः ।
बभूव परमा प्रीतिर्द्धर्म्मराजस्य संयुगे । ततो हृष्टो महाराज वादित्राणां महास्वनैः ।
सिंहनादरवं भ्रातुः प्रतिजग्राह पाण्डवः । अभ्ययात् समरे द्रोणं सर्व्वशस्त्रविदाम्बरः ।
हर्षेण महता युक्तः कृतसंज्ञे वृकोदरे । एकत्रिंशन्महाराज पुत्त्रांस्तव निपातितान् ।
हतान् दुर्य्योधनो दृष्ट्वा क्षत्तुः सस्मार तद्वचः । तदिदं समनुप्राप्तं क्षत्तुर्हितकरं वचः ।
इति सञ्चिन्त्य राजाऽसौ नोत्तरम्प्रत्यपद्यत । यत् द्यूतकाले दुर्बुद्धिरब्रवीत्तनयस्तव ।
सभामानाय्य पाञ्चालीं कर्णेन सहितोऽल्पधीः । यच्च कर्णोऽब्रवीत् कृष्णां सभायां परुषं वचः ।
प्रमुखे पाण्डुपुत्त्राणां तव चैव विशाम्पते । शृण्वतस्तव राजेन्द्र कौरवाणाञ्च सर्व्वशः ।
विनष्टाः पाण्डवाः कृष्णे शाश्वतं नरकं गताः । पतिमन्यं वृणुष्वेति तस्येदं फलमागतं ।
यच्च षण्ढतिलादीनि परुषाणि तवात्मजैः । श्राविताले महात्मानः पाण्डवाः कोपयिष्णुभिः ।
तं भीमसेनः क्रोधाग्निं त्रयोदशसमाः स्थितं । विसृजंस्तव पुत्त्राणामन्तं गच्छति कौरवः ।
विलपंश्च बहु क्षत्ता शमं नालभत त्वयि । सपुत्त्रो भरतश्रेष्ठ तस्य भुङ्क्ष्व फलोदयं ।
त्वया वृद्धेन धीरेण कार्य्यतत्त्वार्थदर्शिना । न कृतं सुहृदां वाक्यं दैवमत्र परायणं ।
तन्माशुचो नरव्याघ्र तवैवापनयो महान् । विनाशहेतुः पुत्त्राणां भवानेव मतो मम ।
हतो विकर्णो राजेन्द्र चित्रसेनश्च वीर्य्यवान् । प्रवराश्चात्मजानान्ते सुताश्चान्ये महारथाः ।
यानन्यान् ददृशे भीमश्चक्षुर्व्विषयमागतान् । पुत्त्रांस्तव महाबाहो त्वरया तान् जघान ह ।
त्वत्कृतेऽप्यहमद्राक्षं दह्यमानां वरूथिनीं । सहस्रशः शरैर्मुक्तैः पाण्डवेन वृषेण च ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि भीमयुद्धे सप्तत्रिंशदधिकशततोऽध्यायः ॥ १३७ ॥

॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ महानपनयः सूत ममैवात्र विशेषतः । स इदानीमनुप्राप्तो मन्ये सञ्जय शोचतः ।
यद्गतं तद्गतमिति ममासीन्मनसि स्थितं । इदानीमत्र किं कार्य्यं प्रकरिष्यामि सञ्जय ।
यथा ह्येष क्षयो वृत्तो ममापनयसम्भवः । वीराणां तन्ममाचक्ष्व स्थिरीभूतोऽस्मि सञ्जय ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ कर्णभीमौ महाराज पराक्रान्तौ महाहवे । वाणवर्षाण्यवर्षेतां वृष्टिमन्ताविवाम्बुदौ ।
भीमसेनाङ्किता वाणाः स्वर्णपुङ्खाः शिलाशिताः । विविशुः कर्णमासाद्य भिन्दन्त इव जीवितं ।
तथैव कर्णनिर्मुक्तैः सविषैरिव पन्नगैः । आकीर्य्यत रणे भीमः शतशोऽथ सहस्रशः ।
तयोः शरैर्महाराज सम्पतद्भिः समन्ततः । बभूव तव सैन्यानां सङ्क्षोभः सागरोपमः ।
भीमचापच्युतैर्व्वाणैस्तव सैन्यमरिन्दम । अवध्यत चमूमध्ये घोरैराशीविषोपमैः ।
वारणैः पतितै राजन् वाजिभिश्च नरैः सह । अदृश्यत मही कीर्णा वातभग्नैरिव द्रुमैः ।
ते बध्यमानाः समरे भीमचापच्युतैः शरैः । प्राद्रवंस्तावका योधाः किमेतदिति चाब्रुवन् ।
ततो व्युदस्तं तत्सैन्यं सिन्धुसौवीरकौरवं । प्रोत्सारितं महावेगैः कर्णपाण्डवयोः शरैः ।
ते शूरा हतभूयिष्ठा हताश्वहतवारणाः । उत्सृज्य भीमं कर्णञ्च व्यद्रवन् सर्व्वतो दिशः ।
नूनं पार्थार्थमेवास्मान्मोहयन्ति दिवौकसः । यत् कर्णभीमप्रभवैर्व्वध्यते नो बलं शरैः ।
एवं ब्रुवाणा योधास्ते तावका भयपीडिताः । शरपातं समुत्सृज्य स्थिता युद्धदिदृक्षवः ।
ततः प्रावर्त्तत नदी घोररूपा रणाजिरे । शूराणां हर्षजननी भीरूणां भयवर्द्धिनी ।
वारणाश्वमनुष्याणां रुधिरौघसमुद्भवा । संवृता गतसत्त्वैश्च मनुष्यगजवाजिभिः ।
सानुकर्षपताकैश्च द्विपाश्वरथभूषणैः । स्यन्दनैरपविद्धैश्च भग्नचक्राक्षकूवरैः ।
जातरूपपरिष्कारैर्धनुर्भिः सुमहास्वनैः । सुवर्णपुङ्खैरिषुभिर्नाराचैश्च सहस्रशः ।
कर्णपाण्डवनिर्मुक्तैर्निर्मुक्तैरिव पन्नगैः । प्रासतोमरसङ्घातैः खड्गैश्च सपरश्वधैः ।
सुवर्णविकृतैश्चापि गदामुसलपट्टिशैः । वज्रैश्च विविधाकारैः शक्तिभिः परिघैरपि ।
शतघ्नीभिश्च चित्राभिर्व्वभौ भारत मेदिनी । कनकाङ्गदहारैश्च कुण्डलैर्मुकुटैस्तथा ।
वलयैरपविद्धैश्च तथैवाङ्गुलिवेष्टकैः । चूडामणिभिरुष्णीषैः स्वर्णसूत्रैश्च मारिष ।
तनुत्रैः सतलत्रैश्च हारैर्निष्कैश्च भारत । वस्त्रैश्छत्रैश्च विद्धस्तैश्चामरव्यजनैरपि ।
गजाश्वमनुजैर्भिन्नैः शोणिताक्तैश्च पत्रिभिः । तैस्तैश्च विविधैर्भिन्नैस्तत्र तत्र वसुन्धरा ।
पतितैरपविद्धैश्च विबभौ द्यौरिव ग्रहैः । अचिन्त्यमद्भुतञ्चैव तयोः कर्म्मातिमानुषं ।
दृष्ट्वा चारणसिद्धानां विस्मयः समजायत । अग्नेर्व्वायुसहायस्य गतिः कक्ष इवाहवे ।
आसीद्भीमसहायस्य रौद्रमाधिरथेर्गतं । निपातितध्वजरथं हतवाजिनरद्विपं ।
गजाभ्यां सम्प्रयुक्ताभ्यामासीन्नलवनं यथा । मेघजालनिभं सैन्यमासीत्तव नराधिप ।
विमर्द्दः कर्णभीमाभ्यामासीच्च परमो रणे ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि भीमकर्णयुद्धेऽष्टत्रिंशदधिकशततोऽध्यायः ॥ १३८ ॥

॥ सञ्जय उवाच ॥ ततः कर्णो महाराज भीमं विद्धा त्रिभिः शरैः । मुमोच शरवर्षाणि विचित्राणि बहूनि च ।
बध्यमानो महाबाहुः सूतपुत्त्रेण पाण्डवः । न विव्यथे भीमसेनो भिद्यमान इवाचलः ।
स कर्णं कर्णिना कर्णे पीतेन निशितेन च । विव्याध सुभृशं सङ्ख्ये तैलधौतेन मारिष ।
सकुण्डलं महच्चारु कर्णस्यापातयद्भुवि । तापनीयं महाराज दीप्तं ज्योतिरिवाम्बरात् ।
अथापरेण भल्लेन सूतपुत्त्रं स्तनान्तरे । आजघान भृशं क्रुद्धो हसन्निव वृकोदरः । ५१००
पुनरस्य त्वरन् भीमो नाराचान्दश भारत । रणे प्रैषोन्महाबाहुर्निर्मुक्ताशीविषोपमान् ।
ते ललाटं विनिर्भिद्य सूतपुत्त्रस्य मारिष । विविशुश्चोदितास्तेन वल्मीकमिव पन्नगाः ।
ललाटस्थैस्ततो बाणैः सूतपुत्त्रो व्यरोचत । नीलोत्पलमयीं मालां धारयन्वै यथा पुरा ।
सोऽतिविद्धो भृशं कर्णः पाण्डवेन तरस्विना । रथकूवरमालम्ब्य न्यमीलयत लोचने ।
स मुहूर्त्तात् पुनः संज्ञां लब्ध्वा कर्णः परन्तपः । रुधिरोक्षितसर्व्वाङ्गः क्रोधमाहारयत् परं । ५१०५
ततः क्रुद्धो रणे कर्णः पीडितो दृढधन्वना । वेगञ्चक्रे महावेगो भीमसेनरथम्प्रति ।
तस्मै कर्णः शतं राजन्निषूणां गार्द्धवाससां । अमर्षी बलवान् क्रुद्धः प्रेषयामास भारत ।
ततः प्रासृजदुग्राणि शरवर्षाणि पाण्डवः । समरे तमनादृत्य तस्य वीर्य्यमचिन्तयन् ।
कर्णस्ततो महाराज पाण्डवं नवभिः शरैः । आजघानोरसि क्रुद्धः क्रुद्धरूपं परन्तप ।
तावुभौ नरशार्दूलौ शार्दूलाविव दंष्ट्रिणौ । जीमूताविव चान्योऽन्यं प्रववर्षतुराहवे । ५११०
तलशब्दरवैश्चैव त्रासयेतां परस्परं । शरजालैश्च विविधैस्त्रासयामासतुर्म्मृधे ।
अन्योऽन्यं समरे क्रुद्धौ कृतप्रतिकृतैषिणौ । ततो भीमो महाबाहुः सूतपुत्त्रस्य भारत ।
क्षुरप्रेण धनुश्छित्वा ननाद परवीरहा । तदपास्य धनुश्छिन्नं सूतपुत्त्रो महारथः ।
अन्यत् कार्मुकमादत्त भारघ्नं वेगवत्तरं । दृष्ट्वा सकुरुसौवीरसिन्धुवीरबलक्षयं ।
सवर्म्मध्वजशस्त्रैश्च पतितैः संवृतां महीं । हस्त्यश्वरथदेहांश्च गतासून् प्रेक्ष्य सर्व्वतः । ५११५
सूतपुत्त्रस्य संरम्भाद्दीप्तं वपुरजायत । स विस्फार्य्य महच्चापं कार्त्तस्वरविभूषितं ।
भीमं प्रैक्षत राधेयो राजन् घोरेण चक्षुषा । ततः क्रुद्धः शरानस्यन् सूतपुत्त्रो व्यरोचत ।
मध्यन्दिनगतोऽर्च्चिष्मान् शरदीव दिवाकरः । मरीचिविकचस्येव राजन् भानुमतो वपुः ।
आसीदाधिरथेर्घोरं वपुः शरशताचितं । कराभ्यामाददानस्य सन्दधानस्य चाशुगान् ।
कर्षतो मुञ्चतो बाणान्नान्तरं ददृशे रणे । अग्निचक्रोपमं घोरं मण्डलीकृतमायुधं । ५१२०
कर्णस्यासीन्महीपाल सव्यदक्षिणमस्यतः । स्वर्णपुङ्खाः सुनिशिताः कर्णचापच्युताः शराः ।
आच्छादयन्महाराज दिशः सूर्य्यस्य च प्रभाः । ततः कनकपुङ्खानां शराणां नतपर्व्वणां ।
धनुश्च्युतानां वियति ददृशे बहुधा व्रजः । बाणासनादाधिरथेः प्रभवन्ति स्म सायकाः ।
श्रेणीकृता व्यरोचन्त राजन् क्रौञ्चा इवाम्बरे । गार्द्धपत्रांश्छिलाधौतान् कार्त्तस्वरविभूषितान् ।
महावेगान् प्रदीप्ताग्रान्मुमोचाधिरथिः शरान् । ते तु चापबलोद्धूताः शातकुम्भविभूषिताः । ५१२५

अजस्रमपतन् वाणा भीमसेनरथम्प्रति। ते व्योम्नि रुक्मविकृता व्यकाशन्त सहस्रशः।
शलभानामिव व्राताः शराः कर्णसमीरिताः। चापादाधिरथेर्व्वाणाः प्रपतन्तस्तु काशिरे।
एको दीर्घ इवात्यर्थमाकाशे संस्थितः शरः। पर्व्वतं वारिधाराभिश्छादयन्निव तोयदः।
कर्णः प्राच्छादयत् क्रुद्धो भीमं सायकवृष्टिभिः। तत्र भारत भीमस्य बलं वीर्य्यं पराक्रमं।
व्यवसायञ्च पुत्त्रास्ते ददृशुः सहसैनिकाः। तां समुद्रमिवोद्धूतं शरवृष्टिं समुत्थितां।
अचिन्तयित्वा भीमस्तु क्रुद्धः कर्णमुपाद्रवत्। रुक्मपृष्ठं महच्चापं भीमस्यासीद्विशाम्पते।
आकर्षान्मण्डलीभूतं शक्रचापमिवापरं। तस्माच्छराः प्रादुरासन् पूरयन्त इवाम्बरं।
सुवर्णपुङ्खैर्भीमेन सायकैर्नतपर्व्वभिः। गगने रचिता माला काञ्चनीव व्यरोचत।
ततो व्योम्नि विषक्तानि शरजालानि भागशः। आहतानि व्यशीर्य्यन्त भीमसेनस्य पत्त्रिभिः।
कर्णस्य शरजालौघैर्भीमसेनस्य चोभयोः। अग्निस्फुलिङ्गसंस्पर्शैरञ्जोगतिभिराहवे।
तैस्तैः कनकपुङ्खानां द्यौरासीत् संवृता व्रजैः। नस्म सूर्य्यस्तदा भाति नस्म वाति समीरणः।
शरजालावृते व्योम्नि न चाज्ञायत किञ्चन। स भीमं छादयन् वाणैः सूतपुत्त्रः पृथग्विधैः।
उपारोहदनादृत्य तस्य वीर्य्यं महात्मनः। तयोर्व्विसृजतोस्तत्र शरजालानि मारिष।
वायुभूतान्यदृश्यन्त संसक्तानीतरेतरं। अन्योऽन्यशरसङ्घर्षात्तयोर्म्मनुजसिंहयोः।
आकाशे भारतश्रेष्ठ पावकः समजायत। तथा कर्णः शितान् वाणान् कर्म्मारपरिमार्ज्जितान्।
सुवर्णविकृतान् क्रुद्धः प्राहिणोद्वधकाङ्क्षया। तानन्तरीक्षे विशिखैस्त्रिधैकैकमशातयत्।
विशेषयन् सूतपुत्त्रं भीमस्तिष्ठेति चाब्रवीत्। पुनश्चासृजदुग्राणि शरवर्षाणि पाण्डवः।
अमर्षी बलवान् क्रुद्धो दिधक्षन्निव पावकः। ततश्चटचटाशब्दो गोधाघातादभूत्तयोः।
तलशब्दश्च सुमहान् सिंहनादश्च भैरवः। रथनेमिनिनादश्च ज्याशब्दश्चैव दारुणः।
योधा व्युपारमन् युद्धाद्दिदृक्षन्तः पराक्रमं। कर्णपाण्डवयोराजन् परस्परवधैषिणोः।
देवर्षिसिद्धगन्धर्व्वाः साधुसाध्वित्यपूजयन्। मुमुचुः पुष्पवर्षञ्च विद्याधरगणास्तथा।
ततो भीमो महाबाहुः संरम्भी दृढविक्रमः। अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य्य शरैर्व्विव्याध सूतजं।
कर्णोऽपि भीमसेनस्य निवार्य्येषून्महाबलः। प्राहिणोन्नव नाराचानाशीविषसमाचणे।
तावद्भिरथ तान् भीमो व्योम्नि चिच्छेद पत्त्रिभिः। नाराचान् सूतपुत्त्रस्य तिष्ठतिष्ठेति चाब्रवीत।
ततो भीमो महाबाहुः शरं क्रुद्धोऽन्तकोपमं। मुमोचाधिरथेर्व्वीरो यमदण्डमिवापरं।
तमापतन्तञ्चिच्छेद राधेयः प्रहसन्निव। त्रिभिः शरैः शरं राजन् पाण्डवस्य प्रतापवान्।
पुनश्चासृजदुग्राणि शरवर्षाणि पाण्डवः। तस्य तान्याददे कर्णः सर्व्वाण्यस्त्राण्यभीतवत्।
युध्यमानस्य भीमस्य सूतपुत्त्रोऽस्त्रमायया। तस्येषुधी धनुर्ज्यां च वाणैः सन्नतपर्व्वभिः।
रश्मीन् योक्त्राणि चाश्वानां क्रुद्धः कर्णोऽच्छिनन्मृधे। तस्याश्वांश्च पुनर्हत्वा सूतं विव्याध पञ्चभिः।
सोऽपसृत्य द्रुतं सूतो युधामन्योरथं ययौ। विहसन्निव भीमस्य क्रुद्धः कालानलद्युतिः।

ध्वजञ्चिच्छेद राधेयः पताकाञ्च व्यशातयत् । स विधन्वा महाबाहुरथ शक्तिं परामृशत् ।
तामवासृजदाविध्य क्रुद्धः कर्णरथम्प्रति । तामाधिरथिरायस्तां शक्तिं कनकभूषणां ।
आपतन्तीं महोल्काभां चिच्छेद दशभिः शरैः । साऽपतद्दशधा च्छिन्ना कर्णस्य निशितैः शरैः ।
अस्यतः सूतपुत्त्रस्य मित्रार्थे चित्रयोधिनः । स चर्म्मादत्त कौन्तेयो जातरूपपरिष्कृतं ।
खड्गञ्चानन्तरं प्रेप्सुर्मृत्योरग्रे जयस्य वा । तदस्य तरसा कर्णो व्यधमच्चर्म्म सुप्रभं ।
शरैर्ब्बहुभिरत्युग्रैः प्रहसन्निव भारत । स विचर्म्मा महाराज विरथः क्रोधमूर्च्छितः ।
असिं प्रासृजदत्युग्रं त्वरन् कर्णरथम्प्रति । स धनुः सूतपुत्त्रस्य सज्यं छित्वा महानसिः ।
पपात भुवि राजेन्द्र क्रुद्धः सर्प इवाम्बरात् । ततः प्रहस्याधिरथिरन्यदादाय कार्म्मुकं ।
शत्रुघ्नं समरे क्रुद्धो दृढज्यं वेगवत्तरं । व्यायच्छत्स शरान् कर्णः कुन्तीपुत्त्रजिघांसया ।
सहस्रशो महाराज रुक्मपुङ्खान् सुतेजनान् । स बध्यमानो बलवान् कर्णचापच्युतैः शरैः ।
वैहायसम्प्राक्रमद्वै कर्णस्य व्यथयन्मनः । स तस्य चरितं दृष्ट्वा सङ्ग्रामे विजयैषिणः ।
बलमास्थाय राधेयो भीमसेनमवञ्चयत् । तञ्च दृष्ट्वा रथोपस्थे निलीनं व्यथितेन्द्रियं ।
ध्वजमस्य समारुह्य तस्थौ भीमो महीतले । तदस्य कुरवः सर्व्वे चारणाश्चाभ्यपूजयन् ।
यदियेष रथात् कर्णं हर्त्तुं तार्क्ष्य इवोरगं । सच्छिन्नधन्वा विरथः स्वधर्म्ममनुपालयन् ।
स्वरथं पृष्ठतः कृत्वा युद्धायैव व्यवस्थितः । तद्विहत्यास्य राधेयस्तत एनं समभ्ययात् ।
संरम्भात् पाण्डवं सङ्ख्ये युद्धाय समुपस्थितं । तौ समेतौ महाराज स्पर्द्धमानौ महाबलौ ।
जीमूता इव घर्म्मान्ते गर्जमानौ नरर्षभौ । तयोरासीत् सम्प्रहारः क्रुद्धयोर्नरसिंहयोः ।
अमृष्यमाणयोः सङ्ख्ये देवदानवयोरिव । क्षीणशस्त्रस्तु कौन्तेयः कर्णेन समभिद्रुतः ।
दृष्ट्वाऽर्जुनहतान्नागान् पतितान् पर्व्वतोपमान् । रथमार्गविघातार्थं व्यायुधः प्रविवेश ह ।
हस्तिनां व्रजमासाद्य रथदुर्गं प्रविश्य च । पाण्डवो जीविताकाङ्क्षी राधेयं नाभ्यहारयत् ।
व्यवस्थानमथाकाङ्क्षन् धनञ्जयशरैर्हतं । उद्यम्य कुञ्जरं पार्थस्तस्थौ परपुरञ्जयः ।
महौषधिसमायुक्तं हनूमानिव पर्व्वतं । तमस्य विशिखैः कर्णो व्यधमत् कुञ्जरं पुनः ।
हस्त्यङ्गान्यथ कर्णाय प्राहिणोत् पाण्डुनन्दनः । चक्राण्यश्वांस्तथा चान्यद्यद्यत् पश्यति भूतले ।
तत्तदादाय चिक्षेप क्रुद्धः कर्णाय पाण्डवः । तदस्य सर्व्वञ्चिच्छेद क्षिप्तं क्षिप्तं शितैः शरैः ।
भीमोऽपि मुष्टिमुद्यम्य वज्रगर्भं सुदारुणं । हन्तुमिच्छन् सूतपुत्त्रं संस्मरन्नर्जुनं क्षणात् ।
शक्तोऽपि नावधीत् कर्णं समर्थः पाण्डुनन्दनः । रक्षमाणः प्रतिज्ञां तां या कृता सव्यसाचिना ।
तमेव व्याकुलं भीमं भूयो भूयः शितैः शरैः । मूर्च्छयाभिपरीताङ्गमकरोत् सूतनन्दनः ।
व्यायुधं नावधीच्चैनं कर्णः कुन्त्या वचः स्मरन् । धनुषोऽग्रेण तं कर्णः स्वभिद्रुत्य परामृषत् ।
धनुषस्पृष्टमात्रेण क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् । आच्छिद्य स धनुस्तस्य कर्णं मूर्द्धन्यताडयत् ।
ताडितो भीमसेनेन क्रोधादारक्तलोचनः । विहसन्निव राधेयो वाक्यमेतदुवाच ह ।

पुनः पुनस्तूवरक मूढेत्यौदरिकेति च । अकृतास्त्रक मायोत्सीर्ब्बाल सङ्ग्रामकातर ।
यत्र भोज्यं बहुविधं भक्ष्यं पेयञ्च पाण्डव । तत्र त्वं दुर्म्मते योग्यो न युद्धेषु कदाचन ।
मूलपुष्पफलाहारो व्रतेषु नियमेषु च । उचितस्त्वं वने भीम न त्वं युद्धविशारदः ।
क्व युद्धं क्व मुनित्वञ्च वनं गच्छ वृकोदर । न त्वं युद्धोचितस्तात वनवासरतिर्भवान् ।
सूदान् भृत्यजनान्दासांस्त्वं गृहे त्वरयन् भृशं । योग्यस्ताडयितुं क्रोधात् भोजनार्थं वृकोदर । ५०७०
मुनिर्भूत्वाऽथ वा भीम फलान्यादत्स्व दुर्म्मते । वनाय व्रज कौन्तेय न त्वं युद्धविशारदः ।
फलमूलाशने युक्तस्त्वं तथाऽतिथिपूजने । न त्वां शस्त्रसमुद्योगे योग्यं मन्ये वृकोदर ।
कौमारे यानि वृत्तानि विप्रियाणि विशाम्पते । तानि सर्व्वाणि चाप्येनं रूक्षाण्यश्रावयद्भृशं ।
अथैनं तत्र संलीनमस्पृशद्धनुषा पुनः । प्रहसंश्च पुनर्व्वाक्यं भीममाह वृषस्तदा ।
योद्धव्यं मारिषान्यत्र न योद्धव्यन्तु मादृशैः । मादृशैर्युध्यमानानामेतच्चान्यच्च विद्यते । ५०७५
गच्छ वा यत्र तौ कृष्णौ तौ त्वां रक्षिष्यतो रणे । गृहं वा गच्छ कौन्तेय किन्ते युद्धेन बालक ।
कर्णस्य वचनं श्रुत्वा भीमसेनोऽतिदारुणं । उवाच कर्णं प्रहसन् सर्व्वेषां शृण्वतां वचः ।
जितस्त्वमसकृद्दुष्ट कत्थसे किं वृथात्मना । जयाजयौ महेन्द्रस्य लोके दृष्टौ पुरातनैः ।
मल्लयुद्धं मया सार्द्धं कुरु दुष्कुलसम्भव । महाबलो महाभोगी कीचको निहतो यथा ।
तथा त्वां घातयिष्यामि पश्यत्सु सर्व्वराजसु । भीमस्य मतमाज्ञाय कर्णो बुद्धिमताम्वरः । ५०८०
विरराम रणात्तस्मात् पश्यतां सर्व्वधन्विनां । एवं तं विरथं कृत्वा कर्णो राजन् व्यकत्थयत् ।
प्रमुखे वृष्णिसिंहस्य पार्थस्य च महात्मनः । ततो राजन् शिलाधौतान् शरान् शाखामृगध्वजः ।
प्राहिणोत् सूतपुत्त्राय केशवेन प्रचोदितः । ततः पार्थभुजोत्सृष्टाः शराः कनकभूषणाः ।
गाण्डीवप्रभवाः कर्णं हंसाः क्रौञ्चमिवाविशन् । स भुजङ्गैरिवाविष्टैर्गाण्डीवप्रेषितैः शरैः ।
भीमसेनादपासेधत्सूतपुत्त्रं धनञ्जयः । स च्छिन्नधन्वा भीमेन धनञ्जयशराहतः । ५०८५
कर्णो भीमादपायासीद्रथेन महता द्रुतं । भीमोऽपि सात्यकेर्व्वाहं समारुह्य नरर्षभ ।
अन्वयाद्भ्रातरं सङ्ख्ये पाण्डवं सव्यसाचिनं । ततः कर्णं समुद्दिश्य त्वरमाणो धनञ्जयः ।
नाराचं क्रोधताम्राक्षः प्रैषीन्मृत्युमिवान्तकः । स गरुत्मानिवाकाशे प्रार्थयन् भुजगोत्तमं ।
नाराचोऽभ्यपतत् कर्णं तूर्णं गाण्डीवचोदितः । तमन्तरीक्षे नाराचं द्रौणिश्चिच्छेद पत्त्रिणा ।
धनञ्जयभयात् कर्णमुज्जिहीर्षन्महारथः । ततो द्रौणिं चतुःषष्ट्या विव्याध कुपितोऽर्जुनः । ५०९०
शिलीमुखैर्म्महाराज मागास्तिष्ठेति चाब्रवीत् । स तु मत्तगजाकीर्णमनीकं रथसङ्कुलं ।
तूर्णमभ्याविशत् द्रौणिर्धनञ्जयशरार्द्दितः । ततः सुवर्णपृष्ठानां चापानां कूजतां रणे ।
शब्दं गाण्डीवघोषेण कौन्तेयोऽभ्यभवद्बली । धनञ्जयस्तथायान्तं पृष्ठतो द्रौणिमभ्ययात् ।
नातिदीर्घमिवाध्वानं शरैः सन्त्रासयन् बली । विदार्य्य देहान्नाराचैर्नरवानरवाजिनां ।

कङ्कवर्हिणवासोभिर्व्बलं व्यधमदर्ज्जुनः । तद्बलं भरतश्रेष्ठ सवाजिद्विपमानवं। ५८१५
पाकशासनिरायत्तः पार्थः सन्निजघान ह ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि भीमकर्णयुद्धे एकोनचत्वारिंशदधिकशततोऽध्यायः ॥ १३९ ॥
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ अहन्यहनि मे दीप्तं यशः पतति सञ्जय । हता मे बहवो योधा मन्ये कालस्य पर्य्ययं ।
धनञ्जयः सुसंक्रुद्धः प्रविष्टो मामकं बलं । रक्षितं द्रोणिकर्णाभ्यामप्रवेश्यं सुरैरपि ।
ताभ्यामूर्ज्जितवीर्य्याभ्यामाप्यायितपराक्रमः । सहितः कृष्णभीमाभ्यां शिनीनामृषभेण च ।
तदा प्रभृति मां शोको दहत्यग्निरिवाशयं । ग्रस्तानिव प्रपश्यामि भूमिपालान् ससैन्धवान्। ५८२०
अप्रिय सुमहत्कृत्वा सिन्धुराजः किरीटिनः । चक्षुर्व्विषयमापन्नः कथं जीवितमाप्नुयात् ।
अनुमानाच्च पश्यामि नास्ति सञ्जय सैन्धवः । युद्धन्तु तद्यथावृत्तं तन्ममाचक्ष्व तत्त्वतः ।
यच्च विक्षोभ्य महतीं सेनामालोड्य चासकृत् । एकः प्रविष्टः संक्रुद्धो नलिनीमिव कुञ्जरः ।
तस्य मे वृष्णिवीरस्य ब्रूहि युद्धं यथातथं । धनञ्जयार्थे यत्तस्य कुशलो ह्यसि सञ्जय ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ तथातु वैकर्त्तनपीडितं तं भीमम्प्रयान्तं पुरुषप्रवीरं । समीक्ष्य राजन्नरवीरमध्ये शिनिप्रवीरोऽनुययौ रथेन । ५८२५
नदन् यथा वज्रधरस्तपान्ते ज्वलन् यथा जलदान्ते च सूर्य्यः । निघ्नन्नमित्रान् धनुषा दृढेन सङ्कम्पयंस्तव पुत्त्रस्य सेनां ।
तं यान्तमश्वैरजतप्रकाशैरायोधने वीरतरं नदन्तं । नाशक्नुवन् वारयितुं त्वदीयाः सर्व्वे तथा भारत माधवाग्र्यं ।
अमर्षपूर्णस्त्वनिवृत्तयोधी शरासनी काञ्चनवर्म्मधारी । अलम्बुषः सात्यकिं माधवाग्र्यमवारयद्राजवरोऽभिपत्य ।
तयोरभूद्भारत सम्प्रहारो यथाविधोनैव बभूव कश्चित् । प्रैक्षन्त एवाहवशोभिनौ तौ योधास्त्वदीयाश्च परे च सर्व्वे ।
आविध्यदेनं दशभिः पृषत्कैरलम्बुषो राजवरः प्रसह्य । अनागतानेव तु तान् पृषत्कांश्चिच्छेद वाणैः शिनिपुङ्गवोऽपि । ५८३०
पुनः स वाणैस्त्रिभिरग्निकल्पैराकर्णपूर्णैर्न्निशितैः सुपुङ्खैः । विव्याध देहावरणं विदार्य्य ते सात्यकेराविविशुः शरीरं ।
तैः कायमस्याग्न्यनिलप्रभावैर्व्विदार्य्य वाणैर्न्निशितैर्ज्वलद्भिः । आजघ्निवांस्तान् रजतप्रकाशानश्वांश्चतुर्भिश्चतुरः प्रसह्य ।
तथा तु तेनाभिहतस्तरस्वी नप्ता शिनेश्चक्रधरप्रभावः । अलम्बुषस्योत्तमवेगवद्भिरश्वांश्चतुर्भिर्न्निजघान वाणैः ।
अथास्य सूतस्य शिरो निकृत्य भल्लेन कालानलसन्निभेन । सकुण्डलं पूर्णशशिप्रकाशं भ्राजिष्णु वक्त्रं विचकर्त्त देहात् ।
निहत्य तं पार्थिवपुत्त्रपौत्त्रं सङ्ख्ये यदूनामृषभः प्रमाथी । ततोऽन्वयादर्ज्जुनमेव वीरः सैन्यानि राजंस्तव सन्निवार्य्य । ५८३५
अन्वागतं वृष्णिवीरं समीक्ष्य तथारिमध्ये परिवर्त्तमानं । घ्नन्तं कुरूणामिषुभिर्व्बलानि पुनः पुनर्व्वायुमिवाभ्रपूगान् ।
ततोऽवहन् सैन्धवाः साधुदान्ता गोक्षीरकुन्देन्दुहिमप्रकाशाः । सुवर्णजालावतताः सदश्वा यतो यतः कामयते नृसिंहः ।
अथात्मजास्ते सहिताभिपेतुरन्ये च योधास्त्वरितास्त्वदीयाः । कृत्वा मुखं भारत योधमुख्यं दुःशासनं त्वत्सुतमाजमीढं ।
ते सर्व्वतः सम्परिवार्य्य सङ्ख्ये शैनेयमाजघ्नुरनीकसाहाः । स चापि तान् प्रवरः सात्वतानां न्यवारयद्बाणजालेन वीरः ।

निवार्य्य तांस्तूर्णममित्रघाती नप्ता शिनेः पत्रिभिरग्निकल्पैः । दुःशासनस्याभिजघान वाहानुद्यम्य वाणासनमाजमीढ । ५८४०
ततोऽर्जुनो हर्षमवाप सङ्ख्ये कृष्णश्च दृष्ट्वा पुरुषप्रवीरं ।

इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि अलम्बुषबधे चत्वारिंशदधिकशततोऽध्यायः ॥ १४० ॥

॥ सञ्जय उवाच ॥ तमुद्यतं महाबाहुं दुःशासनरथम्प्रति । त्वरितं त्वरणीयेषु धनञ्जयजयैषिणं ।
त्रिगर्त्तानां महेष्वासाः सुवर्णविकृतध्वजाः । सेनासमुद्रमाविष्टमनन्तं पर्य्यवारयन् ।
अथैनं रथवंशेन सर्व्वतः सन्निवार्य्य ते । अवाकिरञ्छरव्रातैः क्रुद्धाः परमधन्विनः ।
अजयद्राजपुत्त्रांस्तान्याजमानान्महारणे । एकः पञ्चाशतं शत्रून् सात्यकिः सत्यविक्रमः । ५८४५
सम्प्राप्य भारतीमध्यं तलघोषसमाकुलं । असिशक्तिगदापूर्णमप्लवं सलिलं यथा ।
तत्राद्भुतमपश्याम शैनेयचरितं रणे । प्रतीच्यां दिशि तं दृष्ट्वा प्राच्यां पश्याम लाघवात् ।
उदीचीं दक्षिणां प्राचीं प्रतीचीं विदिशस्तथा । नृत्यन्निवाचरच्छूरो यथा रथशतं तथा ।
तद्दृष्ट्वा चरितं तस्य सिंहविक्रान्तगामिनः । त्रिगर्त्ताः सन्न्यवर्त्तन्त सन्तप्ताः स्वजनम्प्रति ।
तमन्ये शूरसेनानां शूराः सङ्ख्ये न्यवारयन् । नियच्छन्तः शरव्रातैर्मत्तं द्विपमिवाङ्कुशैः । ५८५०
तैर्व्यवाहरदार्य्यात्मा मुहूर्त्तमिव सात्यकिः । ततः कलिङ्गैर्युयुधे सोऽचिन्त्यबलविक्रमः ।
ताञ्च सेनामतिक्रम्य कलिङ्गानां दुरत्ययां । अथ पार्थं महाबाहुर्धनञ्जयमुपासदत् ।
तरन्निव जलेऽश्रान्तो यथा स्थलमुपेयिवान् । तं दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रं युयुधानः समाश्वसत् ।
तमायान्तमभिप्रेक्ष्य केशवः पार्थमब्रवीत् । असावायाति शैनेयस्तव पार्थ पदानुगः ।
एष शिष्यः सखा चैव तव सत्यपराक्रमः । सर्व्वान् योधांस्तृणीकृत्य विजिग्ये पुरुषर्षभः । ५८५५
एष कौरवयोधानां कृत्वा घोरमुपद्रवं । तव प्राणैः प्रियतमः किरीटिन्नेति सात्यकिः ।
एष द्रोणं तथा भोजं कृतवर्म्माणमेव च । कदर्थीकृत्य विशिखैः फाल्गुनाभ्येति सात्यकिः ।
धर्म्मराजप्रियान्वेषी हत्वा योधान् वरान् वरान् । शूरश्चैव कृतास्त्रश्च फाल्गुनाभ्येति सात्यकिः ।
कृत्वा सुदुष्करं कर्म्म सैन्यमध्ये महाबलः । तव दर्शनमन्विच्छन् पाण्डवाभ्येति सात्यकिः ।
बहूनेकरथेनाजौ योधयित्वा महारथान् । आचार्य्यप्रमुखान् पार्थ प्रायात्येष स सात्यकिः । ५८६०
स्वबाहुबलमाश्रित्य विदार्य्य च वरूथिनीं । प्रेषितो धर्म्मपुत्त्रेण पार्थैषोऽभ्येति सात्यकिः ।
यस्य नास्ति समो योधः कौरवेषु कथञ्चन । सोऽयमायाति कौन्तेय सात्यकिर्युद्धदुर्म्मदः ।
कुरुसैन्याद्विमुक्तो वै सिंहो मध्याद्गवामिव । निहत्य बहुलाः सेनाः पार्थैषोऽभ्येति सात्यकिः ।
एष राजसहस्राणां वक्त्रैः पङ्कजसन्निभैः । आस्तीर्य्य वसुधां पार्थ क्षिप्रमायाति सात्यकिः ।
एष दुर्य्योधनं जित्वा भ्रातृभिः सहितं रणे । निहत्य जलसन्धञ्च क्षिप्रमायाति सात्यकिः । ५८६५
रुधिरौघवतीं कृत्वा नदीं शोणितकर्द्दमां । तृणवन्न्यस्य कौरव्यानेष ह्यायाति सात्यकिः ।
ततोऽप्रहृष्टः कौन्तेयः केशवं वाक्यमब्रवीत् । न मे प्रियं महाबाहो यन्मामभ्येति सात्यकिः ।
नहि जानामि वृत्तान्तं धर्म्मराजस्य केशव । सात्वतेन विहीनः स यदि जीवति वा न वा ।

एतेन हि महाबाहो रक्षितव्यः स पार्थिवः । तमेष कथमुत्सृज्य मम कृष्ण पदानुगः ।
राजा द्रोणाय चोत्सृष्टः सैन्धवश्चानिपातितः । प्रत्युद्याति च शैनेयमेष भूरिश्रवा रणे ।
सोऽयं गुरुतरो भारः सैन्धवार्थे समाहितः । ज्ञातव्यश्च हि मे राजा रक्षितव्यश्च सात्यकिः ।
जयद्रथश्च हन्तव्यो लम्बते च दिवाकरः । श्रान्तश्चैव महाबाहुरल्पप्राणश्च साम्प्रतं ।
परिश्रान्ता हयाश्चास्य हययन्ता च माधव । न च भूरिश्रवाः श्रान्तः ससहायश्च केशव ।
अपीदानीं भवेदस्य क्षेममस्मिन् समागमे । कच्चिन्न सागरं तीर्त्वा सात्यकिः सत्यविक्रमः ।
गोष्पदं प्राप्य सीदेत महौजाः शिनिपुङ्गवः । अपि कौरव्यमुख्येन कृतास्त्रेण महात्मना ।
समेत्य भूरिश्रवसा स्वस्तिमान् सात्यकिर्भवेत् । व्यतिक्रममिमं मन्ये धर्म्मराजस्य केशव ।
आचार्य्याद्भयमुत्सृज्य यः प्रैषयत सात्यकिं । ग्रहणं धर्म्मराजस्य खगः श्येन इवामिषं ।
नित्यमाशंसते द्रोणः कच्चित्स्यात् कुशली नृपः ।

इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि सात्यक्यर्ज्जुनदर्शने एकचत्वारिंशदधिकशतोऽध्यायः ॥ १४१ ॥

॥ सञ्जय उवाच ॥ तमापतन्तं सम्प्रेक्ष्य सात्वतं युद्धदुर्म्मदं । क्रोधाद्भूरिश्रवा राजन् सहसा समुपाद्रवत् ।
तमब्रवीन्महाराज कौरव्यः शिनिपुङ्गवं । अद्य प्राप्तोऽसि दिष्ट्या मे चक्षुर्व्विषयमित्युत ।
चिराभिलषितं काममहं प्राप्स्यामि संयुगे । न हि मे मोक्ष्यसे जीवन् यदि नोत्सृजसे रणं ।
अद्य त्वां समरे हत्वा नित्यं शूराभिमानिनं । नन्दयिष्यामि दाशार्ह कुरुराजं सुयोधनं ।
अद्य मद्बाणनिर्दग्धं पतितं धरणीतले । द्रक्ष्यतस्त्वां रणे वीरौ सहितौ केशवार्ज्जुनौ ।
अद्य धर्म्मसुतो राजा श्रुत्वा त्वां निहतं मया । सव्रीडो भविता सद्यो येनासीह प्रवेशितः ।
अद्य मे विक्रमं पार्थो विज्ञास्यति धनञ्जयः । त्वयि भूमौ विनिहते शयाने रुधिरोक्षिते ।
चिराभिलषितो ह्येष त्वया सह समागमः । पुरा देवासुरे युद्धे शक्रस्य बलिना यथा ।
अद्य युद्धं महाघोरं तव दास्यामि सात्वत । ततो ज्ञास्यसि तत्त्वेन मद्वीर्य्यबलपौरुषं ।
अद्य संयमनीं याता मया त्वं निहतो रणे । यथा रामानुजेनाजौ रावणिर्लक्ष्मणेन ह ।
अद्य कृष्णश्च पार्थश्च धर्म्मराजश्च माधव । हते त्वयि निरुत्साहा रणं त्यक्ष्यन्त्यसंशयं ।
अद्य तेऽपचितिं कृत्वा शितैर्म्माधव सायकैः । तत्स्त्रियो नन्दयिष्यामि ये त्वया निहता रणे ।
मच्चक्षुर्व्विषयं प्राप्तो न त्वं माधव मोक्ष्यसे । सिंहस्य विषयम्प्राप्तो यथा क्षुद्रमृगस्तथा ।
युयुधानस्तु तं राजन् प्रत्युवाच हसन्निव । कौरवेय न सन्त्रासो विद्यते मम संयुगे ।
नाहं भीषयितुं शक्यो वाङ्मात्रेण तु केवलं । स मां निहन्यात् सङ्ग्रामे यो मां कुर्य्यान्निरायुधं ।
समास्तु शाश्वतीर्हन्याद्यो मां हन्याद्धि संयुगे । किं वृथोक्तेन बहुना कर्म्मणा तत् समाचर ।
शारदस्येव मेघस्य गर्जितं निष्फलं हि ते । श्रुत्वैतद्गर्जितं वीर हास्यं हि मम जायते ।
चिरकालेप्सितं लोके युद्धमद्यास्तु कौरव । त्वरते मे मतिस्तात तव युद्धाभिकाङ्क्षिणी ।
नाहत्वाऽहं निवर्त्तिष्ये त्वामद्य पुरुषाधम । अन्योऽन्यं तौ तथा वाग्भिस्तक्षन्तौ नरपुङ्गवौ ।

जिघांसूपरमक्रुद्धावभिजघ्नतुराहवे । समेतौ तौ महेष्वासौ शुष्मिणौ स्पर्द्धिनौ रणे ।
द्विरदाविव संक्रुद्धौ वासितार्थे मदोत्कटौ । भूरिश्रवाः सात्यकिश्च ववर्षतुररिन्दमौ ।
शरवर्षाणि घोराणि मेघाविव परस्परं । सौमदत्तिस्तु शैनेयं प्रच्छाद्येषुभिराशुगैः । ५९००
जिघांसुर्भरतश्रेष्ठ विव्याध निशितैः शरैः । दशभिः सात्यकिं विद्धा सौमदत्तिरथापरान् ।
मुमोच निशितान् बाणान् जिघांसुः शिनिपुङ्गवं । तानस्य विशिखांस्तीक्ष्णानन्तरीक्षे विशाम्पते ।
अप्राप्तानस्त्रमायाभिरग्रसत् सात्यकिः प्रभो । तौ पृथक् शस्त्रवर्षाभ्यामवर्षतां परस्परं ।
उत्तमाभिजनौ वीरौ कुरुवृष्णियशस्करौ । तौ नखैरिव शार्दूलौ दन्तैरिव महाद्विपौ ।
रथशक्तिभिरन्योऽन्यं विशिखैश्चाप्यकृन्ततां । निर्भिन्दन्तौ हि गात्राणि विक्षरन्तौ च शोणितं । ५९०५
व्यष्टम्भयेतामन्योऽन्यं प्राणद्यूताभिदेविनौ । एवमुत्तमकर्म्माणौ कुरुवृष्णियशस्करौ ।
परस्परमयुध्येतां वारणाविव यूथपौ । तावदीर्घेण कालेन ब्रह्मलोकपुरस्कृतौ ।
यियासन्तौ परं स्थानमन्योऽन्यं संजगर्जतुः । सात्यकिः सौमदत्तिश्च शरवृष्ट्या परस्परं ।
हृष्टानां धार्त्तराष्ट्राणां पश्यतामभ्यवर्षतां । सम्प्रैक्षन्त जनास्तौ तु युध्यमानौ युधाम्पती ।
यूथपौ वासिताहेतोः प्रयुद्धाविव कुञ्जरौ । अन्योऽन्यस्य हयान् हत्वा धनुषी विनिकृत्य च । ५९१०
विरथावसियुद्धाय समेयातां महारणे । आर्षभे चर्म्मणी चित्रे प्रगृह्य विपुले शुभे ।
विकोषौ चाप्यसी कृत्वा समरे तौ विचेरतुः । चरन्तौ विविधान्मार्गान्मण्डलानि च भागशः ।
मुहुराजघ्नतुः क्रुद्धावन्योऽन्यमरिमर्द्दनौ । सखड्गौ चित्रवर्म्माणौ सनिष्काङ्गदभूषणौ ।
भ्रान्तमुद्भ्रान्तमाविद्धमाप्लुतं विप्लुतं स्रुतं । सम्पातं समुदीर्णञ्च दर्शयन्तौ यशस्विनौ ।
असिभ्यां सम्प्रजह्राते परस्परमरिन्दमौ । उभौ छिद्रैषिणौ वीरावुभौ चित्रं ववल्गतुः । ५९१५
दर्शयन्तावुभौ शिक्षां लाघवं सौष्ठवं तथा । रणे रणकृतां श्रेष्ठावन्योऽन्यं पर्य्यकर्षतां ।
मुहूर्त्तमिव राजेन्द्र समाहत्य परस्परं । पश्यतां सर्व्वसैन्यानां वीरावाश्वसतां पुनः ।
असिभ्याञ्चर्म्मणी चित्रे शतचन्द्रे नराधिप । निकृत्य पुरुषव्याघ्रौ बाहुयुद्धं प्रचक्रतुः ।
व्यूढोरस्कौ दीर्घभुजौ नियुद्धकुशलावुभौ । बाहुभिः समसज्जेतामायसैः परिघैरिव ।
तयोराजन् भुजाघातान्निग्रहप्रग्रहास्तथा । शिक्षाबलसमुद्भूताः सर्व्वयोधप्रहर्षणाः । ५९२०
तयोर्नृवरयोराजन् समरे युध्यमानयोः । भीमोऽभवन्महाशब्दो वज्रपर्व्वतयोरिव ।
द्विपाविव विषाणाग्रैः शृङ्गैरिव महर्षभौ । भुजयोक्त्रावबन्धैश्च शिरोभ्याञ्चावघातनैः ।
पादावकर्षसन्दानैस्तोमराङ्कुशपाशनैः । पादोदरविबन्धैश्च भूमावुद्भ्रमणैस्तथा ।
गतप्रत्यागताक्षेपैः पातनोत्थानकाप्लुतैः । युयुधाते महात्मानौ कुरुसात्त्वतपुङ्गवौ ।
द्वात्रिंशत्करणानि स्युर्य्यानि युद्धानि भारत । तान्यदर्शयतां तत्र युध्यमानौ महाबलौ । ५९२५
क्षीणायुधे सात्त्वते युध्यमाने ततोऽब्रवीदर्ज्जुनं वासुदेवः । पश्यस्वैनं विरथं युध्यमानं रणे वरं सर्व्वधनुर्धराणां ।
प्रविष्टो भारतीं भित्त्वा तव पाण्डव पृष्ठतः । योधितश्च महावीर्य्यैः सर्व्वैर्भारत भारतैः ।

परिश्रान्तं युधां श्रेष्ठं सम्प्राप्तो भूरिदक्षिणः । युद्धाकाङ्क्षी समायान्तमेतत्समभिवार्जुन ।
ततो भूरिश्रवाः क्रुद्धः सात्यकिं युद्धदुर्मदः । उद्यम्याभ्यहनद्राजन् मत्तो मत्तमिव द्विपं ।
रथस्थयोर्द्वयोर्युद्धे क्रुद्धयोर्योधमुख्ययोः । केशवार्ज्जुनयोराजन् समरे प्रेक्षमाणयोः । ५९३०
अथ कृष्णो महाबाहुरर्ज्जुनं प्रत्यभाषत । पश्य वृष्ण्यन्धकव्याघ्रं सौमदत्तिवशं गतं ।
परिश्रान्तं गतं भूमौ कृत्वा कर्म्म सुदुष्करं । तवान्तेवासिनं शूरं पालयार्ज्जुन सात्यकिं ।
न वशं यज्ञशीलस्य गच्छेदेष वरोऽर्ज्जुन । त्वत्कृते पुरुषव्याघ्र तदाशु क्रियतां विभो ।
अथाब्रवीत् हृष्टमना वासुदेवं धनञ्जयः । पश्य वृष्णिप्रवीरेण क्रीडन्तं कुरुपुङ्गवं ।
महाद्विपेनेव वने मत्तेन हरियूथपं । इत्येवं भाषमाणे तु पाण्डवे वै धनञ्जये । ५९३५
हाहाकारो महानासीत्सैन्यानां भरतर्षभ । यदुद्यम्य महाबाहुः सात्यकिं न्यहनद्भुवि ।
स सिंह इव मातङ्गं विकर्षन् भूरिदक्षिणः । व्यरोचत कुरुश्रेष्ठः सात्वतप्रवरं युधि ।
अथ कोषाद्विनिष्कृष्य खड्गं भूरिश्रवा रणे । मूर्द्धजेषु निजग्राह पदा चोरस्यताडयत् ।
ततोऽस्य च्छेत्तुमारब्धः शिरः कायात् सकुण्डलं । तावत्क्षणं सात्वतोऽपि शिरः सम्भ्रमयंस्त्वरन् ।
यथा रथाङ्गं कौलालो दण्डविद्धन्तु भारतः । सहैव भूरिश्रवसो बाहुना केशधारिणा । ५९४०
तं तथा परिकृष्यन्तं दृष्ट्वा सात्वतमाहवे । वासुदेवस्ततो राजन् भूयोऽर्ज्जुनमभाषत ।
पश्य वृष्ण्यन्धकव्याघ्रं सौमदत्तिवशं गतं । तव शिष्यं महाबाहो धनुष्यनवरं त्वया ।
असत्यो विक्रमः पार्थ यत्र भूरिश्रवा रणे । विशेषयति वार्ष्णेयं सात्यकिं सत्यविक्रमं ।
एवमुक्तो महाबाहुर्व्वासुदेवेन पाण्डवः । मनसा पूजयामास भूरिश्रवसमाहवे ।
विकर्षन् सात्वतश्रेष्ठं क्रीडमान इवाहवे । संहर्षयति मां भूयः कुरूणां कीर्त्तिवर्द्धनः । ५९४५
प्रवरं वृष्णिवीराणां यन्न हन्याद्धि सात्यकिं । महाद्विपमिवारण्ये मृगेन्द्र इव कर्षति ।
एवन्तु मनसा राजन् पार्थः सम्पूज्य कौरवं । वासुदेवं महाबाहुरर्ज्जुनः प्रत्यभाषत ।
सैन्धवे सक्तदृष्टित्वान्नैनं पश्यामि माधव । एष त्वसुकरं कर्म्म यादवार्थे करोम्यहं ।
इत्युक्त्वा वचनं कुर्व्वन् वासुदेवस्य पाण्डवः । ततः क्षुरप्रं निशितं गाण्डीवे समयोजयत् ।
पार्थबाहुविसृष्टः स महोल्केव नभश्च्युता । सखड्गं यज्ञशीलस्य साङ्गदं बाहुमच्छिनत् । ५९५०
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि भूरिश्रवोबाहुच्छेदे द्विचत्वारिंदधिकशतोऽध्यायः॥ १४२ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ स बाहुर्न्यपतद्भूमौ सखड्गः सशुभाङ्गदः । आदधज्जीवलोकस्य दुःखमद्भुतमुत्तमं ।
प्रहरिष्यन् हृतो बाहुरदृश्येन किरीटिना । वेगेन न्यपतद्भूमौ पञ्चास्य इव पन्नगः ।
स मोघं कृतमात्मानं दृष्ट्वा पार्थेन कौरवः । उत्सृज्य सात्यकिं क्रोधाद्गर्हयामास पाण्डवं ।
॥ भूरिश्रवा उवाच ॥ नृशंसं वत कौन्तेय कर्म्मेदं कृतवानसि । अपश्यतोऽविषक्तस्य यन्मे बाहुमचिच्छिदः ।
किन्नु वक्ष्यसि राजानं धर्म्मपुत्त्रं युधिष्ठिरं । किं कुर्व्वाणो मया सङ्ख्ये हतो भूरिश्रवा रणे । ५९५५
इदमिन्द्रेण ते साक्षादुपदिष्टं महात्मना । अस्त्रं रुद्रेण वा पार्थ द्रोणेनाथ कृपेण वा ।

ननु नामास्त्वधर्म्मज्ञस्त्वं लोकेऽभ्यधिकः परैः । सोऽयुध्यमानस्य कथं रणे प्रहृतवानसि ।
न प्रमत्ताय भीताय विरथाय प्रयाचते । व्यसने वर्त्तमानाय प्रहरन्ति मनस्विनः ।
इदन्तु नीचाचरितमसत्पुरुषसेवितं । कथमाचरितं पार्थ पापकर्म्म सुदुष्करं ।
आर्य्येण सुकरं ह्याहुरार्य्यकर्म्म धनञ्जय । अनार्य्यकर्म्म त्वार्य्येण सुदुष्करतमं भुवि । ५९६०
येषुयेषु नरः पार्थ यत्र यत्र च वर्त्तते । आशु तच्छीलतामेति तदिदं त्वयि दृश्यते ।
कथं हि राजवंश्यस्त्वं कौरवेयो विशेषतः । क्षत्त्रधर्म्मादपक्रान्तः सुवृत्तश्चरितव्रतः ।
इदन्तु यदतिक्षुद्रं वार्ष्णेयार्थे कृतं त्वया । वासुदेवमतं नूनं नैतत्त्वय्युपपद्यते ।
को हि नाम प्रमत्ताय परेण सह युध्यते । ईदृशं व्यसनं दद्याद्यो न कृष्णसखो भवेत् ।
व्रात्याः संश्लिष्टकर्म्माणः प्रकृत्यैव विगर्हिताः । वृष्ण्यन्धकाः कथं पार्थ प्रमाणं भवता कृताः । ५९६५
एवमुक्तो रणे पार्थो भूरिश्रवसमब्रवीत् ।
॥ अर्ज्जुन उवाच ॥ व्यक्तं हि जीर्य्यमाणोऽपि बुद्धिं जरयते नरः । अनर्थकमिदं सर्व्वं यत्त्वया व्याहृतं प्रभो ।
जानन्नेव हृषीकेशं गर्हसे माञ्च पाण्डवं । संग्रामाणां हि धर्म्मज्ञः सर्व्वशास्त्रार्थपारगः ।
न चाधर्म्ममहं कुर्य्यां जानंश्चैव हि मुह्यसे । युध्यन्ति क्षत्त्रियाः शत्रून् स्वैःस्वैः परिवृता नरैः ।
भ्रातृभिः पितृभिः पुत्त्रैस्तथा सम्बन्धिबान्धवैः । वयस्यैरथ मित्त्रैश्च ते च बाहुं समाश्रिताः । ५९७०
स कथं सात्यकिं शिष्यं सुखसम्बन्धिमेव च । अस्मदर्थे च युध्यन्तं त्यक्त्वा प्राणान् सुदुस्त्यजान् ।
मम बाहुं रणे राजन् दक्षिणं युद्धदुर्म्मदं । न चात्मा रक्षितव्यो वै राजन्रणगतेन हि ।
यो यस्य युज्यतेऽर्थेषु स वै रक्ष्यो नराधिप । तैरक्ष्यमाणैः स नृपो रक्षितव्यो महामृधे ।
यद्यहं सात्यकिं पश्ये बध्यमानं महारणे । ततस्तस्य वियोगेन पापं मेऽनर्थतो भवेत् ।
रक्षितस्य मया यस्मात् तस्मात् क्रुध्यसि किं मयि । यच्च मे गर्हसे राजन्नन्येन सह सङ्गतं । ५९७५
अहं त्वया विनिकृतस्तत्र मे बुद्धिविभ्रमः । कवचं धुन्वतस्तुभ्यं रथञ्चारोहतः स्वयं ।
धनुर्ज्यां कर्षतश्चैव युध्यतः सह शत्रुभिः । एवं रथगजाकीर्णे हयपत्तिसमाकुले ।
सिंहनादोद्धुतरवे गम्भीरे सैन्यसागरे । स्वैः परैश्च समेतेभ्यः सात्त्वतेन च सङ्गमे ।
एकस्यैकेन हि कथं सङ्ग्रामः स भविष्यति । बहुभिः सह सङ्गम्य निर्जित्य च महारथान् ।
श्रान्तस्य श्रान्तवाहस्य विमनाः शस्त्रपीडितः । ईदृशं सात्यकिं सङ्ख्ये निर्जित्य च महारथं । ५९८०
अधिकत्वं विजानीषे स्ववीर्य्यवशमागतं । यदिच्छसि शिरस्तस्य असिना हन्तुमाहवे ।
तथा कृच्छ्रगतञ्चैव सात्यकिं कः क्षमिष्यति । त्वं वै विगर्हयात्मानमात्मानं यो न रक्षसि ।
कथं करिष्यसे वीर यो वा त्वां संश्रयेज्जनः ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ एवमुक्तो महाबाहुर्यूपकेतुर्म्महायशाः । युयुधानं समुत्सृज्य रणे प्रायमुपाविशत् ।
शरानास्तीर्य्य सव्येन पाणिना पुण्यलक्षणः । यियासुर्ब्रह्मलोकाय प्राणान् प्राणेष्वथाजुहोत् । ५९८५
सूर्य्ये चक्षुः समाधाय प्रसन्नं सलिले मनः । ध्यायन्महोपनिषदं योगयुक्तोऽभवन्मुनिः ।

ततः स सर्व्वसेनायां जनः कृष्णधनञ्जयौ । गर्हयामास तच्चापि शशंस पुरुषर्षभं ।
निन्द्यमानौ तथा कृष्णौ नोचतुः किञ्चिदप्रियं । तथा प्रशस्यमानश्च नाहृष्यद्यूपकेतनः ।
तांस्तथावादिनो राजन् पुत्त्रांस्तव धनञ्जयः । अमृष्यमाणो मनसा तेषां तस्य च भाषितं ।
असंक्रुद्धमना वाचः स्मारयन्निव भारत । उवाच पाण्डुतनयः साक्षेपमिव फाल्गुनः । ५९९०
मम सर्व्वेऽपि राजानो जानन्त्येव महाव्रतं । न शक्यो मामको हन्तुं यो मे स्याद्बाणगोचरे ।
यूपकेतोः समीक्ष्यैतन्न मामर्हसि गर्हितुं । न हि धर्म्ममविज्ञाय युक्तं गर्हयितुं परं ।
आत्तशस्त्रस्य हि रणे वृष्णिवीरं जिघांसतः । यदहं बाहुमच्छेत्सन्न स धर्म्मो विगर्हितः
न्यस्तशस्त्रस्य बालस्य विरथस्य विवर्म्मणः । अभिमन्योर्वधं तात धार्म्मिकः कोऽनुपूजयेत् ।
एवमुक्तः स पार्थेन शिरसा भूमिमस्पृशत् । पाणिना चैव सव्येन प्राहिणोदस्य दक्षिणं । ५९९५
एतत् पार्थस्यानुवचस्ततः श्रुत्वा महाद्युतिः । यूपकेतुर्म्महाराज तूष्णीमासीदवाङ्मुखः ।
॥ अर्ज्जुन उवाच ॥ या प्रीतिर्धर्म्मराजे मे भीमे च बलिनां वरे । नकुले सहदेवे च सा मे त्वयि शलाग्रज ।
मया त्वं समनुज्ञातः कृष्णेन च महात्मना । गच्छ पुण्यकृताँल्लोकान् शिबिरौशीनरो यथा ।
॥ वासुदेव उवाच ॥ ये लोका मम विमलाः सकृद्विभान्ति ब्रह्माद्यैः सुरवृषभैरपीष्यमाणाः ।
तान् क्षिप्रं व्रज सतताग्निहोत्रयाजिन्मत्तुल्यो भव गरुडोत्तमाङ्गयानः । ६०००
॥ सञ्जय उवाच ॥ उत्थितः स तु शैनेयो विमुक्तः सौमदत्तिना । खड्गमादाय चिच्छित्सुः शिरस्तस्य महात्मनः ।
निहतं पाण्डुपुत्त्रेण प्रमत्तं भूरिदक्षिणं । इयेष सात्यकिर्हन्तुं शलाग्रजमकल्मषं ।
निकृत्तभुजमासीनं छिन्नहस्तमिव द्विपं । क्रोशता सर्व्वसैन्येन निन्द्यमानः सुदुर्म्मनाः ।
वार्य्यमाणः स कृष्णेन पार्थेन च महात्मना । भीमेन चक्ररक्षाभ्यामश्वत्थाम्ना कृपेण च ।
कर्णेन वृषसेनेन सैन्धवेन तथैव च । विक्रोशताञ्च सैन्यानामवधीत्तं यतव्रतं । ६००५
प्रायोपविष्टाय रणे पार्थेन छिन्नबाहवे । सात्यकिः कौरवेयाय खड्गेनापाहरच्छिरः ।
नाभ्यनन्दन्त सैन्यानि सात्यकिन्तेन कर्म्मणा । अर्ज्जुनेन हतं पूर्व्वं यज्जघान कुरूद्वहं ।
सहस्राक्षसमं तत्र सिद्धचारणमानवाः । भूरिश्रवसमालोक्य युद्धे प्रायगतं हतं ।
अपूजयन्त तं देवा विस्मितास्तस्य कर्म्मभिः । पक्षवादांश्च सुबहून् प्रावदंस्तव सैनिकाः ।
न वार्ष्णेयस्यापराधो भवितव्यं हि तत्तथा । तस्मान्मन्युर्न वः कार्य्यः क्रोधो दुःखतरो नृणां । ६०१०
हन्तव्यश्चैष वीरेण नात्र कार्य्या विचारणा । विहितो ह्यस्य धात्रैव मृत्युः सात्यकिराहवे ।
॥ सात्यकिरुवाच ॥ न हन्तव्यो न हन्तव्य इति यन्मां प्रभाषत । धर्म्मवादैरधर्म्मिष्ठा धर्म्मकञ्चुकमास्थिताः ।
यदा बालः सुभद्रायाः सुतः शस्त्रविनाकृतः । युष्माभिर्निहतो युद्धे तदा धर्म्मः क वो गतः ।
मया त्वेतत् प्रतिज्ञातं क्षेपे कस्मिंश्चिदेव हि । यो मां निष्पिष्य संग्रामे जीवन् हन्यात् पदा रुषा ।
स मे वध्यो भवेच्छत्रुर्यद्यपि स्यान्मुनिव्रतः । चेष्टमानं प्रतीघाते सभुजं मां सचक्षुषः । ६०१५
मन्यध्वं मृतमित्येवमेतद्वो बुद्धिलाघवं । युक्तो ह्यस्य प्रतीघातः कृतो मे कुरुपुङ्गवाः ।

यत्तु पार्थेन मे स्नेहात् प्रतिज्ञा चाभिरक्षिता। सखड्गोऽस्य हतो बाहुरेतेनैवास्मि वञ्चितः।
भवितव्यञ्च यद्भावि दैवं चेष्टयतीव च। सोऽयं हतो विमर्द्देऽस्मिन् किमत्राधर्म्मचेष्टितं।
अपि चायं पुरा गीतः श्लोको वाल्मीकिना भुवि। न हन्तव्याः स्त्रिय इति यद्ब्रवीषि प्लवङ्गम।
सर्व्वकालं मनुष्येण व्यवसायवता सदा। पीडाकरममित्राणां यत् स्यात्कर्त्तव्यमेव तत्। ६०२०
॥ सञ्जय उवाच ॥ एवमुक्ते महाराज सर्व्वे पाण्डवकौरवाः। न स्म किञ्चिदभाषन्त मनसा समपूजयन्।
मन्त्राभिपूतस्य महाध्वरेषु यशस्विनो भूरिसहस्रदस्य। मुनेरिवारण्यगतस्य तस्य न तस्य कश्चिद्वधमभ्यनन्दत्।
सुनीलकेशं वरदस्य तस्य शूरस्य पारावतलोहिताक्षं। अश्वस्य मेध्यस्य शिरो निकृत्तं न्यस्तं हविर्द्धानमिवान्तरेण।
स तेजसा शस्त्रहतेन पूतो महाहवे देहवरं विसृज्य। आक्रामदूर्द्ध्वं वरदो वरार्हो व्यावृत्य धर्म्मेण परेण रोदसी।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि भूरिश्रवोवधे त्रयश्चत्वारिंशदधिकशततोऽध्यायः॥ १४३ ॥
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ अजितो द्रोणराधेयविकर्णकृतवर्म्मभिः। तीर्णः सैन्यार्णवं वीरः प्रतिश्रुत्य युधिष्ठिरे। ६०२५
स कथं कौरवेयेण समरेष्वनिवारितः। निगृह्य भूरिश्रवसा बलाद्भुवि निपातितः।
॥ सञ्जय उवाच ॥ शृणु राजन्निहोत्पत्तिं शैनेयस्य यथा पुरा। यथा च भूरिश्रवसो यत्र ते संशयो नृप।
अत्रेः पुत्त्रोऽभवत् सोमः सोमस्य तु बुधः स्मृतः। बुधस्यासीन्महेन्द्राभः पुत्त्र आसीत् पुरूरवाः।
पुरूरवस आयुस्तु आयुषो नहुषः सुतः। नहुषस्य ययातिस्तु राजर्षिर्द्देवसम्मितः।
ययातेर्द्देवयान्यान्तु यदुर्ज्येष्ठोऽभवत् सुतः। यदोरभूदन्ववाये देवमीढ इति श्रुतः। ६०३०
यादवस्तस्य तु सुतः शूरस्त्रैलोक्यसम्मतः। शूरस्य शौरिर्नृवरो वसुदेवो महायशाः।
धनुष्यनवरः शूरः कार्त्तवीर्य्यसमो युधि। तद्वीर्य्यस्तस्य तत्रैव कुले शिनिरभून्नृप।
एतस्मिन्नेव काले तु देवकस्य महात्मनः। दुहितुः स्वम्वरे राजन् सर्व्वक्षत्त्रसमागमे।
तत्र वै देवकीं देवीं वसुदेवार्थमाशु वै। निर्ज्जित्य पार्थिवान् सर्व्वान् रथमारोपयच्छिनिः।
तां दृष्ट्वा देवकीं शौरेरथस्थां पुरुषर्षभ। नामृष्यत महातेजाः सोमदत्तः शिनेर्नृप। ६०३५
तयोर्युद्धमभूद्राजन् दिनार्द्धं चित्रमद्भुतं। बाहुयुद्धं सुबलिनोः प्रसक्तं पुरुषर्षभ।
शिनिना सोमदत्तस्तु प्रसह्य भुवि पातितः। असिमुद्यम्य केशेषु प्रगृह्य च पदा हतः।
मध्ये राजसहस्राणां प्रेक्षकाणां समन्ततः। कृपया च पुनस्तेन स जीवेति विसर्ज्जितः।
तदवस्थः कृतस्तेन सोमदत्तोऽथ मारिष। प्रासादयन्महादेवममर्षवशमास्थितः।
तस्य तुष्टो महादेवो वरदानां महाप्रभुः। वरेण च्छन्दयामास स तु वव्रे वरं नृपः। ६०४०
पुत्त्रमिच्छामि भगवन् यो हि हन्याच्छिनेः सुतं। मध्ये राजसहस्राणां पदा हन्याच्च संयुगे।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सोमदत्तस्य पार्थिव। एवमस्त्विति तत्रोक्त्वा स देवोऽन्तरधीयत।
स तेन वरदानेन लब्धवान् भूरिदक्षिणं। न्यपातयच्च समरे सौमदत्तिः शिनेः सुतं।
पश्यतां सर्व्वसैन्यानां पदा चैनमताडयत्। एतत्ते कथितं राजन् यन्मां त्वं परिपृच्छसि।
न च शक्यो रणे जेतुं सात्वतो मनुजर्षभैः। लब्धलक्ष्याश्च संग्रामे बहवश्चित्रयोधिनः। ६०४५

देवदानवगन्धर्व्वान् विजेतारो ह्यविस्मिताः । स्ववीर्य्यविजये युक्ता नैते परपरिग्रहाः ।
न तुल्यं वृष्णिभिरिह दृश्यते किञ्चन प्रभो । भूतं भव्यं भविष्यच्च बलेन भरतर्षभ ।
न ज्ञातिमवमन्यन्ते वृद्धानां शासने रताः । न देवासुरगन्धर्व्वा न यक्षोरगराक्षसाः ।
जेतारो वृष्णिवीराणां किं पुनर्म्मानुषा रणे । ब्रह्मद्रव्ये गुरुद्रव्ये ज्ञातिद्रव्येऽप्यहिंसकाः ।
एतेषां रक्षितारश्च ये स्युः कस्याञ्चिदापदि । अर्थवन्तो नचोत्सिक्ता ब्रह्मण्याः सत्यवादिनः । ६०५०
समर्थानपि मन्यन्ते दीनानभ्युद्धरन्ति च । नित्यं देवपरा दान्ता दातारश्चाविकत्थनाः ।
तेन वृष्णिप्रवीराणां चक्रं न प्रतिहन्यते । अपि मेरुं वहेत्कश्चित् तरेद्वा मकरालयं ।
न तु वृष्णिप्रवीराणां समेत्यान्तं व्रजेन्नृप । एतत्ते सर्व्वमाख्यातं यत्र ते संशयो विभो ।
कुरुराज नरश्रेष्ठ तव ह्यपनयो महान् ।

इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि सात्यकिप्रशंसायां चतुश्चत्वारिंशदधिकशततोऽध्यायः ॥ १४४ ॥

॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ तदवस्थे हते तस्मिन् भूरिश्रवसि कौरवे । यथा भूयोऽभवद्युद्धं तन्ममाचक्ष्व सञ्जय । ६०५५
॥ सञ्जय उवाच ॥ भूरिश्रवसि संक्रान्ते परलोकाय भारत । वासुदेवं महाबाहुरर्ज्जुनः समचूचुदत् ।
चोदयाश्वान् भृशं कृष्ण यतो राजा जयद्रथः । प्रतिज्ञां सफलाञ्चापि कर्त्तुमर्हसि मेऽनघ ।
अस्तमेति महाबाहो त्वरमाणो दिवाकरः । एतद्धि पुरुषव्याघ्र महदभ्युद्यतं मया ।
कार्य्यं संरक्ष्यते चैष कुरुसेनामहारथैः । नास्तमेति यथा सूर्य्यो यथा सत्यं भवेद्वचः ।
चोदयाश्वांस्तथा कृष्ण यथा हन्यां जयद्रथं । ततः कृष्णो महाबाहू रजतप्रतिमान् हयान् । ६०६०
हयज्ञश्चोदयामास जयद्रथरथम्प्रति । तं प्रयान्तममोघेषुमुत्पतद्भिरिवाशुगैः ।
त्वरमाणा महाराज सेनामुख्याः समाव्रजन् । दुर्य्योधनश्च कर्णश्च वृषसेनोऽथ मद्रराट् ।
अश्वत्थामा कृपश्चैव स्वयमेव च सैन्धवः । समासाद्य तु बीभत्सुः सैन्धवं प्रमुखे स्थितं ।
नेत्राभ्यां क्रोधदीप्ताभ्यां संप्रैक्षन्निर्द्दहन्निव । ततो दुर्य्योधनो राजा राधेयं त्वरितोऽब्रवीत् ।
अर्ज्जुनं वीक्ष्य संयातं जयद्रथवधम्प्रति । उवाच राजन् पुत्त्रस्ते कर्णं राजा सुयोधनः । ६०६५
अयं स वैकर्त्तन युद्धकालो प्रदर्शय स्वात्मबलं महात्मन् । यथा न बध्येत रणेऽर्ज्जुनेन जयद्रथः कर्ण तथा कुरुष्व ।
अल्पावशिष्टं दिवसं नृवीर विघातयस्वाद्य रिपुं शरौघैः । दिनक्षयम्प्राप्य नरप्रवीर ध्रुवं हि नः कर्ण जयो भविष्यति ।
सैन्धवे रक्ष्यमाणे तु सूर्य्यस्यास्तमनम्प्रति । मिथ्याप्रतिज्ञः कौन्तेयः प्रवेक्ष्यति हुताशनं ।
अनर्ज्जुनायाश्च भुवि मुहूर्त्तमपि मानद । जीवितुं नोत्सहेरन् वै भ्रातरोऽस्य सहानुगाः ।
विनष्टैः पाण्डवेयैश्च सशैलवनकाननां । वसुन्धरामिमां कर्ण भोक्ष्यामो हतकण्टकां । ६०७०
दैवेनोपहतः पार्थो विपरीतश्च मानद । कार्य्याकार्य्यमजानन् यः प्रतिज्ञां कृतवान् रणे ।
नूनमात्मविनाशाय पाण्डवेन किरीटिना । प्रतिज्ञेयं कृता कर्ण जयद्रथवधम्प्रति ।
कथं जीवति दुर्द्धर्षे त्वयि राधेय फाल्गुनः । अनस्तं गत आदित्ये हन्यात् सैन्धवकं नृपं ।
रक्षितं मद्रराजेन कृपेण च महात्मना । जयद्रथं रणमुखे कथं हन्याद्धनञ्जयः ।

द्रौणिना रक्ष्यमाणश्च मया दुःशासनेन च। कथं प्राप्स्यति बीभत्सुः सैन्धवं कालचोदितः। ६०७५
युध्यन्ते बहवः शूरा लम्बते च दिवाकरः। शङ्के जयद्रथं पार्थो नैव प्राप्स्यति मानद।
स त्वं कर्ण मया सार्द्धं शूरैश्चान्यैर्म्महारथैः। द्रौणिना त्वं हि सहितो मद्रेशेन कृपेण च।
युध्यस्व यत्नमास्थाय परं पार्थेन संयुगे। एवमुक्तस्तु राधेयस्तव पुत्त्रेण मारिष।
दुर्य्योधनमिदं वाक्यं प्रत्युवाच कुरूत्तमं। दृढलक्षेण शूरेण भीमसेनेन धन्विना।
भृशं भिन्नतनुः सङ्ख्ये शरजालैरनेकशः। स्थातव्यमिति तिष्ठामि रणे सम्प्रति मानद। ६०८०
नाङ्गमिङ्गति किञ्चिन्मे सन्तप्तस्य महेषुभिः। योत्स्यामि तु यथाशक्त्या त्वदर्थं जीवितं मम।
यथा पाण्डवमुख्योऽसौ न हनिष्यति सैन्धवं। न हि मे युध्यमानस्य सायकानस्यतः शितान्।
सैन्धवम्प्राप्स्यते वीरः सव्यसाची धनञ्जयः। यत्तु भक्तिमता कार्य्यं सततं हितकाङ्क्षिणा।
तत्करिष्यामि कौरव्य जयो दैवे प्रतिष्ठितः। सैन्धवार्थे परं यत्नं करिष्याम्यद्य संयुगे।
त्वत्प्रियार्थं महाराज जयो दैवे प्रतिष्ठितः। अद्य योत्स्येऽर्ज्जुनमहं पौरुषं स्वव्यपाश्रितः। ६०८५
त्वदर्थं पुरुषव्याघ्र जयो दैवे प्रतिष्ठितः। अद्य युद्धं कुरुश्रेष्ठ मम पार्थस्य चोभयोः।
पश्यन्तु सर्व्वसैन्यानि दारुणं लोमहर्षणं। कर्णकौरवयोरेवं रणे सम्भाषमाणयोः।
अर्ज्जुनो निशितैर्ब्बाणैर्जघान तव वाहिनीं। चिच्छेद निशितैर्भल्लैः शूराणामनिवर्त्तिनां।
भुजान् परिघसङ्काशान् हस्तिहस्तोपमान्रणे। शिरांसि च महाबाहुश्चिच्छेद निशितैः शरैः।
हस्तिहस्तान् हयग्रीवान् रथाक्षांश्च समन्ततः। शोणिताक्तान् हयारोहान् गृहीतप्रासतोमरान्। ६०९०
क्षुरैश्चिच्छेद बीभत्सुर्द्विधैकैकं त्रिधैव च। हया वारणमुख्याश्च प्रापतन्त समन्ततः।
ध्वजांश्छत्राणि चापानि चामराणि शिरांसि च। कक्षमग्निरिवोद्धूतः प्रदहंस्तव वाहिनीं।
अचिरेण महीं पार्थश्चकार रुधिरोत्तरां। हतभूयिष्ठयोधन्तत् कृत्वा तव बलं बली।
आससाद दुराधर्षः सैन्धवं सत्यविक्रमः। बीभत्सुर्भीमसेनेन सात्त्वतेन च रक्षितः।
प्रबभौ भरतश्रेष्ठ ज्वलन्निव हुताशनः। तं तथाऽवस्थितं दृष्ट्वा त्वदीया वीर्य्यसम्पदा। ६०९५
नामृष्यन्त महेष्वासाः फाल्गुनं पुरुषर्षभाः। दुर्य्योधनश्च कर्णश्च वृषसेनोऽथ मद्रराट्।
अश्वत्थामा कृपश्चैव स्वयमेव च सैन्धवः। संरब्धाः सैन्धवस्यार्थे समावृण्वन् किरीटिनं।
नृत्यन्तं रथमार्गेषु धनुर्ज्यातलनिस्वनैः। सङ्ग्रामकोविदं पार्थं सर्व्वे युद्धविशारदाः।
अभीताः पर्य्यवर्त्तन्त व्यादितास्यमिवान्तकं। सैन्धवं पृष्ठतः कृत्वा जिघांसन्तोऽर्ज्जुनाच्युतौ।
सूर्य्यास्तमनमिच्छन्तो लोहितायति भास्करे। ते भुजैर्भोगिभोगाभैर्धनूंष्यानम्य सायकान्। ६१००
मुमुचुः सूर्य्यरश्म्याभाञ्छतशः फाल्गुनम्प्रति। तानस्तानस्यमानांश्च किरीटी युद्धदुर्म्मदः।
द्विधा त्रिधाष्टधैकैकं छित्त्वा विव्याध तान्रणे। सिंहलाङ्गूलकेतुस्तु दर्शयञ्छक्तिमात्मनः।
शारद्वतीसुतो राजन्नर्ज्जुनं प्रत्यवारयत्। स विद्धा दशभिः पार्थं वासुदेवञ्च सप्तभिः।
अतिष्ठद्रथमार्गेषु सैन्धवं परिपालयन्। अथैनं कौरवश्रेष्ठाः सर्व्व एव महारथाः।

महता रथसङ्घेन सर्व्वतः पर्य्यवारयन्। विस्फारयन्तश्चापानि विसृजन्तश्च सायकान्।
सैन्धवं पर्य्यरक्षन्त शासनात्तनयस्य ते। तत्र पार्थस्य शूरस्य बाह्वोर्बलमदृश्यत। ११०५
इषूणामक्षयत्वञ्च धनुषो गाण्डिवस्य च। अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य्य द्रौणेः शारद्वतस्य च।
एकैकं नवभिर्ब्बाणैः सर्व्वानेव समार्पयत्। तं द्रौणिः पञ्चविंशत्या वृषसेनश्च सप्तभिः।
दुर्य्योधनस्तु विंशत्या कर्णशल्यौ त्रिभिस्त्रिभिः। त एनमभिगर्ज्जन्तो विध्यन्तश्च पुनः पुनः।
विधुन्वन्तश्च चापानि सर्व्वतः पर्य्यवारयन्। श्लिष्टञ्च सर्व्वतश्चक्रू रथमण्डलमाशु ते।
सूर्य्यास्तमनमिच्छन्तस्त्वरमाणा महारथाः। त एनमभिनर्द्दन्तो विधुन्वाना धनूंषि च। १११०
सिषिचुर्म्मार्गणैस्तीक्ष्णैर्गिरिं मेघा इवाम्बुभिः। ते महास्त्राणि दिव्यानि तत्र राजन् व्यदर्शयन्।
धनञ्जयस्य गात्रे तु शूराः परिघबाहवः। हतभूयिष्ठयोधं तत्कृत्वा तव बलं बली।
आरुरोह सुदुर्धर्षः सैन्धवं सत्यविक्रमः। तं कर्णः संयुगे राजन् प्रत्यवारयदाशुगैः।
मिषतो भीमसेनस्य सात्त्वतस्य च भारत। तं पार्थो दशभिर्ब्बाणैः प्रत्यविध्यद्रणाजिरे।
सूतपुत्रं महाबाहुः सर्व्वसैन्यस्य पश्यतः। सात्त्वतस्तु त्रिभिर्ब्बाणैः कर्णं विव्याध मारिष। १११५
भीमसेनस्त्रिभिश्चैव पुनः पार्थश्च सप्तभिः। तान् कर्णः प्रतिविव्याध षष्ट्या षष्ट्या महारथः।
तद्युद्धमभवद्राजन् कर्णस्य बहुभिः सह। तत्राद्भुतमपश्याम सूतपुत्रस्य मारिष।
यदेकः समरे क्रुद्धस्त्रीन्रथान् पर्य्यवारयत्। फाल्गुनस्तु महाबाहुः कर्णं वैकर्त्तनं मृधे।
सायकानां शतेनैव सर्व्वमर्म्मस्वताडयत्। रुधिरोक्षितसर्व्वाङ्गः सूतपुत्रः प्रतापवान्।
शरैः पञ्चाशता वीरः फाल्गुनं प्रत्यविध्यत। तस्य तल्लाघवं दृष्ट्वा नामृष्यत रणेऽर्ज्जुनः। ११२०
तस्य पार्थो धनुश्छित्त्वा विव्याधैनं स्तनान्तरे। सायकैर्नवभिर्व्वीरस्त्वरमाणो धनञ्जयः।
बधार्थं तस्य समरे सायकं सूर्य्यवर्चसं। चिक्षेप त्वरया युक्तस्त्वराकाले धनञ्जयः।
तमापतन्तं वेगेन द्रौणिश्चिच्छेद सायकं। अर्द्धचन्द्रेण तीक्ष्णेन स छिन्नः प्रापतद्भुवि।
अथान्यद्धनुरादाय सूतपुत्रः प्रतापवान्। सायकैर्ब्बहुसाहस्रैश्छादयामास पाण्डवं।
तां शस्त्रवृष्टिमतुलां कर्णचापसमुत्थितां। व्यधमत्सायकैः पार्थः शलभानिव मारुतः। ११२५
छादयामास च तदा सायकैरर्ज्जुनो रणे। पश्यतां सर्व्वयोधानां दर्शयन् पाणिलाघवं।
कर्णोऽपि द्विषतां हन्ता छादयामास फाल्गुनं। सायकैर्ब्बहुसाहस्रैः कृतप्रतिकृतेप्सया।
तौ वृषाविव नर्द्दन्तौ नरसिंहौ महारथौ। सायकैश्च प्रतिच्छन्नं चक्रतुः खमजिह्मगैः।
अदृश्यौ च शरौघैस्तौ निघ्नतामितरेतरं। पार्थोऽहमस्मि तिष्ठेह कर्णोऽहं तिष्ठ फाल्गुन। ११३०
इत्येवं तर्ज्जमानौ तु वाक्शल्यैस्तुदतां तदा। युध्येतां समरे वीरौ चित्रं लघु च सुष्ठु च।
प्रेक्षणीयावभवतां सर्व्वयोधसमागमे। प्रशस्यमानौ समरे सिद्धचारणवातिकैः।
अयुध्येतां महाराज परस्परबधैषिणौ। ततो दुर्य्योधनो राजंस्तावकानभ्यभाषत।
यत्नाद्रक्षत राधेयं नाहत्वा समरेऽर्ज्जुनं। निवर्त्तिष्यति राधेय इति मामुक्तवान् वृषः।

एतस्मिन्नन्तरे राजन् दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमं । आकर्णमुक्तैरिषुभिः कर्णस्य चतुरो हयान् । ६१२५
अनयन्मृत्युलोकाय चतुर्भिः श्वेतवाहनः । सारथिञ्चास्य भल्लेन रथनीडादपाहरत् ।
छादयामास च शरैस्तव पुत्रस्य पश्यतः । स च्छाद्यमानः समरे हताश्वो हतसारथिः ।
मोहितः शरजालेन कर्त्तव्यं नाभ्यपद्यत । तं तथा विरथं दृष्ट्वा रथमारोप्य तं तदा ।
अश्वत्थामा महाराज भूयोऽर्ज्जुनमयोधयत् । मद्रराजस्तु कौन्तेयमविध्यत्त्रिंशता शरैः ।
शारद्वतस्तु विंशत्या वासुदेवं समार्पयत् । धनञ्जयं द्वादशभिराजघान शिलीमुखैः । ६१३०
चतुर्भिः सिन्धुराजश्च वृषसेनश्च सप्तभिः । पृथक् पृथक् महाराज कृष्णपार्थावविध्यतां ।
तथैव तान् प्रत्यविध्यत् कुन्तीपुत्रो धनञ्जयः । द्रोणपुत्रं चतुःषष्ट्या मद्रराजं शतेन च ।
सैन्धवं दशभिर्भल्लैर्वृषसेनं त्रिभिः शरैः । शारद्वतञ्च विंशत्या विद्ध्वा पार्थः समुन्नदन् ।
ते प्रतिज्ञाप्रतीघातमिच्छन्तः सव्यसाचिनः । रोषितास्तावकास्तूर्णमभिपेतुर्धनञ्जयं ।
अथार्जुनः सर्व्वतो वारुणास्त्रं प्रादुश्चक्रे त्रासयन् धार्त्तराष्ट्रान् । तं प्रत्युदीयुः कुरवः पाण्डुसूनुं रथैर्महार्हैः शरवर्षा
ण्यवर्षन् । ६१३५
ततस्तु तस्मिंस्तुमुले समुत्थिते सुदारुणे भारत मोहनीये । नामुह्यत प्राप्य स राजपुत्रं किरीटमाली विसृजन् पृष
त्कान् ।
राज्यप्रेप्सुः सव्यसाची कुरूणां स्मरन् क्लेशान् द्वादशवर्षवृत्तान् । गाण्डीवमुक्तैरिषुभिर्महात्मा सर्व्वा दिशो व्यावृणो
दप्रमेयः ।
प्रदीप्तोल्कमभवच्चान्तरीक्षं देहेषु भूरीण्यपतन् वयांसि । यत्पिङ्गलज्येन किरीटमाली क्रुद्धो रिपूनाजगवेन हन्ति ।
ततः किरीटी महता महायशाः शरासनेनास्य शराननीकजित् । हयप्रवेकोत्तमनागधूर्गतान् कुरुप्रवीरानिषुभिर्व्य
पातयत् ।
गदाश्च गुर्व्वीः परिघानयस्मयानसींश्च शक्तीश्च रणे नराधिपाः । महान्ति शस्त्राणि च भीमदर्शनाः प्रगृह्य पार्थं सहसाऽ
भिदुद्रुवुः । ६१४०
ततो युगान्ताभ्रसमस्वनं महत् महेन्द्रचापप्रतिमं स गाण्डिवं । चकर्ष दोर्भ्यां विहसन् भृशं यशो दहंस्त्वदीयान् यम
राष्ट्रवर्द्धनः ।
स तानुदीर्णान् सरथान् सनागान् पदातिसङ्घांश्च धनुर्धरांश्च । विपन्नसर्व्वायुधजीवितान्तेण चकार वीरो यमराष्ट्रवर्द्धनान् ।

इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि सङ्कुलयुद्धे पञ्चचत्वारिंशदधिकशतोऽध्यायः ॥ १४५ ॥

॥ सञ्जय उवाच ॥ श्रुत्वा निनादं धनुषश्च तस्य विस्पष्टमुत्कृष्टमिवान्तकस्य । शक्राशनिस्फोटसमं सुघोरं विकृष्यमाणस्य
धनञ्जयेन ।
त्रासोद्विग्नं तदोद्भ्रान्तं त्वदीयं तद्बलं नृप । युगान्तवातसङ्क्षुब्धं चलद्वीचितरङ्गिणं ।
प्रलीनमीनमकरं सागराम्भ इवाभवत् । स रणे व्यचरत् पार्थः प्रेक्षणीयो धनञ्जयः । ६१४५
युगपद्दिक्षु सर्व्वासु चित्राण्यस्त्राणि दर्शयन् । आददानं महाराज सन्दधानञ्च पाण्डवं ।

उत्कर्षन्तं सृजन्तञ्च न स्म पश्याम लाघवात्। ततः क्रुद्धो महाबाहुरैन्द्रमस्त्रं दुरासदं ।
प्रादुश्चक्रे महाराज त्रासयन् सर्व्वभारतान्। ततः शराः प्रादुरासन् दिव्यास्त्रप्रतिमन्त्रिताः ।
प्रदीप्तास्य शिखिमुखाः शतशोऽथ सहस्रशः। आकर्णपूर्णनिर्मुक्तैरन्यकाँशुनिभैः शरैः ।
नभोऽभवत् सुदुष्प्रेक्ष्यमुल्काभिरिव संहतं । ततः शरान्धकारं तत्कौरवैः समुदीरितं ।
अशक्यं मनसाऽप्यन्यैः पाण्डवः सम्भ्रमन्निव । नाशयामास विक्रम्य शरैर्दिव्यास्त्रमन्त्रितैः । ६१६०
नैशं तमोऽंशुभिः चिप्रं दिनादाविव भास्करः । ततस्तु तावकं सैन्यं दीप्तैः शरगभस्तिभिः ।
आक्षिपत् पल्वलाम्बूनि निदाघार्क इव प्रभुः । ततो दिव्यास्त्रविदुषा प्रहिताः सायकांशवः ।
समाप्नुवन् द्विषत्सैन्यं लोकं भानोरिवांशवः । तथा परे समुत्सृष्टा विशिखास्तिग्मतेजसः ।
हृदयान्याशु वीराणां विविशुः प्रियबन्धुवत्। य एनमीयुः समरे त्वद्योधाः शूरमानिनः ।
शलभा इव ते दीप्तमग्निं प्राप्य ययुः क्षयं। एवं सम्मृद्नन् शत्रूणां जीवितानि यशांसि च । ६१६५
पार्थश्चचार सङ्ग्रामे मृत्युर्व्विग्रहवानिव । सकिरीटानि वक्त्राणि साङ्गदान् विपुलान् भुजान् ।
सकुण्डलयुगान् कर्णान् द्विषां निरहरच्छरैः। सतोमरान् गजस्थानां सप्रासान् हयसादिनां ।
सचर्मणः पदातीनां रथिनाञ्च सधन्वनः। सप्रतोदान्नियन्तॄणां बाहूंश्चिच्छेद पाण्डवः ।
स दीप्ताग्रशरार्च्चिष्मान् बभौ तत्र धनञ्जयः । सविस्फुलिङ्गाग्रशिखो ज्वलन्निव हुताशनः ।
तं देवराजप्रतिमं सर्व्वशस्त्रभृतां वरं। युगपद्दिक्षु सर्व्वासु रथस्थं पुरुषर्षभं । ६१७०
निक्षिपन्तं महास्त्राणि प्रेक्षणीयं धनञ्जयं। नृत्यन्तं रथमार्गेषु धनुर्ज्यातलनादितं ।
निरीक्षितुं न शेकुस्ते यत्नवन्तोऽपि पार्थिवाः। मध्यन्दिनगतं सूर्य्यं प्रतपन्तमिवाम्बरे ।
दीप्ताग्रपुङ्खैः शरैः किरिटी विरराज ह। वर्षास्विवोदीर्णजलः सेन्द्रधन्वाम्बुदो महान् ।
महास्त्रसंप्लवे तस्मिन् जिष्णुना सम्प्रवर्त्तिते। सुदुस्तरे महाघोरे ममज्जुर्योधपुङ्गवाः ।
उत्क्रान्तवदनैर्देहैः शरीरैः चतबाहुभिः। भुजैश्च पाणिनिर्मुक्तैः पाणिभिश्चाङ्गुलीकृतैः । ६१७५
कृत्ताग्रहस्तैः करिभिः कृत्तदन्तैर्म्मदोत्कटैः। हयैश्च विधुरग्रीवैरथैश्च शकलीकृतैः ।
निकृत्तान्त्रैः कृत्तपादैस्तथाऽन्यैः कृत्तसन्धिभिः। निश्चेष्टैर्व्विस्फुरद्भिश्च शतशोऽथ सहस्रशः।
मृत्योराघातललितं तत्पार्थायोधनं महत्। अपश्याम महीपाल भीरूणां भयवर्द्धनं ।
आक्रीडमिव रुद्रस्य पुराऽभ्यर्द्दयतः पशून्। गजानां क्षुरनिर्मुक्तैः करैः सभुजगेव भूः ।
कचिद्बभौ स्रग्विणीव वक्त्रपद्मैः समाचिता । विचित्रोष्णीषमुकुटैः केयूराङ्गदकुण्डलैः । ६१८०
स्वर्णचित्रतनुत्रैश्च भाण्डैश्च गजवाजिनां। किरीटशतसङ्कीर्णा तत्र तत्र समाचिता ।
विरराज भृशं चित्रा मही नववधूरिव। मज्जामेदःकर्द्दमिनीं शोणितौघतरङ्गिणीं ।
मर्म्मास्थिभिरगाधाञ्च केशशैवलशाद्वलां। शिरोबाहूपलतटां रुग्णकोडास्थिसङ्कटां।
चित्रध्वजपताकाढ्यां छत्रचापोर्म्मिमालिनीं। विगतासुमहाकायां गजदेहाभिसङ्कुलां।
रथोडुपशताकीर्णां हयसङ्घातरोधसं। रथचक्रयुगेषाचकूवरैरतिदुर्गमां। ६१८५

प्रासासिशक्तिपरशुविशिखाहिदुरासदां। बलकङ्कमहामक्रां गोमायुमकरोत्कटां।
गृध्रोदयमहाग्राहां शिवाभिरुतभैरवां। नृत्यत्प्रेतपिशाचाद्यैर्भूताकीर्णां सहस्रशः।
गतासुयोधनिश्चेष्टशरीरशतवाहिनीं। महाप्रतिभयां रौद्रां घोरां वैतरणीमिव।
नदीं प्रवर्त्तयामास भीरूणां भयवर्द्धिनीं। तं दृष्ट्वा तस्य विक्रान्तमन्तकस्येव रूपिणः। ११९०
अभूतपूर्व्वं कुरुषु भयमागाद्रणाजिरे। तत आदाय वीराणामस्त्रैरस्त्राणि पाण्डवः।
आत्मानं रौद्रमाचष्ट रौद्रकर्म्मणि धिष्ठितः। ततो रथवरानाजन्नत्यतिक्रामदर्ज्जुनः।
मध्यन्दिनगतं सूर्य्यं प्रतपन्तमिवाम्बरे। नशेकुः सर्व्वभूतानि पाण्डवं प्रतिवीचितुं।
प्रसृतान् तस्य गाण्डीवाच्छरव्रातान्महात्मनः। सङ्ग्रामे सम्प्रपश्यामो हंसपङ्क्तीरिवाम्बरे।
विनिवार्य्य स वीराणामस्त्रैरस्त्राणि सर्व्वशः। दर्शयन् रौद्रमात्मानमुग्रे कर्म्मणि धिष्ठितः। ११९५
स तान् रथवरान् राजन्नत्यक्रामत्तदाऽर्ज्जुनः। मोहयन्निव नाराचैर्जयद्रथवधेप्सया।
विसृजन् दिक्षु सर्व्वासु शरानसितसारथिः। स रणे व्यचरत्तूर्णं प्रेक्षणीयो धनञ्जयः।
भ्रमन्त इव शूरस्य शरव्राता महात्मनः। अदृश्यन्तान्तरीक्षस्थाः शतशोऽथ सहस्रशः।
आददानं महेष्वासं सन्दधानञ्च पाण्डवं। विसृजन्तन्तु कौन्तेयं नानुपश्यामहे तदा।
तथा सर्व्वा दिशो राजन् सर्व्वांश्च रथिनो रणे। आकुलीकृत्य कौन्तेयो जयद्रथमुपाद्रवत्। १२००
विव्याध च चतुःषष्ट्या शराणां नतपर्व्वणां। सैन्धवाभिमुखं यान्तं योधाः सम्प्रेक्ष्य पाण्डवं।
न्यवर्त्तन्त रणाद्वीरा निराशास्तस्य जीविते। यो योऽभ्यधावदाक्रन्दे तावकः पाण्डवं रणे।
तस्य तस्यान्तगो बाणः शरीरे न्यपतत्प्रभो। कबन्धसङ्कुलञ्चक्रे तव सैन्यं महारथः।
अर्ज्जुनो जयतां श्रेष्ठः शरैरग्न्यंशुसन्निभैः। एवं तत्तव राजेन्द्र चतुरङ्गबलं तदा।
आकुलीकृत्य कौन्तेयो जयद्रथमुपाद्रवत्। द्रौणिं पञ्चाशताऽविध्यद्वृषसेनं त्रिभिः शरैः। १२०५
कृपायमाणः कौन्तेयः कृपन्नवभिरार्द्दयत्। शल्यं षोडशभिर्व्बाणैः कर्णं द्वात्रिंशता शरैः।
सैन्धवञ्च चतुःषष्ट्या विद्ध्वा सिंह इवानदत्। सैन्धवस्तु तदा विद्धः शरैर्गाण्डीवधन्वना।
न चक्षमे सुसंक्रुद्धस्तोत्रार्द्दित इव द्विपः। स वराहध्वजस्तूर्णं गार्द्धपत्रानजिह्मगान्।
आशीविषसमप्रख्यान् कर्म्मारपरिमार्जितान्। आकर्णपूर्णांश्चिक्षेप फाल्गुनस्य रथम्प्रति।
त्रिभिस्तु विद्ध्वा गोविन्दं नाराचैः षड्भिरर्ज्जुनं। अष्टाभिर्व्वाजिनोऽविध्यद्ध्वजञ्चैकेन पत्त्रिणा। १२१०
स विक्षिप्यार्ज्जुनस्तीक्ष्णान् सैन्धवप्रहिताञ्छरान्। युगपत्तस्य चिच्छेद शराभ्यां सैन्धवस्य ह।
सारथेश्च शिरः कायात् ध्वजञ्च समलङ्कृतं। स च्छिन्नयष्टिः सुमहान्दीर्य्यमाणः शराहतः।
वराहः सिन्धुराजस्य पपाताग्निशिखोपमः। एतस्मिन्नेव काले तु द्रुतं गच्छति भास्करे।
अब्रवीत् पाण्डवं तत्र त्वरमाणो जनार्द्दनः। एष मध्ये कृतः षड्भिः पार्थ वीरैर्म्महारथैः।
जीवितेप्सुर्म्महाबाहो भीतस्तिष्ठति सैन्धवः। एताननिर्जित्य रणे षड्रथान् पुरुषर्षभ। १२१५
न शक्यः सैन्धवो हन्तुं यत्तो विव्याध चार्ज्जुन। योगमत्र विधास्यामि सूर्य्यस्यावरणं प्रति।

अस्तं गत इति व्यक्तं द्रक्ष्यत्येकः स सिन्धुराट् । हर्षेण जीविताकाङ्क्षी विनाशार्थं तव प्रभो ।
न गोप्स्यति दुराचारः स आत्मानं कथञ्चन । तत्र च्छिद्रे प्रहर्त्तव्यं त्वयाऽस्य कुरुसत्तम ।
व्यपेक्षा नैव कर्त्तव्या गतोऽस्तमिति भास्करः । एवमस्त्विति बीभत्सुः केशवम्प्रत्यभाषत ।
ततोऽसृजत्तमः कृष्णः सूर्य्यस्यावरणं प्रति । योगी योगेन संयुक्तो योगिनामीश्वरो हरिः । १२२०
सृष्टे तमसि कृष्णेन गतोऽस्तमिति भास्करः । त्वदीया जहृषुर्य्योधाः पार्थनाशान्नराधिप ।
तं प्रहृष्टा रणे राजन्नापश्यन् सैनिका रविं । उन्नाम्य वक्त्राणि तदा स च राजा जयद्रथः ।
वीक्षमाणे ततस्तस्मिन् सिन्धुराजे दिवाकरं । पुनरेवाब्रवीत् कृष्णो धनञ्जयमिदं वचः ।
पश्य सिन्धुपतिं वीरं प्रेक्षमाणं दिवाकरं । भयं हि विप्रमुच्यैतत्त्वत्तो भरतसत्तम ।
अयं कालो महाबाहो बधायास्य दुरात्मनः । छिन्धि मूर्द्धानमस्याशु कुरु साफल्यमात्मनः । १२२५
इत्येवं केशवेनोक्तः पाण्डुपुत्त्रः प्रतापवान् । न्यबधीत्तावकं सैन्यं शरैरर्काग्निसन्निभैः ।
कृपं विव्याध विंशत्या कर्णं पञ्चाशता शरैः । शल्यं दुर्य्योधनञ्चैव षड्भिः षड्भिरताडयत् ।
वृषसेनं तथाऽष्टाभिः षष्ट्या सैन्धवमेव च । तथैव च महाबाहुस्त्वदीयान् पाण्डुनन्दनः ।
गाढं विद्धा शरैराजन् जयद्रथमुपाद्रवत् । तं समीपस्थितं दृष्ट्वा लेलिहानमिवानलं ।
जयद्रथस्य गोप्तारः संशयं परमं गताः । ततः सर्व्वे महाराज तव योधा जयैषिणः । १२३०
सिषिचुः शरधाराभिः पाकशासनिमाहवे । सञ्छाद्यमानः कौन्तेयः शरजालैरनेकशः ।
अक्रुध्यत् स महाबाहुरजितः कुरुनन्दनः । ततः शरमयं जालं तुमुलं पाकशासनिः ।
व्यसृजत् पुरुषव्याघ्रस्तव सैन्यजिघांसया । ते हन्यमाना वीरेण योधा राजन् रणे तव ।
प्रजह्रुः सैन्धवं भीता द्वौ समं नाप्यधावतां । तत्राद्भुतमपश्याम कुन्तीपुत्त्रस्य विक्रमं ।
तादृक्प्रभावी भूतो वा यच्चकार महायशाः । द्विपान् द्विपगतांश्चैव हयान् हयगतानपि । १२३५
तथा सारथिनश्चैव न्यहन् रुद्रः पशूनिव । न तत्र समरे कांश्चिन्मया दृष्टो नराधिप ।
गजो वाजी नरो वापि यो न पार्थशराहतः । रजसा तमसा चैव योधाः सञ्छन्नचक्षुषः ।
कश्मलं प्राविशत घोरं नान्वजानन् परस्परं । ते शरैर्भिन्नमर्म्माणः सैनिकाः कालचोदिताः ।
बभ्रमुश्चस्खलुः पेतुः सेदुर्म्मम्लुश्च भारत । तस्मिन् महाभीषणके प्रजानामिव संक्षये ।
रणे महति दुष्पारे वर्त्तमाने सुदारुणे । शोणितस्य प्रसेकेन शीघ्रत्वादनिलस्य च । १२४०
अशाम्यत्तद्रजो भौममसृक्सिक्ते धरातले । आनाभि निरमज्जंश्च रथचक्राणि शोणितैः ।
मत्ता वेगवतो राजंस्तावकानां रणाङ्गणे । हस्तिनश्च हतारोहा दारिताङ्गाः सहस्रशः ।
स्वान्यनीकानि मृद्नन्त आर्त्तनादाः प्रदुद्रुवुः । हयाश्च पतितारोहाः पत्तयश्च नराधिप ।
प्रदुद्रुवुर्भयाद्राजन् धनञ्जयशराहताः । मुक्तकेशा विकवचाः क्षरन्तः क्षतजं क्षतैः ।
प्रपलायन्तः सन्त्रस्तास्त्यक्त्वा रणशिरो जनाः । ऊरुग्राहगृहीताश्च केचित्तत्राभवन् भुवि । १२४५
हतानाञ्चापरे मध्ये द्विरदानां निलिल्यिरे । एवं तव बलं राजन् द्रावयित्वा धनञ्जयः ।

न्यवधीत् सायकैर्घोरैः सिन्धुराजस्य रक्षिणः । कर्णं द्रौणिं कृपं शल्यं वृषसेनं सुयोधनं ।
छादयामास तीव्रेण शरजालेन पाण्डवः । न स्वल्वक्षिपच्चाजस्र मुञ्चन्नापि सन्दधन् ।
अदृश्यतार्ज्जुनः सङ्ख्ये शीघ्रास्त्रत्वात् कथञ्चन । धनुर्म्मण्डलमेवास्य दृश्यते स्मास्थतः सदा ।
सायकाश्च व्यदृश्यन्त निश्चरन्तः समन्ततः । कर्णस्य तु धनुश्छित्वा वृषसेनस्य चैव ह । ६१५०
शल्यस्य सूतं भल्लेन रथनीडादपातयत् । गाढविद्धावुभौ कृत्वा शरैः स्वस्रीयमातुलौ ।
अर्ज्जुनो जयतां श्रेष्ठो द्रौणिशारद्वतौ रणे । एवं तान् व्याकुलीकृत्य त्वदीयानां महारथान् ।
उज्जहार शरं घोरं पाण्डवोऽनलसन्निभं । इन्द्राशनिसमप्रख्यं दिव्यमन्त्राभिमन्त्रितं ।
सर्व्वभारसहं शश्वत् गन्धमाल्यार्च्चितं महत् । वज्रेणास्त्रेण संयोज्य विधिवत् कुरुनन्दनः ।
समादधन्महाबाहुर्गाण्डीवे क्षिप्रमर्ज्जुनः । तस्मिन् सन्धीयमाने तु शरे ज्वलनतेजसि । ६१५५
अन्तरीक्षे महानादो भूतानामभवन्नृप । अब्रवीच्च पुनस्तत्र त्वरमाणो जनार्द्दनः ।
धनञ्जय शिरश्छिन्धि सैन्धवस्य दुरात्मनः । अस्तं महीधरं श्रेष्ठं यियासति दिवाकरः ।
शृणुष्वैव च मे वाक्यं जयद्रथबधम्प्रति । वृद्धक्षत्त्रः सैन्धवस्य पिता जगति विश्रुतः ।
स कालेनेह महता सैन्धवं प्राप्तवान् सुतं । जयद्रथममित्रघ्नं वागुवाचाशरीरिणी ।
नृपमन्तर्हिता वाणी मेघदुन्दुभिनिस्वना । तवात्मजोऽयं मर्त्त्येषु कुलशीलदमादिभिः । ६१६०
गुणैर्भविष्यति विभो सदृशो वंशयोर्द्वयोः । क्षत्त्रियप्रवरो लोके नित्यं शूराभिसत्कृतः ।
किन्त्वस्य युध्यमानस्य सङ्ग्रामे क्षत्त्रियर्षभः । शिरश्छेत्स्यति संक्रुद्धः शत्रुरालक्षितो भुवि ।
एतच्छ्रुत्वा सिन्धुराजो ध्यात्वा चिरमरिन्दमः । ज्ञातीन् सर्व्वानुवाचेदं पुत्त्रस्नेहाभिपीडितः ।
सङ्ग्रामे युध्यमानस्य वहतो महतीं धुरं । धरण्यां मम पुत्त्रस्य पातयिष्यति यः शिरः ।
तस्यापि शतधा मूर्द्धा फलिष्यति न संशयः । एवमुक्त्वा ततो राज्ये स्थापयित्वा जयद्रथं । ६१६५
वृद्धक्षत्त्रो वनं यातस्तपस्येष्टे समास्थितः । सोऽयं तप्यति तेजस्वी तपो घोरं दुरासदं ।
समन्तपञ्चकादस्माद्वहिर्व्वानरकेतन । तस्माज्जयद्रथस्य त्वं शिरश्छित्त्वा महाम्रधे ।
दिव्येनास्त्रेण रिपुहन् घोरेणाद्भुतकर्म्मणा । सकुण्डलं सिन्धुपतेः प्रभञ्जनसुतानुज ।
उत्सङ्गे पातयस्वाशु वृद्धक्षत्त्रस्य भारत । अथ त्वमस्य मूर्द्धानं पातयिष्यसि भूतले ।
तवापि शतधा मूर्द्धा फलिष्यति न संशयः । यथा चैतन्न जानीयात् स राजा पृथिवीपतिः । ६१७०
तथा कुरु कुरुश्रेष्ठ दिव्यमस्त्रमुपाश्रितः । न ह्यसाध्यमकार्य्यं वा विद्यते तव किञ्चन ।
समस्तेष्वपि लोकेषु त्रिषु वासवनन्दन । एतच्छ्रुत्वा तु वचनं सृक्कणी परिसंलिहन् ।
इन्द्राशनिसमस्पर्शं दिव्यं मन्त्राभिमन्त्रितं । सर्व्वभारसहं शश्वद्गन्धमाल्यार्च्चितं शरं ।
विससर्ज्जार्ज्जुनस्तूर्णं सैन्धवस्य बधे धृतं । स तु गाण्डीवनिर्मुक्तः शरः श्येन इवाशुगः ।
शकुन्तमिव वृक्षाग्रात् सैन्धवस्य शिरोऽहरत् । अहरत्तत् पुनश्चैव शरैरूर्द्धं धनञ्जयः । ६१७५
दुर्हृदामप्रहर्षाय सुहृदां हर्षणाय च । शरैः कदम्बकीकृत्य काले तस्मिंश्च पाण्डवः ।

समन्तपञ्चकाद्बाह्यं शिरस्तच्चरमत्ततः । एतस्मिन्नेव कालेतु वृद्धक्षत्त्रो महीपतिः ।
सन्ध्यामुपास्ते तेजस्वी सम्बन्धी तव मारिष । उपासीनस्य तस्याथ कृष्णकेशं सकुण्डलं ।
सिन्धुराजस्य मूर्द्धानमुत्सङ्गे तमपातयत् । तस्योत्सङ्गे निपतितं शिरस्तच्चारुकुण्डलं ।
वृद्धक्षत्रस्य नृपतेरलक्षितमरिन्दम । कृतजप्यस्य तस्याथ वृद्धक्षत्रस्य धीमतः । ६२८०
उत्तिष्ठतंस्तत् सहसा शिरोऽगच्छद्धरातलं । ततस्तस्य नरेन्द्रस्य पुत्त्रमूर्द्धनि भूतलं ।
गते तस्यापि शतधा मूर्द्धाऽगच्छदरिन्दम । ततः सर्व्वाणि भूतानि विस्मयं जग्मुरुत्तमं ।
वासुदेवञ्च बीभत्सुं प्रशशंसुर्महाबलं । ततो विनिहते राजन् सिन्धुराजे किरीटिना ।
तमस्तद्वासुदेवेन संहृतं भरतर्षभ । पश्चाज्ज्ञातं महीपाल तव पुत्त्रैः सहानुगैः ।
वासुदेवप्रयुक्तेयं मायेति नृपसत्तम । एवं स निहतो राजन् पार्थेनामिततेजसा । ६२८५
अक्षौहिणीरष्ट हत्वा जामाता तव सैन्धवः । ततो दृष्ट्वा विनिहतं सिन्धुराजं जयद्रथं ।
पुत्त्राणां तव नेत्रेभ्यो दुःखादभ्यपतज्जलं । ततो जयद्रथे राजन् हते पार्थेन केशवः ।
दध्मौ शङ्खं महाबाहुरर्ज्जुनश्च परन्तपः । भीमसेनोऽपि सङ्ग्रामे बोधयन्निव पाण्डवं ।
सिंहनादेन महता पूरयामास रोदसी । तं श्रुत्वा तु महानादं धर्म्मपुत्त्रो युधिष्ठिरः ।
सैन्धवं निहतं मेने फाल्गुनेन महात्मना । ततो वादित्रघोषेण स्वयोधानभ्यहर्षयत् । ६२९०
अभ्यवर्त्तत सङ्ग्रामे भारद्वाजं युयुत्सया । ततः प्रववृते राजन्नस्तं गच्छति भास्करे ।
द्रोणस्य सोमकैः सार्द्धं संग्रामो लोमहर्षणः । ते तु सर्व्वप्रयत्नेन भारद्वाजं जिघांसवः ।
सैन्धवे निहते राजन्नयुध्यन्त महारथाः । पाण्डवास्तु जयं लब्ध्वा सैन्धवं विनिहत्य च ।
अयोधयंस्ततो द्रोणं जयोन्मत्तास्ततस्ततः । अर्ज्जुनोऽपि रणे योधांस्तावकान् रथसत्तमान् ।
अयोधयन्महाराज तं हत्वा सैन्धवं नृपं । ६२९५
स देवशत्रूनिव देवराजः किरीटमाली व्यधमत्समन्तात् । यथा तमांस्यभ्युदितस्तमोघ्नः पूर्व्वां प्रतिज्ञां समवाप्य वीरः ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि जयद्रथबधे षट्चत्वारिंशदधिकशततोऽध्यायः ॥ १४६ ॥
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ तस्मिन्विनिहते वीरे सैन्धवे सव्यसाचिना । मामका यदकुर्व्वन्त तन्ममाचक्ष्व सञ्जय ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ सैन्धवं निहतं दृष्ट्वा रणे पार्थेन मारिष । अमर्षवशमापन्नः कृपः शारद्वतस्तथा ।
महता शरवर्षेण पाण्डवं समवाकिरत् । द्रौणिश्चाभ्यद्रवत् पार्थं रथमास्थाय फाल्गुनं ।
तावेतौ रथिनां श्रेष्ठौ रथाभ्यां रथसत्तमौ । उभावुभयतस्तीक्ष्णैर्व्विशिखैरभ्यवर्षतां । ६३००
स तथा शरवर्षाभ्यां सुमहद्भ्यां महाभुजः । पीड्यमानः परामार्त्तिमगमद्रथिनाम्बरः ।
स जिघांसुर्गुरुं सङ्ख्ये गुरोस्तनयमेव च । चकाराचार्य्यकं तत्र कुन्तीपुत्त्रो धनञ्जयः ।
अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य्य द्रौणेः शारद्वतस्य च । मन्दवेगानिषूंस्ताभ्यामजिघांसुरवासृजत् ।
ते चापि भृशमभ्यघ्नन् विशिखा जयचोदिताः । बहुत्वात्तु परामार्त्तिं शराणान्तावगच्छतां ।
अथ शारद्वतो राजन् कौन्तेयशरपीडितः । अवासीदद्रथोपस्थे मूर्च्छामभिजगाम ह । ६३०५

विह्वलन्तमभिज्ञाय भर्त्तारं शरपीडितं । हतोऽयमिति च ज्ञात्वा सारथिस्तमपाहरत् ।
तस्मिन् भग्ने महाराज कृपे शारद्वते युधि । अश्वत्थामाऽप्यपायासीत् पाण्डवेयाद्रथान्तरं ।
दृष्ट्वा शारद्वतं पार्थो मूर्च्छितं शरपीडितं । रथएव महेष्वासः कृपणं पर्य्यदेवयत् ।
अश्रुपूर्णमुखो दीनो वचनञ्चेदमब्रवीत् । पश्यन्निदं महाप्राज्ञः क्षत्ता राजानमुक्तवान् ।
कुलान्तकरणे पापे जातमात्रे सुयोधने । नीयतां परलोकाय साध्वयं कुलपांसनः । ६११०
अस्माद्धि कुरुमुख्यानां महदुत्पत्स्यते भयं । तदिदं समनुप्राप्तं वचनं सत्यवादिनः ।
तत्कृते ह्यद्य पश्यामि शरतल्पगतं गुरुं । धिगस्तु क्षात्त्रमाचारं धिगस्तु बलपौरुषं ।
को हि ब्राह्मणमाचार्य्यमभिद्रुह्येत मादृशः । ऋषिपुत्त्रो ममाचार्य्यो द्रोणस्य दयितः सखा ।
एष शेते रथोपस्थे मद्बाणैरभिपीडितः । अकामयानेन मया विशिखैरर्द्दितो भृशं ।
अवसीदन्नथोपस्थे प्राणान् पीडयतीव मे । शरार्द्दितेन हि मया प्रेक्षणीयो महाद्युतिः । ६११५
अभ्यस्तो बहुभिर्व्वाणैर्दशधर्म्मगतेन वै । शोचयत्येष नियतं भूयः पुत्त्रवधाद्धि मां ।
कृपणं स्वरथे सन्नं पश्य कृष्ण यथागतं । उपाकृत्य तु वै विद्यामाचार्य्येभ्यो नरर्षभाः ।
प्रयच्छन्तीह ये कामान् देवत्वमुपयान्ति ते । ये तु विद्यामुपादाय गुरुभ्यः पुरुषाधमाः ।
घ्नन्ति तानेव दुर्वृत्तास्ते वै निरयगामिनः । तदिदं नरकायाद्य कृतं कर्म्म मया ध्रुवं ।
आचार्य्यं शरवर्षेण रथे सादयता भृशं । यत्तत्पूर्व्वमुपाकुर्व्वन्नस्त्रं मामब्रवीत् कृपः । ६१२०
न कथञ्चन कौरव्य प्रहर्त्तव्यं गुराविति । तदिदं वचनं साधोराचार्य्यस्य महात्मनः ।
नानुष्ठितं तमेवाजौ विशिखैरभिवर्षता । नमस्तस्मै सुपूज्याय गौतमायापलायिने ।
धिगस्तु मम वार्ष्णेय यो ह्यस्मै प्रहराम्यहं । तथाविलपमाने तु सव्यसाचिनि तम्प्रति ।
सैन्धवं निहतं दृष्ट्वा राधेयः समुपाद्रवत् । तमापतन्तं राधेयमर्ज्जुनस्य रथं प्रति ।
पाञ्चाल्यौ सात्यकिश्चैव सहसा समुपाद्रवन् । उपायान्तन्तु राधेयं दृष्ट्वा पार्थो महारथः । ६१२५
प्रहसन्देवकीपुत्त्रमिदं वचनमब्रवीत् । एष प्रयात्याधिरथिः सात्यकेः स्यन्दनम्प्रति ।
न मृष्यति हतं नूनं भूरिश्रवसमाहवे । यत्र यात्येष तत्र त्वं चोदयाश्वान् जनार्द्दन ।
मा सौमदत्तेः पदवीं गमयेत् सात्त्वतं वृषः । एवमुक्तो महाबाहुः केशवः सव्यसाचिना ।
प्रत्युवाच महातेजाः कालयुक्तमिदं वचः । अलमेष महाबाहुः कर्णायैको हि पाण्डव ।
किम्पुनर्द्रौपदेयाभ्यां सहितः सात्त्वतर्षभः । न च तावत्क्षमः पार्थ कर्णेन तव सङ्गरः । ६१३०
प्रज्वलन्ती महोल्केव तिष्ठत्यस्य हि वासवी । त्वदर्थं पूज्यमाना वै रक्ष्यते परवीरहन् ।
अतः कर्णः प्रयात्वत्र सात्त्वतस्य यथातथा । अहं ज्ञास्यामि कौन्तेय कालमस्य दुरात्मनः ।
यत्रैनं विशिखैस्तीक्ष्णैः पातयिष्यसि भूतले ।
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ योऽसौ कर्णेन वीरेण वार्ष्णेयस्य समागमः । हते च भूरिश्रवसि सैन्धवे च निपातिते ।
सात्यकिश्चापि विरथः कं समारूढवान्रथं । चक्ररक्षौ तु पाञ्चाल्यौ तन्ममाचक्ष्व सञ्जय । ६१३५

॥ सञ्जय उवाच ॥ हन्त ते वर्त्तयिष्यामि यथावृत्तं महारणे। शुश्रूषस्व स्थिरो भूत्वा दुराचरितमात्मनः।
पूर्व्वमेव हि कृष्णस्य मनोगतमिदं प्रभो। विजेतव्यो यथा वीरः सात्यकिर्य्यूपकेतुना।
अतीतानागते राजन् स हि वेत्ति जनार्द्दनः। ततः सूतं समानीय दारुकं सन्दिदेश ह।
रथो मे युज्यतां कल्यमिति राजन्महाबलः। न हि देवा न गन्धर्व्वा न यक्षोरगराक्षसाः।
मानवाश्च विजेतारः कृष्णयोः सन्ति केचन। पितामहपुरोगाश्च देवाः सिद्धाश्च तं विदुः। ६२४०
तयोः प्रभावमतुलं शृणु युद्धन्तु तत्तथा। सात्यकिं विरथं दृष्ट्वा कर्णञ्चाभ्युद्यतं युधि।
दध्मौ शङ्खं महानादमार्षभेणाथ माधवः। दारुको वेत्ति सन्देशं श्रुत्वा शङ्खस्य च स्वनं।
रथमन्वानयत्तस्मै सुपर्णोच्छ्रितकेतनं। स केशवस्यानुमते रथं दारुकसंयुतं।
आरुरोह शिनेः पौत्रो ज्वलनादित्यसन्निभं। कामगैः शैव्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकैः।
हयोदग्रैर्महावेगैर्हेमभाण्डविभूषितैः। युक्तं समारुह्य च तं विमानप्रतिमं रथं। ६२४५
अभ्यद्रवत राधेयं प्रवपन् सायकान् बहून्। चक्ररक्षावपि तदा युधामन्यूत्तमौजसौ।
धनञ्जयरथं हित्वा राधेयं प्रत्युदीयतुः। राधेयोऽपि महाराज शरवर्षं समुत्सृजन्।
अभ्यद्रवत् सुसंक्रुद्धो रणे शैनेयमच्युत। नैव दैवं न गान्धर्व्वं नासुरोरगराक्षसं।
तादृशं भुवि नो युद्धं दिवि वा श्रुतमित्युत। उपारमत तत्सैन्यं सरथाश्वनरद्विपं।
तयोर्दृष्ट्वा महाराज कर्म्म संमूढचेतनं। सर्व्वे च समपश्यन्त तद्युद्धमतिमानुषं। ६२५०
तयोर्नृवरयोराजन् सारथ्यं दारुकस्य च। गतप्रत्यागतावृत्तैर्मण्डलैः सन्निवर्त्तनैः।
सारथेस्तु रथस्तस्य काश्यपेयस्य विस्मिताः। नभस्तलगताश्चैव देवगन्धर्व्वदानवाः।
अतीवावहिता द्रष्टुं कर्णशैनेययोरणं। मित्रार्थे तौ पराक्रान्तौ स्पर्द्धिनौ शुष्मिणौ रणे।
कर्णश्चामरसङ्काशो युयुधानश्च सात्यकिः। अन्योऽन्यं तौ महाराज शरवर्षैरवर्षतां।
प्रममाथ शिनेः पौत्त्रं कर्णः सायकवृष्टिभिः। अमृष्यमाणो निधनं कौरव्यजलसन्धयोः। ६२५५
कर्णः शोकसमाविष्टो महोरग इव श्वसन्। स शैनेयं रणे क्रुद्धः प्रदहन्निव चक्षुषा।
अभ्यद्रवत वेगेन पुनःपुनररिन्दम। तन्तु सम्प्रेक्ष्य संक्रुद्धं सात्यकिः प्रत्यविध्यत।
महता शरवर्षेण गजः प्रतिगजं यथा। तौ समेत्य नरव्याघ्रौ व्याघ्राविव तरस्विनौ।
अन्योऽन्यं सन्ततक्षाते रणेऽनुपमविक्रमौ। ततः कर्णं शिनेः पौत्त्रः सर्व्वपारसवैः शरैः।
बिभेद सर्व्वगात्रेषु पुनःपुनररिन्दमं। सारथिञ्चास्य भल्लेन रथनीडादपाहरत्। ६२६०
अश्वांश्च चतुरः श्वेतान् निजघ्ने निशितैः शरैः। छित्वा ध्वजं शतेनैव शतधा पुरुषर्षभः।
चकार विरथं कर्णं तव पुत्त्रस्य पश्यतः। ततो विमनसो राजंस्तावका भरतर्षभ।
वृषसेनः कर्णसुतः शल्यो मद्राधिपस्तथा। द्रोणपुत्त्रश्च शैनेयं सर्व्वतः पर्य्यवारयन्।
ततः पर्य्याकुलं सर्व्वं न प्राज्ञायत किञ्चन। तथा सात्यकिना वीरे विरथे सूतजे कृते।
हाहाकारस्ततो राजन् सर्व्वसैन्येषु चाभवत्। कर्णोऽपि विह्वलो राजन् सात्त्वतेनार्द्दितः शरैः। ६२६५

दुर्य्योधनरथं राजन्नारुरोह विनिःश्वसन्। मानयंस्तव पुत्रस्य वाक्यात्प्रभृति सौहृदं।
कृतां राज्यप्रदानेन प्रतिज्ञां परिपालयन्। तथा तु विरथे कर्णे पुत्रान् वै तव पार्थिव।
दुःशासनमुखान् शूरान्नावधीत्सात्यकिर्व्वशी। रक्षन् प्रतिज्ञां भीमेन पार्थेन च कृतां पुरा।
विरथान् विह्वलांश्चक्रे नतु प्राणैर्व्ययोजयत्। भीमसेनेन तु वधः पुत्राणान्ते प्रतिश्रुतः।
पुनर्द्यूते च पार्थेन वधः कर्णस्य संश्रुतः। वधे त्वकुर्व्वन् यत्नं ते तस्य कर्णमुखा रथाः। १३७०
नाशक्नुवंश्च तं हन्तुं सात्यकिं प्रवरा रथाः। द्रौणिश्च कृतवर्म्मा च तथैवान्ये महारथाः।
निर्जिता धनुषैकेन शतशः क्षत्त्रियर्षभाः। काङ्क्षता परलोकञ्च धर्म्मराजस्य च प्रियं।
कृष्णयोः सदृशो वीर्य्ये सात्यकिः शत्रुकर्षणः। जितवान् सर्व्वसैन्यानि तावकानि हसन्निव।
कृष्णो वापि भवेल्लोके पार्थो वापि धनुर्धरः। शैनेयो वा नरश्रेष्ठ चतुर्थो नोपलभ्यते।
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ अजय्यं रथमास्थाय वासुदेवस्य सात्यकिः। विरथं कृतवान् कर्णं वासुदेवसमो युधि। १३७५
दारुकेण समायुक्तः स्वबाहुबलदर्पितः। कच्चिदन्यं समारूढः स रथं सात्यकिः पुनः।
एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं कुशलो ह्यसि भाषितुं। असह्यं तमहं मन्ये तन्ममाचक्ष्व सञ्जय।
॥ सञ्जय उवाच ॥ शृणु राजन् यथा तस्य रथमन्यं महामतिः। दारुकस्यानुजस्तूर्णं कल्पनाविधिकल्पितं।
आयसैः काञ्चनैश्चापि पट्टैः सन्नद्धकूवरं। तारासहस्रखचितं सिंहध्वजपताकिनं।
अश्वैर्व्वातजवैर्युक्तं हेमभाण्डपरिच्छदैः। रथं सम्पादयामास मेघगम्भीरनिस्वनं। १३८०
तं समारुह्य शैनेयस्तव सैन्यमुपाद्रवत्। दारुकोऽपि यथाकामं प्रययौ केशवान्तिकं।
कर्णस्यापि महाराज शङ्खगोक्षीरपाण्डुरैः। चित्रकाञ्चनसन्नाहैः सदश्वैर्व्वेगवत्तरैः।
हेमकक्षाध्वजोपेतं क्लृप्तयन्त्रपताकिनं। अग्र्यं रथं सुयन्तारं बहुशस्त्रपरिच्छदं।
उपाजह्रुस्तमास्थाय कर्णोऽप्यभ्याद्रवद्रिपून्। एतत्ते सर्व्वमाख्यातं यन्मां त्वं परिपृच्छसि।
भूयश्चापि निबोध त्वं तवापनयजं क्षयं। एकत्रिंशत्तव सुता भीमसेनेन पातिताः। १३८५
दुर्मुखं प्रमुखे कृत्वा सततं चित्रयोधिना। शतशो निहताः शूराः सात्वतेनार्ज्जुनेन च।
भीष्मं प्रमुखतः कृत्वा भगदत्तञ्च मारिष। एवमेष क्षयो वृत्तो राजन् दुर्म्मन्त्रिते तव।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि कर्णसात्यकियुद्धे सप्तचत्वारिंशदधिकशतोऽध्यायः ॥१४७॥
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ तथा गतेषु शूरेषु तेषां मम च संयुगे। किं वै भीमस्तदाकार्षीत्तन्ममाचक्ष्व सञ्जय।
॥ सञ्जय उवाच ॥ विरथो भीमसेनो वै कर्णवाक्शल्यपीड़ितः। अमर्षवशमापन्नः फाल्गुनं वाक्यमब्रवीत्।
पुनः पुनस्तूवरक मूढ औदरिकेति च। अकृतास्त्रक मा योत्सीर्व्वाल सङ्ग्रामकातर। १३९०
इति मामब्रवीत्कर्णः पश्यतस्ते धनञ्जय। एवं वक्ता च मे वध्यस्तेन चोक्तोऽस्मि भारत।
एतद्व्रतं महाबाहो त्वया सह कृतं मया। यथैतन्मम कौन्तेय तथा तव न संशयः।
तत्पालय नरश्रेष्ठ स्मरैतद्वचनं मम। यथा भवति तत्सत्यं तथा कुरु धनञ्जय।
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य भीमस्यामितविक्रमः। ततोऽर्ज्जुनोऽब्रवीत्कर्णं किञ्चिदभ्येत्य संयुगे।

कर्णं कर्ण वृथादृष्टे सूतपुत्रात्मसंस्तुत। अधर्मबुद्धे शृणु मे यत्त्वां वक्ष्यामि साम्प्रतं।
द्विविधं कर्म्म शूराणां युद्धे जयपराजयौ। तौ चाप्यनित्यौ राधेय वासवस्यापि युध्यतः। ६३९५
मुमूर्षुर्युयुधानेन विरथो विकलेन्द्रियः। मद्वध्यस्त्वमिति ज्ञात्वा जित्वा जीवन्विसर्ज्जितः।
यदृच्छया भीमसेनं विरथं कृतवानसि। अधर्मस्त्वेषराधेय यत्त्वं भीममवोचथाः।
नारिं जित्वा विकत्थन्ते न च जल्पन्ति दुर्व्वचः। नच किञ्चन निन्दन्ति सन्तः शूरा नरर्षभाः।
त्वन्तु प्राकृतविज्ञानस्तत्तद्वदसि सूतज। युध्यमानं पराक्रान्तं शूरमार्य्यव्रते रतं। ६४००
यदवोचोऽप्रियं भीमं नैतत्सत्यं वचस्तव। पश्यतां सर्व्वसैन्यानां केशवस्य ममैव च।
विरथो भीमसेनेन कृतोऽसि बहुशो रणे। नच त्वां परुषं किञ्चिदुक्तवान् पाण्डुनन्दनः।
यस्माद्बहु च रूक्षञ्च श्रावितस्ते वृकोदरः। परोक्षं यच्च सौभद्रो युष्माभिर्निहतो मम।
तस्मादस्यावलेपस्य सद्यः फलमवाप्नुहि। त्वया तस्य धनुश्छिन्नमात्मनाशाय दुर्म्मते।
तस्माद्वध्योऽसि मे मूढ ससृत्यबलवाहनः। कुरु त्वं सर्व्वकृत्यानि महत्ते भयमागतं। ६४०५
हन्तास्मि वृषसेनं ते प्रेक्षमाणस्य संयुगे। ये चान्ये त्वपयास्यन्ति बुद्धिमोहेन मां नृपाः।
तांश्च सर्व्वान् हनिष्यामि सत्येनायुधमालभे। त्वाञ्च मूढाकृतप्रज्ञमभिमानिनमाहवे।
दृष्ट्वा दुर्य्योधनो मन्दो भृशं तप्स्यति पातितं। अर्जुनेन प्रतिज्ञाते बधे कर्णसुतस्य तु।
महान् सुतुमुलः शब्दो बभूव रथिनां तदा। तस्मिन्नाकुलसङ्ग्रामे वर्त्तमाने भयावहे।
मन्दरश्मिः सहस्रांशुरस्तं गिरिमुपागमत्। ततो राजन् हृषीकेशः सङ्ग्रामशिरसि स्थितं। ६४१०
तीर्णप्रतिज्ञं बीभत्सुं परिष्वज्येदमब्रवीत्। दिष्ट्या सम्पादिता जिष्णो प्रतिज्ञा महती त्वया।
दिष्ट्या च निहतः पापो वृद्धक्षत्रः सहात्मजः। धार्त्तराष्ट्रबलम्प्राप्य देवसेनाऽपि भारत।
सीदेत समरे जिष्णो नात्र कार्य्या विचारणा। न तं पश्यामि लोकेषु चिन्तयन् पुरुषं क्वचित्।
त्वदृते पुरुषव्याघ्र य एतद्योधयेद्बलं। महाप्रभावा बहवस्त्वत्तुल्याधिकापिवा।
समेताः पृथिवीपाला धार्त्तराष्ट्रस्य शासनात्। ते त्वां प्राप्य रणे क्रुद्धं नाभ्यवर्त्तन्त दंशिताः। ६४१५
तव वीर्य्यं बलञ्चैव रुद्रशक्रान्तकोपमं। नेदृशं शक्नुयात् कश्चिद्रणे कर्त्तुं पराक्रमं।
यादृशं कृतवानद्य त्वमेकः शत्रुतापन। एवमेव हते कर्णे सानुबन्धे दुरात्मनि।
वर्द्धयिष्यामि भूयस्त्वां विजितारिं हतद्विषं। तमर्जुनः प्रत्युवाच प्रसादात्तव माधव।
प्रतिज्ञेयं मया तीर्णा विबुधैरपि दुस्तरा। अनाश्चर्य्यो जयस्तेषां येषां नाथोऽसि केशव।
त्वत्प्रसादान्महीं कृत्स्नां सम्प्राप्स्यति युधिष्ठिरः। तव प्रभावो वार्ष्णेय तवैव विजयः प्रभो। ६४२०
वर्द्धनीयास्तव वयं प्रेष्याश्च मधुसूदन। एवमुक्तः स्मयन् कृष्णः शनकैर्व्वाहयन् हयान्।
दर्शयामास पार्थाय क्रूरमायोधनं महत्।
कृष्ण उवाच ॥ प्रार्थयन्तो जयं युद्धे प्रथितञ्च महद्यशः। पृथिव्यां शेरते शूराः पार्थिवास्त्वच्छरैर्हताः।
विकीर्णशस्त्राभरणा विपन्नाश्वरथद्विपाः। संछिन्नभिन्नवर्म्माणो वैक्लव्यं परमं गताः।

ससत्त्वा गतसत्त्वाश्च प्रभया परया युताः । सजीवा इव लक्ष्यन्ते गतसत्त्वा नराधिपा. । ६४२५
तेषां शरैः स्वर्णपुङ्खैः शस्त्रैश्च विविधैस्तथा । वाहनैरायुधैश्चैव सम्पूर्णां पश्य मेदिनीं ।
वर्म्मभिर्म्मणिहारैश्च शिरोभिश्च सकुण्डलैः । उष्णीषमुकुटैः स्रग्भिश्चूडामणिभिरेव च ।
कण्ठसूत्रैरङ्गदैश्च निष्कैरपि च सुप्रभैः । अन्यैश्चाभरणैश्चित्रैर्भाति भारत मेदिनी ।
अनुकर्षैरुपासङ्गैः पताकाभिर्ध्वजैस्तथा । उपस्करैरधिष्ठानैरीषादण्डकबन्धुरैः ।
चक्रैः प्रमथितैश्चित्रैरक्षैश्च बहुधा रणे । युगैर्योक्त्रैः कलापैश्च धनुर्भिः सायकैस्तथा । ६४३०
परिस्तोमैः कुथाभिश्च परिघैरङ्कुशैस्तथा । शक्तिभिर्भिन्दिपालैश्च तूणैः शूलैः परश्वधैः ।
प्रासैश्च तोमरैश्चैव कुन्तैर्यष्टिभिरेव च । शतघ्नीभिर्भुशुण्डीभिः खड्गैः परशुभिस्तथा ।
मुषलैर्मुद्गरैश्चैव गदाभिः कुणपैस्तथा । सुवर्णविकृताभिश्च कषाभिर्भरतर्षभ ।
घण्टाभिश्च गजेन्द्राणां भाण्डैश्च विविधैरपि । स्रग्भिश्च नानाभरणैर्व्वस्त्रैश्चैव महाधनैः ।
अपविद्धैर्व्विभा भूमिर्ग्रहैर्द्यौरिव शारदी । पृथिव्यां पृथिवीहेतोः पृथिवीपतयो हताः । ६४३५
पृथिवीमुपगुह्याङ्गैः सुप्ताः कान्तामिव प्रियां । इमांश्च गिरिकूटाभान्नागानैरावतोपमान् ।
क्षरन्तः शोणितं भूरि शस्त्रच्छेददरीमुखैः । दरीमुखैरिव गिरीन् गैरिकाम्बुपरिस्रवान् ।
तांश्च वाणाहतान् वीर पश्य निष्टनतः क्षितौ । हयांश्च पतितान् पश्य स्वर्णभाण्डविभूषितान् ।
गन्धर्व्वनगराकारान्रथांश्च निहतेश्वरान् । छिन्नध्वजपताकाक्षान् विचक्रान् हतसारथीन् ।
निकृत्तकूवरयुगान् भग्नेषाबन्धुरान् प्रभो । पश्य पार्थ हतान् भूमौ विमानोपमदर्शनान् । ६४४०
पत्तींश्च निहतान् वीर शतशोऽथ सहस्रशः । धनुर्भृतश्चर्म्मभृतः शयानान्रुधिरोक्षितान् ।
महीमालिङ्ग्य सर्व्वाङ्गैः पांशुध्वस्तशिरोरुहान् । पश्य योधान्महाबाहो त्वच्छरैर्भिन्नविग्रहान् ।
निपातितद्विपरथवाजिसङ्कुलमसृग्वसापिशितसमृद्धकर्द्दमं । निशाचरश्वद्वकपिशाचमोदनं महीतलं नरवर पश्य दुर्द्दशं ।
इदं महत्त्वय्युपपद्यते प्रभो रणाजिरे कर्म्मयशोऽभिवर्द्धनं । शतक्रतौ चापि च देवसत्तमे महाहवे जघ्नुषि दैत्यदानवान् ।
सन्दर्शयन्नेव किरीटिनेऽरिहा जनार्द्दनस्तामरिभूमिमञ्जसा । अजातशत्रुं समुपेत्य पाण्डवं निवेदयामास हतं जयद्रथं । ६४४५
चामरव्यजनैश्छत्रैर्ध्वजैश्चाश्वरथद्विपैः । विविधैश्च परिस्तोमैरश्वानाञ्च प्रकर्षणैः ।
कुथाभिश्च विचित्राभिर्व्वरथैश्च महाधनैः । संस्तीर्णां वसुधां पश्य चित्रपट्टैरिवाचितां ।
नागेभ्यः पतितानन्यान् कल्पितेभ्यो द्विपैः सह । सिंहान् बभ्रप्रनुन्नेभ्यो गिर्य्यग्रेभ्य इव च्युतान् ।
संस्यूतान् वाजिभिः सार्द्धं धनुर्भिश्च तथापरान् । पदातीन् सादिसङ्घांश्च क्षतजौघपरिच्युतान् ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ एवं सन्दर्शयन्कृष्णो रणभूमिं किरीटिने । स्वैः समेतः समुदितैः पाञ्चजन्यं व्यनादयत् । ६४५
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि युद्धभूमिदर्शनेऽष्टचत्वारिंशदधिकशतोऽध्यायः ॥ १४८ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ ततो राजानमभ्येत्य धर्म्मपुत्त्रं युधिष्ठिरं । ववन्दे संप्रहृष्टात्मा हते पार्थेन सैन्धवे ।
दिष्ट्या वर्द्धसि राजेन्द्र हतशत्रुर्नरोत्तम । दिष्ट्या निस्तीर्णवांश्चैव प्रतिज्ञामनुजस्तव ।
स त्वेवमुक्तः कृष्णेन हृष्टः परपुरञ्जयः । ततो युधिष्ठिरो राजा रथादाप्लुत्य भारत ।

पर्य्यष्वजत्तदा कृष्णावानन्दाश्रुपरिप्लुतः। प्रमृज्य वदनं शुभ्रं पुण्डरीकसमप्रभं।
अब्रवीद्वासुदेवश्च पाण्डवश्च धनञ्जयं। दिष्ट्या पश्यामि सङ्ग्रामे तीर्णभारौ महारथौ। ६४५५
दिष्ट्या च निहतः पापः सैन्धवः पुरुषाधमः। कृष्णौ दिष्ट्या मम प्रीतिर्म्महती प्रतिपादिता।
दिष्ट्या शत्रुगणाश्चैव निमग्नाः शोकसागरे। न तेषां दुष्कृतं किञ्चित्त्रिषु लोकेषु विद्यते।
सर्व्वलोकगुरुर्य्येषां त्वन्नाथो मधुसूदन। त्वत्प्रसादाद्धि गोविन्द वयं जेष्यामहे रिपून्।
यथा पूर्व्वं प्रसादात्ते दानवान् पाकशासनः। पृथिव्या विजयो वाऽपि त्रैलोक्यविजयोऽपि च।
ध्रुवो हि तेषां वार्ष्णेय येषां तुष्टोऽसि मानद। न तेषां विद्यते पापं सङ्ग्रामे वा पराजयः। ६४६०
त्रिदशेश्वरनाथस्त्वं येषां तुष्टोऽसि मानद। त्वत्प्रसादात् हृषीकेश शक्रः सुरगणेश्वरः।
त्रैलोक्यविजयं श्रीमान् प्राप्तवान् रणमूर्द्धनि। तव चैव प्रसादेन त्रिदशास्त्रिदशेश्वर।
अमरत्वं गताः कृष्ण लोकांश्चाप्नुवतेऽक्षयान्। त्वत्प्रसादसमुत्थेन विक्रमेणारिसूदन।
सुरेशत्वं गतः शक्रो हत्वा दैत्यान् सहस्रशः। त्वत्प्रसादात् हृषीकेश जगत्स्थावरजङ्गमं।
स्ववर्त्मनि स्थितं वीर जपहोमेषु वर्त्तते। एकार्णवमिदं पूर्व्वं सर्व्वमासीत्तमोमयं। ६४६५
त्वत्प्रसादान्महाबाहो जगत् प्राप्तं नरोत्तम। स्रष्टारं सर्व्वलोकानां परमात्मानमव्ययं।
ये पश्यन्ति हृषीकेशं न ते मुह्यन्ति कर्हिचित्। पुराणं परमं देवं देवदेवं सनातनं।
ये प्रपन्नाः सुरगुरुं न ते मुह्यन्ति कर्हिचित्। अनादिनिधनं देवं लोककर्त्तारमव्ययं।
ये भक्तास्त्वां हृषीकेश दुर्गाण्यति तरन्ति ते। परं पुराणं पुरुषं पराणां परमञ्च यत्।
प्रपद्यतस्तत्परमं परा भूतिर्व्विधीयते। गायन्ति चतुरो वेदा यश्च वेदेषु गीयते। ६४७०
तं प्रपद्य महात्मानं भूतिमश्नाम्यनुत्तमां। परमेश परेशेश तिर्य्यगीश नरेश्वर।
सर्व्वेश्वरेश्वरेशेश नमस्ते पुरुषोत्तम। त्वमीश ईश्वरेशान प्रभो वर्द्धस्व माधव।
प्रभवाप्यय सर्व्वस्य सर्व्वात्मन् पृथुलोचन। धनञ्जयसखा यश्च धनञ्जयहितश्च यः।
धनञ्जयस्य गोप्तारं प्रपद्य सुखमेधते। एवमुक्तौ महात्मानौ तदा केशवपाण्डवौ।
तावब्रूतां तदा हृष्टौ राजानं पृथिवीपतिं। तव कोपाग्निना दग्धः पापो राजा जयद्रथः। ६४७५
उदीर्णञ्चापि सुमहद्धार्त्तराष्ट्रबलं प्रभो। हन्यन्ते निहताश्चैव विनङ्क्ष्यन्ति च भारत।
तव क्रोधाद्धता ह्येते कौरवाः शत्रुसूदन। त्वां हि चक्षुर्हणं वीर कोपयित्वा सुयोधनः।
समित्रबन्धुः समरे प्राणांस्त्यक्ष्यति दुर्म्मतिः। तव क्रोधहतः पूर्व्वं देवैरपि दुरासदः।
शरतल्पगतः शेते भीष्मः कुरुपितामहः। दुर्लभो हि जयस्तेषां सङ्ग्रामे रिपुसूदन।
याता मृत्युवशं ते च येषां द्वेष्टा च पाण्डवः। राज्यं प्राणाः प्रियाः पुत्राः सौख्यानि विविधानि च। ६४८०
अचिरात्तस्य नश्यन्ति यस्य क्रुद्धः परन्तप। विनष्टान् कौरवान्मन्ये सपुत्रपशुबान्धवान्।
राजधर्म्मपरे नित्यं त्वयि क्रुद्धे परन्तप। ततो भीमो महाराज सात्यकिश्च महारथः।
अभिवाद्य गुरुं श्रेष्ठं मार्गणैः क्षतविक्षतौ। स्थितावास्तां महेष्वासौ पाञ्चाल्यैः परिवारितौ।

तौ दृष्ट्वा मुदितौ बीरौ प्राञ्जली समुपस्थितौ। अभ्यनन्दत कौन्तेयस्तावुभौ भीमसात्यकी।
दिष्ट्या पश्यामि वां शूरौ विमुक्तौ सैन्यसागरात्। द्रोणग्राहदुराधर्षात् हार्द्दिक्यमकरालयात्। ६४८५
दिष्ट्या नो निर्जिताः सर्व्वे पृथिव्यां सर्व्वपार्थिवाः।
युवां विजयिनौ चापि दिष्ट्या पश्यामि संयुगे। दिष्ट्या द्रोणो जितः सङ्ख्ये हार्द्दिक्यश्च महारथः।
दिष्ट्या विकर्णिभिः कर्णो रणे नीतः पराजयं। विमुखश्च कृतः शल्यो युवाभ्यां पुरुषर्षभौ।
दिष्ट्या युवां कुशलिनौ सङ्ग्रामात् पुनरागतौ। पश्यामि रथिनां श्रेष्ठावुभौ युद्धविशारदौ।
मम वाक्यकरौ बीरौ मम गौरवयन्त्रितौ। सैन्यार्णवं समुत्तीर्णौ दिष्ट्या पश्यामि वामहं। ६४९०
समरश्लाघिनौ बीरौ सङ्ग्रामेष्वपलायिनौ। मम प्राणसमौ चैव दिष्ट्या पश्यामि वामहं।
इत्युक्त्वा पाण्डवो राजन् युयुधानवृकोदरौ। सस्वजे पुरुषव्याघ्रो हर्षाद्बाष्पं मुमोच ह।
ततः प्रमुदितं सर्व्वं बलमासीद्विशाम्पते। पाण्डवानां रणे हृष्टं युद्धाय च मनो दधे।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि युधिष्ठिरहर्षे एकोनपञ्चाशदधिकशततोऽध्यायः॥ १४९॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ सैन्धवे निहते राजन् पुत्त्रस्तव सुयोधनः। अश्रुक्लिन्नमुखो दीनो निरुत्साहो द्विषज्जये।
दुर्म्मना निःश्वसन्नुष्णं भग्नदंष्ट्र इवोरगः। आगस्कृत् सर्व्वलोकस्य पुत्त्रस्तेऽर्त्तिं परामगात्। ६४९५
दृष्ट्वा तत् कदनं घोरं स्वबलस्य कृतं महत्। जिष्णुना भीमसेनेन सात्वतेन च संयुगे।
स विवर्णः कृशो दीनो वाष्पविप्लुतलोचनः। अमन्यतार्ज्जुनसमो न योद्धा भुवि विद्यते।
न द्रोणो न च राधेयो नाश्वत्थामा कृपो न च। क्रुद्धस्य प्रमुखे स्थातुं पर्य्याप्ता इति मारिष।
निर्जित्य हि रणे पार्थः सर्व्वान्मम महारथान्। अवधीत्सैन्धवं सङ्ख्ये नैनं कश्चिदवारयत्।
सर्व्वथा हतमेवेदं पाण्डवैर्म्मे महद्बलं। न ह्यस्य विद्यते त्राता साक्षादपि पुरन्दरः। ६५००
यमुपाश्रित्य सङ्ग्रामे कृतः शस्त्रसमुद्यमः। स कर्णो निर्जितः सङ्ख्ये हतश्चैव जयद्रथः।
यस्य बीर्य्यं समाश्रित्य शमं याचन्तमच्युतं। तृणवत्तमहं मन्ये स कर्णो निर्जितो युधि।
एवं क्लान्तमना राजन्नुपायात् द्रोणमीक्षितुं। आगस्कृत्सर्व्वलोकस्य पुत्त्रस्ते भरतर्षभ।
ततस्तत्सर्व्वमाचख्यौ कुरूणां वैशसं महत्। परान्विजयतश्चापि धार्त्तराष्ट्रान्निमज्जतः।
॥ दुर्य्योधन उवाच ॥ पश्य मूर्द्धाभिषिक्तानामाचार्य्य कदनं महत्। कृत्वा प्रमुखतो भीष्मं शूरं मम पितामहं। ६५०५
तं निहत्य प्रलुब्धोऽयं शिखण्डी पूर्णमानसः। पाञ्चालैः सहितः सर्व्वैः सेनाग्रमभिवर्त्तते।
अपरश्चापि दुर्द्धर्षः शिष्यस्ते सव्यसाचिना। अक्षौहिणीः सप्त हत्वा हतो राजा जयद्रथः।
अस्मद्विजयकामानां सुहृदामुपकारिणां। गन्तास्मि कथमानृण्यं गतानां यमसादनं।
ये मदर्थं परीप्सन्ते वसुधां वसुधाधिपाः। ते हित्वा वसुधैश्वर्य्यं वसुधामधिशेरते।
सोऽहं कापुरुषः कृत्वा मित्राणां क्षयमीदृशं। नाश्वमेधसहस्रेण पातुमात्मानमुत्सहे। ६५१०
मम लुब्धस्य पापस्य तथा धर्म्मापचायिनः। व्यायामेन जिगीषन्तः प्राप्ता वैवस्वतक्षयं।
कथं पतितवृत्तस्य पृथिवीसुहृदां द्रुहः। विवरं नाशकद्दातुं पृथिवी मम दुर्म्मतेः।

योऽयं रुधिररक्ताक्षो राज्ञां मध्ये पितामहः। किम्प्रवक्ष्यति दुर्द्धर्षः समेत्य परलोकजित्।
जलसन्धं महेष्वासं पश्य सात्यकिना हतं। मदर्थमुद्यतं शूरं प्राणांस्त्यक्त्वा महारथ।
काम्बोजं निहतं दृष्ट्वा तथाऽलम्बुषमेव च। अन्यान् बहूंश्च सुहृदो जीवितार्थोऽद्य को मम। ६५१५
व्यायच्छन्तो हताः शूरा मदर्थे येऽपराङ्मुखाः। यतमानाः परं शक्त्या विजेतुमहितान्मम।
तेषां गत्वाऽहमानृण्यमद्य शक्त्या परन्तप। तर्पयिष्यामि तानेव जलेन यमुनामनु।
सत्यन्ते प्रतिजानामि सर्व्वशस्त्रभृताम्वर। इष्टापूर्त्तेन च शपे वीर्य्येण च सुतैरपि।
निहत्य तान्रणे सर्व्वान् पाञ्चालान् पाण्डुभिः सह। शान्तिं गन्तास्मि तेषां वा रणे गन्तास्मि लोकतां।
सोऽहं तत्र गमिष्यामि यत्र ते पुरुषर्षभाः। हता मदर्थं सङ्ग्रामे युध्यमानाः किरीटिना। ६५२०
नहीदानीं सहाया मे परीप्सन्त्यनुपस्कृताः। श्रेयो हि पाण्डून्मन्यन्ते न तथास्मान्महाभुज।
स्वयं हि मृत्युर्व्विहितः सत्यसन्धेन संयुगे। भवानुपेक्षां कुरुते शिष्यत्वादर्ज्जुनस्य तु।
अतो हि निहताः सर्व्वे येऽस्मज्जयचिकीर्षवः। कर्णमेव तु पश्यामि सम्प्रत्यस्मज्जयैषिणं।
यो हि मित्रमविज्ञाय याथातथ्येन मन्दधीः। मित्रार्थे यो जयत्येनं तस्यार्थो ह्यवसीदति।
तादृग्रूपं कृतमिदं मम कार्य्यं सुहृत्तमैः। मोहाल्लुब्धस्य पापस्य जिह्मस्य धनमीहतः। ६५२५
हतो जयद्रथो राजा सौमदत्तिश्च वीर्य्यवान्। अभीषाहाः शूरसेनाः शिवयोऽथ वशातयः।
सोऽहमद्य गमिष्यामि यत्र ते पुरुषर्षभाः। हता मदर्थं सङ्ग्रामे युध्यमानाः किरीटिना।
न हि मे जीवितेनार्थस्तानृते पुरुषर्षभान्। आचार्य्यः पाण्डुपुत्त्राणामनुजानातु नो भवान्।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथवधपर्व्वणि दुर्य्योधनानुतापे पञ्चाशदधिकशततोऽध्यायः॥ १५० ॥
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ सिन्धुराजे हते तात समरे सव्यसाचिना। तथैव भूरिश्रवसि किमासीद्वो मनस्तदा।
दुर्य्योधनेन च द्रोणस्तथोक्तः कुरुसंसदि। किमुक्तवान् परं तस्मै तन्ममाचक्ष्व सञ्जय। ६५३०
॥ सञ्जय उवाच ॥ निष्टानको महानासीत्सैन्यानां तव भारत। सैन्धवं निहतं दृष्ट्वा भूरिश्रवसमेव च।
अवामन्यन्त ते सर्व्वे तव पुत्त्रस्य मन्त्रितं। येन मन्त्रेण निहताः शतशः पुरुषर्षभाः।
द्रोणस्तु तद्वचः श्रुत्वा तव पुत्त्रस्य दुर्म्मनाः। ध्यात्वा मुहूर्त्तं राजेन्द्र भृशमार्त्तोऽभ्यभाषत।
॥ द्रोण उवाच ॥ दुर्य्योधन किमेवं मां वाक्शरैरुपविध्यसि। अजय्यं हि तदा संख्ये ब्रुवाणं सव्यसाचिनं।
एतेनैवार्ज्जुनं ज्ञातुमलं कौरव संयुगे। यच्छिखण्ड्यवधीद्भीष्मं पाल्यमानः किरीटिना। ६५३५
अवध्यं निहतं दृष्ट्वा संयुगे देवदानवैः। तदैवाज्ञासिषमहं नेयमस्तीति भारती।
यः पुंसां त्रिषु लोकेषु सर्व्वशूरममंस्महि। तस्मिन्निपतिते शूरे किं शेषं पर्य्युपास्महे।
यान् स्म तान् ग्लहते तात शकुनिः कुरुसंसदि। अक्षान्न तेऽक्षा निशिता वाणास्ते शत्रुसाधनाः।
तत्र ते घ्नन्ति नस्तात विशिखा जयनोदिताः। यांस्तदाख्यायमानस्त्वं विदुरेण न बुध्यसे।
यास्ता विलपतश्चापि विदुरस्य महात्मनः। धीरस्य वाचो नाश्रौषीः क्षेमाय वदतः शुभाः। ६५४०
तदिदं वर्त्तते घोरमागतं वैशसं महत्। तस्यावमानाद्वाक्यस्य दुर्य्योधन कृते तव।

योऽवमन्य वचः पथ्यं सुहृदामाप्तकारिणं। स्वमतं कुरुते मूढः स शोच्यो न चिरादिव।
यच्च नः पश्यमानानां कृष्णामानाय्य यत्सभां। अनर्हन्तीं कुले जातां सर्व्वधर्म्मानुचारिणीं।
तस्याधर्म्मस्य गान्धारे फलम्प्राप्तमिदं महत्। नो चेत्पापं परे लोके त्वमर्च्छेथास्ततोऽधिकं।
यच्च त्वं पाण्डवान् द्यूते विषमेण विजित्य च। प्राव्राजयस्तदाऽरण्ये रौरवाजिनवाससः। ६५४५
पुत्त्राणामिव तेषां वै धर्म्ममाचरतां सदा। द्रुह्येत्को नु नरो लोके मदन्यो ब्राह्मणब्रुवः।
पाण्डवानामयं कोपस्त्वया शकुनिना सह। आहृतो धृतराष्ट्रस्य सम्मते कुरुसंसदि।
दुःशासनेन संयुक्तः कर्णेन परिबर्द्धितः। क्षत्तुर्व्वाक्यमनादृत्य त्वयाऽभ्यस्तः पुनः पुनः।
यत्ताः सर्व्वे पराभूताः पर्य्यवारयतार्ज्जुनं। सिन्धुराजमपाश्रित्य स वो मध्ये कथं हतः।
कथञ्च त्वयि कर्णे च कृपे शल्ये च जीवति। अश्वत्थाम्नि च कौरव्य निधनं सैन्धवो गतः। ६५५०
युध्यतः सर्व्वराजानस्तेजस्तिग्ममुपासते। सिन्धुराजं परित्रातुं स वो मध्ये कथं हतः।
मय्येव हि विशेषेण तथा दुर्य्योधन त्वयि। आशंसत परित्राणमर्ज्जुनात् स महीपतिः।
ततस्तस्मिन् परित्राणमलब्धवति फाल्गुनात्। न किञ्चिदपि पश्यामि जीवितस्थानमात्मनः।
मज्जन्तमिव चात्मानं धृष्टद्युम्नस्य किल्बिषे। पश्याम्यहत्वा पाञ्चालान् सह तेन शिखण्डिना।
तस्मात् किमभितप्यन्तं वाक्शरैरुपकृन्तसि। अशक्तः सिन्धुराजस्य भूत्वा त्राणाय भारत। ६५५५
सौवर्णं सत्यसन्धस्य ध्वजमक्लिष्टकारिणः। अपश्यन् युधि भीष्मस्य कथमाशंससे जयं।
मध्ये महारथानाञ्च यत्राहन्यत सैन्धवः। हतो भूरिश्रवाश्चैव किं शेषं तत्र मन्यसे।
कृप एव च दुर्द्धर्षो यदि जीवति पार्थिव। यो नागात् सिन्धुराजस्य वर्त्म तं पूजयाम्यहं।
यत्रापश्यं हतं भीष्मं पश्यतस्तेऽनुजस्य वै। दुःशासनस्य कौरव्य कुर्व्वाणं कर्म्म दुष्करं।
अबध्यकल्पं सङ्ग्रामे देवैरपि सवासवैः। न ते वसुन्धराऽस्तीति तदाऽहं चिन्तये नृप। ६५६०
इमानि पाण्डवानाञ्च सृञ्जयानाञ्च भारत। अनीकान्याद्रवन्ते मां सहितान्यद्य मारिष।
नाहत्वा सर्व्वपाञ्चालान् कवचस्य विमोचनं। कर्त्तास्मि समरे कर्म्म धार्त्तराष्ट्रहितं तव।
राजन् ब्रूयाः सुतं मे त्वमश्वत्थामानमाहवे। न सोमकाः प्रमोक्तव्या जीवितं परिरक्षता।
यच्च पित्रानुशिष्टोऽसि तद्वचः परिपालय। आनृशंस्ये दमे सत्ये आर्ज्जवे च स्थिरो भव।
धर्म्मार्थकामकुशलो धर्म्मार्थावप्यपीडयन्। धर्म्मप्रधानकार्य्याणि कुर्य्याश्चेति पुनः पुनः। ६५६५
दक्षिणाभिश्च सन्तर्प्या विप्राः पूज्याश्च सर्व्वशः। न चैषां विप्रियं कार्य्यं ते हि वह्निशिखोपमाः।
एष त्वहमनीकानि प्रविशाम्यरिसूदन। रणाय महते युक्तस्त्वया वाक्शल्यपीडितः।
त्वञ्च दुर्य्योधन बलं यदि शक्तोऽसि धारय। रात्रावपि हि योत्स्यन्ति संरब्धाः कुरुसृञ्जयाः।
एवमुक्त्वा ततः प्रायात् द्रोणः पाण्डवसृञ्जयान्। मुष्णन् क्षत्त्रियतेजांसि नक्षत्राणामिवांशुमान्।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि द्रोणवाक्ये एकपञ्चाशदधिकशततोऽध्यायः॥ १५१ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ ततो दुर्य्योधनो राजा द्रोणेनैव प्रचोदितः। अमर्षवशमापन्नो युद्धायैव मनो दधे। ६५७०

अब्रवीच्च तदा कर्णं पुत्रो दुर्य्योधनस्तव । पश्य कृष्णसहायेन पाण्डवेन किरीटिना ।
आचार्य्यविहितं व्यूहं भित्त्वा देवैः सुदुर्भिदं । तव व्यायच्छमानस्य द्रोणस्य च महात्मनः ।
मिषतां योधमुख्यानां सैन्धवो विनिपातितः । पश्य राधेय राजानः पृथिव्यां प्रवरा युधि ।
पार्थेनैकेन निहताः सिंहेनेवेतरे मृगाः । मम व्यायच्छमानस्य द्रोणस्य च महात्मनः ।
अल्पावशेषं सैन्यं मे कृतं शक्रात्मजेन हि । कथं नियच्छमानस्य द्रोणस्य युधि फाल्गुनः । ६५७५
प्रतिज्ञाया गतः पारं हत्वा सैन्धवमर्ज्जुनः । अनिच्छतः कथं वीर द्रोणस्य युधि पाण्डवः ।
भिन्द्यात्सुदुर्भिदं व्यूहं यतमानस्य संयुगे । प्रियो हि फाल्गुनोऽत्यर्थमाचार्य्यस्य महात्मनः ।
ततोऽस्य दत्तवान् द्वारमयुद्धेनैव संयुगे । अभयं सैन्धवस्यादौ दत्त्वा द्रोणः परन्तपः ।
प्रादात् किरीटिने द्वारं पश्य निर्गुणतां मम । यद्यदास्यदनुज्ञां वै पूर्व्वमेव गृहान् प्रति ।
सिन्धुराजस्य समरे नाभविष्यज्जनक्षयः । जयद्रथो जीवितार्थी गच्छमानो गृहान् प्रति । ६५८०
मयाऽनार्य्येण संरुद्धो द्रोणात्प्राप्याभयं रणे । अद्य मे भ्रातरः क्षीणाश्चित्रसेनादयो युधि ।
भीमसेनं समासाद्य पश्यतां नो दुरात्मनां ।
॥ कर्ण उवाच ॥ आचार्य्यं मा विगर्हस्व शक्त्या युध्यत्यसौ द्विजः । यथाबलं यथोत्साहं त्यक्त्वा जीवितमात्मनः ।
यद्येनं समतिक्रम्य प्रविष्टः श्वेतवाहनः । नात्र सूक्ष्मोऽपि दोषः स्यादाचार्य्यस्य कथञ्चन ।
कृती दक्षो युवा शूरः कृतास्त्रो लघुविक्रमः । दिव्यास्त्रयुक्तमास्थाय रथं वानरलक्षणं । ६५८५
कृष्णेन च गृहीताश्वमभेद्यकवचावृतः । गाण्डीवमजरं दिव्यं धनुरादाय वीर्य्यवान् ।
प्रवर्षन्निशितान् वाणान् बाहुद्रविणदर्पितः । यदर्ज्जुनोऽभ्ययाद्द्रोणमुपपन्नं हि तस्य तत् ।
आचार्य्यः स्थविरो राजन् शीघ्रयाने तथाऽक्षमः । बाहुव्यायामचेष्टायामशक्तस्तु नराधिप ।
तेनैनमभ्यतिक्रान्तः श्वेताश्वः कृष्णसारथिः । तस्माद्दोषं न पश्यामि द्रोणस्यानेन हेतुना ।
अजेयान् पाण्डवान्मन्ये द्रोणेनास्त्रविदा मृधे । तथा ह्येनमतिक्रम्य प्रविष्टः श्वेतवाहनः । ६५९०
दैवादिष्टोऽन्यथाभावो न मन्ये विद्यते क्वचित् । यतो नो युध्यमानानां परं शक्त्या सुयोधन ।
सैन्धवो निहतो युद्धे दैवमात्रं परं स्मृतं । परं यत्नं कुर्व्वतांश्च त्वया सार्द्धं रणाजिरे ।
हत्वाऽस्माकं पौरुषञ्च दैवं पश्चात् करोति नः । सततं चेष्टमानानां निकृत्या विक्रमेण च ।
दैवोपसृष्टः पुरुषो यत्कर्म्म कुरुते नृप । कृतं कृतं हि तत्तस्य दैवेन विनिपात्यते ।
यत् कर्त्तव्यं मनुष्येण व्यवसायवता सदा । तत् कार्य्यमविशङ्केन सिद्धिर्दैवे प्रतिष्ठिता । ६५९५
निकृत्या वञ्चिताः पार्था विषयोगैश्च भारत । दग्धा जतुगृहे चैव द्यूतेन च पराजिताः ।
राजनीतिं समाश्रित्य प्रहिताश्चैव काननं । यत्नेन च कृतं तत्तद्दैवेन विनिपातितं ।
युध्यस्व यत्नमास्थाय दैवं कृत्वा निरर्थकं । यततस्तव तेषाञ्च दैवं मार्गेण पश्यति ।
न तेषां मतिपूर्व्वं हि सुकृतं विद्यते क्वचित् । दुष्कृतं तव वा वीर बुद्ध्या हीनं कुरूद्वह ।
दैवं प्रमाणं सर्व्वस्य सुकृतस्येतरस्य वा । अनन्यकर्म्म दैवं हि जागर्त्ति स्वपतामपि । ६६००

बह्वनि तव सैन्यानि योधाश्च बहवस्तव । न तथा पाण्डुपुत्त्राणामेवं युद्धमवर्त्तत ।
तैरल्पैर्ब्बहवो यूयं चयं नीताः प्रहारि णः । शङ्के दैवस्य तत् कर्म्म पौरुषं येन नाशितं ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ एवं सम्भाषमाणानां बहु तत्तज्जनाधिप । पाण्डवानामनीकानि समदृश्यन्त संयुगे ।
ततः प्रववृते युद्धं व्यतिषक्तरथद्विपं । तावकानां परैः सार्द्धं राजन् दुर्म्मन्त्रिते तव ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि जयद्रथबधपर्व्वणि पुनर्युद्धारम्भे द्विपञ्चाशदधिकशततोऽध्यायः ॥ १५२ ॥ समाप्तञ्च जयद्रथबधपर्व्व ॥

अथ घटोत्कचबधपर्व्व ॥

॥ सञ्जय उवाच ॥ तदुदीर्णं गजानीकं बलं तव जनाधिप । पाण्डुसेनामतिक्रम्य योधयामास सर्व्वतः ।
पाञ्चालाः कौरवाश्चैव योधयन्तः परस्परं । यमराष्ट्राय महते परलोकाय दीक्षिताः ।
शूराः शूरैः समागम्य शरतोमरशक्तिभिः । विव्यधुः समरे तूर्णं निन्युश्चैव यमक्षयं ।
रथिनां रथिभिः सार्द्धं रुधिरस्रावदारुणं । प्रावर्त्तत महद्युद्धं निघ्नतामितरेतरं ।
वारणाश्च महाराज समासाद्य परस्परं । विषाणैरर्द्दयामासुः सुसंक्रुद्धमदोत्कटाः ।
हयारोहान् हयारोहाः प्रासशक्तिपरश्वधैः । बिभिदुस्तुमुले युद्धे प्रार्थयन्तो महद्यशः ।
पत्तयश्च महाबाहो शतशः शस्त्रपाणयः । अन्योऽन्यमभ्यधावन्त नित्य यत्ताः परन्तप ।
गोत्राणां नामधेयानां कुलानाञ्चैव मारिष । श्रवणाद्धि विजानीमः पाञ्चालान् कुरुभिः सह ।
अन्योऽन्यं समरे योधाः शरशक्तिपरश्वधैः । प्रैषयन् परलोकाय विचरन्तो ह्यभीतवत् ।
शरा दशदिशो राजंस्तेषां मुक्ताः सहस्रशः । न भ्राजन्ते यथातत्त्वं भास्करेऽस्तं गतेऽपि च ।
तथा प्रयुध्यमानेषु पाण्डवेयेषु भारत । दुर्य्योधनो महाराज व्यवागाहत तद्बलं ।
सैन्धवस्य बधेनैव भृशदुःखसमन्वितः । मर्त्तव्यमिति सञ्चिन्त्य प्राविशत्तद्द्विषां बलं ।
नादयन्रथघोषेण कम्पयन्निव मेदिनीं । अभ्यवर्त्तत पुत्त्रस्ते पाण्डवानामनीकिनीं ।
स सन्निपातस्तुमुलस्तस्य तेषाञ्च भारत । अभवत् सर्व्वसैन्यानामभावकरणो महान् ।
यथा मध्यन्दिने सूर्य्यं प्रतपन्तमिवांशुभिः । तथा तव सुतं मन्ये प्रतपन्तं शरार्च्चिभिः ।
नशेकुर्भ्रातरं युद्धे पाण्डवाः प्रतिवीक्षितुं । पलायनकृतोत्साहा निरुत्साहा द्विषज्जये ।
पर्य्यधावन्त पाञ्चाला बध्यमाना महात्मना । रुक्मपुङ्खैः प्रसन्नाग्रैस्तव पुत्त्रेण धन्विना ।
अर्द्यमानाः शरैस्तीक्ष्णैर्न्यपतन् पाण्डुसैनिकाः । न तादृशं रणे कर्म्म कृतवन्तः स्म पाण्डवाः ।
यादृशं कृतवान्राजा पुत्त्रस्तव विशाम्पते । पुत्त्रेण तव सा सेना पाण्डवी मथिता रणे ।
नलिनी द्विरदेनेव समन्ताद्विप्रलोडिता । क्षीणतोयाऽनिलार्काभ्यां हतत्विडिव पद्मिनी ।
बभूव पाण्डवी सेना तव पुत्त्रस्य तेजसा । पाण्डुसेनां हतां दृष्ट्वा तव पुत्त्रेण भारत ।
भीमसेनपुरोगास्तु पाञ्चालाः समुपाद्रवन् । स भीमसेनं दशभिर्म्माद्रीपुत्त्रौ त्रिभिस्त्रिभिः ।

विराटद्रुपदौ षड्भिः शतेन च शिखण्डिनं । धृष्टद्युम्नञ्च सप्तत्या धर्म्मपुत्त्रञ्च सप्तभिः ।
केकयांश्चैव चेदींश्च बहुभिर्निशितैः शरैः । सात्वतं पञ्चभिर्व्विद्ध्वा द्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः ।
घटोत्कचञ्च समरे विद्ध्वा सिंह इवानदत् । शतशश्चापरान् योधान् द्विपाश्वानां महारणे ।
शरीराणि चकर्त्तोग्रैः क्रुद्धोऽन्तक इव प्रजाः । तस्य तान्निघ्नतः शत्रून् रुक्मपृष्ठं महद्धनुः ।
भल्लाभ्यां पाण्डवो ज्येष्ठस्त्रिधा चिच्छेद मारिष । विव्याध चैनं दशभिः सम्यगस्तैः शितैः परैः ।
मर्म्म भित्त्वा तु ते सर्व्वे संलग्नाः क्षितिमाविशन् । ततः परिवृता योधाः परिवव्रुर्युधिष्ठिरं ।
वृत्रहत्ये यथा देवाः परिवव्रुः पुरन्दरं । ततो युधिष्ठिरो राजा तव पुत्त्रस्य मारिष ।
शरं परमदुर्द्धर्षः प्रेषयामास संयुगे । स तेन भृशसंविद्धो निषसाद रथोत्तमे ।
ततः पाञ्चालसैन्यानां भृशमासीद्रवो महान् । हतोराजेति राजेन्द्र तत्र शब्दोऽभवन्महान् ।
वाणशब्दरवश्चोग्रः शुश्रुवे तत्र भारत । अथ द्रोणो द्रुतं तत्र प्रत्यदृश्यत संयुगे ।
हृष्टो दुर्य्योधनश्चापि दृढमादाय कार्मुकं । तिष्ठतिष्ठेति राजानं ब्रुवन् पाण्डवमभ्ययात् ।
प्रत्युद्ययुश्च त्वरिताः पाञ्चाला राजगृद्धिनः । तान्द्रोणः प्रतिजग्राह परीप्सन् कुरुसत्तमं ।
चण्डवाताहतान्मेघान् निघ्नन्रश्मिमुचो यथा । ततो राजन्महानासीत् सङ्ग्रामो भूमिवर्द्धनः ।
तावकानां परेषाञ्च समेतानां युयुत्सया ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि घटोत्कचवधपर्व्वणि दुर्य्योधनपराभवे त्रयःपञ्चाशदधिकशतोऽध्यायः ॥ १५३ ॥
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ यत्तदा प्राविशत् पाण्डूनाचार्य्यः कुपितो बली । उक्त्वा दुर्य्योधनं सम्यक् मम शास्त्रातिगं सुतं ।
प्रविश्य विचरन्तञ्च रथे शूरमवस्थितं । कथं द्रोणं महेष्वासं पाण्डवाः समवारयन् ।
केऽरक्षन् दक्षिणञ्चक्रमाचार्य्यस्य महाहवे । के च वाममरक्षन्त निघ्नतः शात्रवान् दृढं ।
के वास्य पृष्ठतो गत्वा वीरा वीरस्य योधिनः । के पुरस्तादवर्त्तन्त रथिनस्तस्य शत्रवः ।
मन्ये तानस्पृशच्छीतमतिवेलमनार्त्तवं । मन्ये ते समवेपन्त गावो वै शिशिरे यथा ।
यत् प्राविशन्महेष्वासः पाञ्चालानपराजितः । नृत्यन् स रथमार्गेषु सर्व्वशस्त्रभृताम्वरः ।
निर्द्दहन् सर्व्वसैन्यानि पाञ्चालानां रथर्षभः । धूमकेतुरिव क्रुद्धः कथं मृत्युमुपेयिवान् ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ सायाह्ने सैन्धवं हत्वा राज्ञा पार्थः समेत्य च । सात्यकिश्च महेष्वासो द्रोणमेवाभ्यधावतां ।
ततो युधिष्ठिरस्तूर्णं भीमसेनश्च पाण्डवः । पृथक्चमूभ्यां संसक्तौ द्रोणमेवाभ्यधावतां ।
तथैव नकुलो धीमान् सहदेवश्च दुर्जयः । धृष्टद्युम्नः सहानीको विराटश्च सकेकयः ।
मत्स्याः शाल्वाः ससेनाश्च द्रोणमेव ययुर्युधि । द्रुपदश्च तथा राजा पाञ्चालैरभिरक्षितः ।
धृष्टद्युम्नपिता राजन् द्रोणमेवाभ्यवर्त्तत । द्रौपदेया महेष्वासा राक्षसश्च घटोत्कचः ।
ससेनास्तेऽभ्यवर्त्तन्त द्रोणमेव महाद्युतिं । प्रभद्रकाश्च पाञ्चालाः षट् सहस्राः प्रहारिणः ।
द्रोणमेवाभ्यवर्त्तन्त पुरस्कृत्य शिखण्डिनं । तथेतरे नरव्याघ्राः पाण्डवानां महारथाः ।
सहिताः सन्न्यवर्त्तन्त द्रोणमेव नरर्षभ । तेषु शूरेषु युद्धाय गतेषु भरतर्षभ ।

बभूव रजनी घोरा भीरूणां भयवर्द्धिनी। योधानामपि सा घोरा राजन्नन्तकगामिनी।
कुञ्जराश्च मनुष्याणां प्राणान्तकरणी तदा। तस्यां रजन्यां घोरायां नन्दन्त्यः सर्व्वतः शिवाः।
न्यवेदयन् भयं घोरं सज्वालकवलैर्मुखैः। उलूकाश्चाप्यराश्चन्त शंसन्तो विपुलं भयं।
विशेषतः कौरवाणां ध्वजिन्यामतिदारुणाः। ततः सैन्येषु राजेन्द्र शब्दः समभवन्महान्।
भेरीशब्देन महता मृदङ्गानां स्वनेन च। गजानां गर्ज्जितैश्चापि तुरङ्गाणाञ्च ह्रेषितैः। ६६६०
खुरशब्दनिनादैश्च तुमुलं सर्व्वतोऽभवत्। ततः समभवद्युद्धं सन्ध्यायामतिदारुणं।
द्रोणस्य च महाराज सृञ्जयानाञ्च सर्व्वशः। तमसा चावृते लोके न प्राज्ञायत किञ्चन।
सैन्येन रजसा चैव समन्तादुच्छ्रितेन च। नरस्याश्वस्य नागस्य समसज्जत शोणितं।
न पश्याम रजो भौमं कश्मलेनाभिसंवृताः। रात्रौ वंशवनस्येव दह्यमानस्य पर्व्वते।
घोरश्चटचटाशब्दः शस्त्राणां पतताभूत्। मृदङ्गानकनिर्ह्रादैर्व्वल्लकीपटहैस्तथा। ६६६५
चीत्कारैर्हेषिताकारैः सर्व्वमेवाकुलं विभो। नैव स्वे न परे राजन् प्राज्ञायन्त तमोवृते।
उन्मत्तमिव तत्सर्व्वं बभूव रजनीमुखे। भौमं रजोऽथ राजेन्द्र शोणितेन समुच्छ्रितं।
शातकौम्भैश्च कवचैर्भूषणैश्च तमोऽभ्यगात्। ततः सा भारती सेना मणिहेमविभूषिता।
द्यौरिवासीत् सनक्षत्रा रजन्यां भरतर्षभ। गोमायुबलसङ्घुष्टा शक्तिध्वजसमाकुला।
वारणाभिरुता घोरा क्ष्वेडितोत्क्रुष्टनादिता। ततोऽभवन्महाञ्छब्दस्तुमुलो लोमहर्षणः। ६६७०
समावृण्वन्दिशः सर्व्वा महेन्द्राशनिनिस्वनः। सा निशीथे महाराज सेनाऽदृश्यत भारती।
अङ्गदैः कुण्डलैर्निष्कैः शस्त्रैश्चैवावभासिता। तत्र नागा रथाश्चैव जाम्बूनदविभूषिताः।
निशायां प्रत्यदृश्यन्त मेघा इव सविद्युतः। असिशक्तिगदाखड्गमुषलप्रासपट्टिशाः।
सम्पतन्तः स्म दृश्यन्ते भ्राजमाना इवाग्नयः। दुर्य्योधनपुरोवातां रथगुल्मबलाहकां।
वादित्रघोषस्तनितां चापविद्युद्ध्वजैर्वृतां। द्रोणपाण्डवपर्ज्जन्यां खड्गशक्तिगदाशनीं। ६६७५
शरधाराम्बुपवनां भृशं शीतोष्णसङ्कुलां। घोरां विस्मापनीमुग्रां जीवितच्छेदविभुतां।
तां प्राविशन्नतिभयां सेनां युद्धचिकीर्षवः। तस्मिन्रात्रिमुखे घोरे महाशब्दनिनादिते।
भीरूणां त्रासजनने शूराणां हर्षवर्द्धने। रात्रियुद्धे महाघोरे वर्त्तमाने सुदारुणे।
द्रोणमभ्यद्रवन् क्रुद्धाः सहिताः पाण्डुसृञ्जयाः। ये ये प्रमुखतो राजन्नावर्त्तन्त महात्मनः।
तान् सर्व्वान् विमुखांश्चक्रे कांश्चिन्निन्ये यमक्षयं। तानि नागसहस्राणि रथानामयुतानि च। ६६८०
पदातिहयसङ्घानां प्रयुतान्यर्व्वुदानि च। द्रोणेनैकेन नाराचैर्निर्भिन्नानि निशामुखे।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि घटोत्कचवधपर्व्वणि द्रोणयुद्धे चतुःपञ्चाशदधिकशततोऽध्यायः॥ १५४ ॥
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ तस्मिन् प्रविष्टे दुर्द्धर्षे सृञ्जयानमितौजसि। अमृष्यमाणे संरब्धे का वोऽभूद्वै मतिस्तदा।
दुर्य्योधनं तथा पुत्त्रमुक्त्वा शास्त्रातिगं मम। यत् प्राविशदमेयात्मा किं पार्थः प्रत्यपद्यत।
निहते सैन्धवे वीरे भूरिश्रवसि चैव हि। यदभ्यगान्महातेजाः पाञ्चालानपराजितः।

किममन्यत दुर्द्धर्षे प्रविष्टे शत्रुतापने । दुर्य्योधनस्तु किं कृत्यं प्राप्तकालममन्यत । ६६८५
के च तं वरदं वीरमन्वयुर्द्विजसत्तमं । के चास्य पृष्ठतः सूत वीराः शूरस्य युध्यतः ।
के पुरस्तादयुध्यन्त निघ्नतः शात्रवान् रणे । मन्येऽहं पाण्डवान् सर्व्वान् भारद्वाजशरार्द्दितान् ।
शिशिरे कम्पमाना वै कृशा गाव इव प्रभो । प्रविश्य स महेष्वासः पाञ्चालानरिमर्द्दनः ।
कथं नु पुरुषव्याघ्रः पञ्चत्वमुपजग्मिवान् ।
सर्व्वेषु सैन्येषु च संहितेषु रात्रौ समेतेषु महारथेषु । संलोड्यमानेषु पृथग्विधेषु के वस्तदानीं मतिमन्त आसन् । ६६९०
हतांश्चैव विषक्तांश्च पराभूतांश्च शंससि । रथिनो विरथांश्चैव कृतान् युद्धेषु मामकान् ।
तेषां संलोड्यमानानां पाण्डवैर्हतचेतसां । अन्धे तमसि मग्नानामभवत् का मतिस्तदा ।
प्रहृष्टांश्चाप्युदग्रांश्च पाण्डवेयान् ब्रवीषि मे । अप्रहृष्टान् विमनसो विचस्तांश्चैव मामकान् ।
कथमेषां ततः सूत पार्थानामपलायिनां । प्रकाशमभवद्रात्रौ कथं कुरुषु सञ्जय ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ रात्रियुद्धे तदा राजन् वर्त्तमाने सुदारुणे । द्रोणमभ्यद्रवन् सर्व्वे पाण्डवाः सह सोमकैः । ६६९५
ततो द्रोणः कैकयांश्च धृष्टद्युम्नस्य चात्मजान् । सम्प्रैषयत् प्रेतलोकं सर्व्वानिषुभिराशुगैः ।
ये ये प्रमुखतो राजन्नवर्त्तन्त महारथाः । तान् सर्व्वान् प्रेषयामास पितृलोकाय पार्थिवान् ।
प्रमथ्नन्तं तदा वीरं भारद्वाजं महारथं । अभ्यवर्त्तत संक्रुद्धः शिवी राजा प्रतापवान् ।
तमापतन्तं सम्प्रेक्ष्य पाण्डवानां महारथं । विव्याध दशभिर्द्रोणः सर्व्वपारशवैः शरैः ।
तं शिविः प्रतिविव्याध त्रिंशद्भिः कङ्कपत्रकैः । सारथिञ्चास्य भल्लेन स्मयमानो न्यपातयत् । ६७००
तस्य द्रोणो हयान् हत्वा सारथिञ्च महात्मनः । अथास्य सशिरस्त्राणं शिरः कायादपाहरत् ।
ततोऽस्य सारथिं क्षिप्रमन्यं दुर्य्योधनोऽदिशत् । स तेन संगृहीताश्वः पुनरभ्यद्रवद्रिपून् ।
कलिङ्गानाञ्च सैन्येन कलिङ्गस्य सुतो रणे । पूर्व्वं पितृवधात् क्रुद्धो भीमसेनमुपाद्रवत् ।
स भीमं पञ्चभिर्व्विद्धा पुनर्व्विव्याध सप्तभिः । विशोकं त्रिभिराजघ्ने ध्वजमेकेन पत्रिणा ।
कलिङ्गानान्तु तं शूरं क्रुद्धं क्रुद्धो वृकोदरः । रथाद्रथमभिद्रुत्य मुष्टिना निजघान ह । ६७०५
तस्य मुष्टिहतस्याजौ पाण्डवेन बलीयसा । सर्व्वाण्यस्थीनि सहसा प्रापतन् वै पृथक् पृथक् ।
तं कर्णो भ्रातरश्चास्य नामृष्यन्त परन्तप । ते भीमसेनं नाराचैर्जघ्नुराशीविषोपमैः ।
ततः शत्रुरथं त्यक्त्वा भीमो ध्रुवरथं गतः । ध्रुवञ्चास्यन्तमनिशं मुष्टिना समपोथयत् ।
स तथा पाण्डुपुत्त्रेण बलिनाऽभिहतोऽपतत् । तं निहत्य महाराज भीमसेनो महाबलः ।
जयरातरथम्प्राप्य मुहुः सिंह इवानदत् । जयरातमथाक्षिप्य नदन् सव्येन पाणिना । ६७१०
तलेन नाशयामास कर्णस्यैवाग्रतः स्थितः । कर्णस्तु पाण्डवे शक्तिं काञ्चनीं समवासृजत् ।
ततस्तामवजग्राह प्रहसन् पाण्डुनन्दनः । कर्णायैव च दुर्द्धर्षश्चिक्षेपाजौ वृकोदरः ।
तामापतन्तीञ्चिच्छेद शकुनिस्तैलपायिना । एतत् कृत्वा महत् कर्म्म रणेऽद्भुतपराक्रमः ।
पुनः स्वरथमास्थाय दुद्राव तव वाहिनीं । तमायान्तं जिघांसन्तं भीमं क्रुद्धमिवान्तकं ।

न्यवारयन्महाबाहुस्तव पुत्त्रो विशाम्पते । महता शरवर्षेण छादयन्तो महारथाः । ७०१५
दुर्म्मदस्य ततो भीमः प्रहसन्निव संयुगे । सारथिञ्च हयांश्चैव शरैर्निन्ये यमक्षयं ।
दुर्म्मदस्तु ततो यानं दुष्कर्णस्यावचक्रमे । तावेकरथमारूढौ भ्रातरौ परतापनौ ।
सङ्ग्रामशिरसो मध्ये भीमं द्वावप्यधावतां । यथाम्बुपतिमित्रौ हि तारकं दैत्यसत्तमं ।
ततस्तु दुर्म्मदश्चैव दुष्कर्णश्च तत्रात्मजौ । रथमेकं समारुह्य भीमं वाणैरविध्यतां ।
ततः कर्णस्य मिषतो द्रौणेर्दुर्य्योधनस्य च । कृपस्य सोमदत्तस्य वाह्लीकस्य च पाण्डवः । ७०२०
दुर्म्मदस्य च वीरस्य दुष्कर्णस्य च तं रथं । पादप्रहारेण धरां प्रावेशयदरिन्दमः ।
ततः सुतौ तौ बलिनौ शूरौ दुष्कर्णदुर्म्मदौ । मुष्टिनाहत्य संक्रुद्धो ममर्द्द च ननर्द्द च ।
ततो हाहाकृते सैन्ये दृष्ट्वा भीमं नृपाब्रुवन् । रुद्रोऽयं भीमरूपेण धार्त्तराष्ट्रेषु युध्यति ।
एवमुक्त्वा पलायन्त सर्व्वे भारत पार्थिवाः । विसंज्ञा वाहयन्वाहान्न च द्वौ सह धावतः ।
ततो बले भृशलुलिते निशामुखे सुपूजितो नृपवृषभैर्वृकोदरः । महाबलः कमलविबुद्धलोचनो युधिष्ठिरं नृपति मपूजयद्बली । ७०२५
ततो यमौ द्रुपदविराटकेकया युधिष्ठिरश्चापि परां मुदं ययुः । वृकोदरं सुभृशमपूजयंश्च ते यथाऽन्धके प्रतिनिहते हरं सुराः ।
ततः सुतास्ते वरुणात्मजोपमा रुषान्विताः सहगुरुणा महात्मना । वृकोदरं सरथपदातिकुञ्जरा युयुत्सवो भृशमभि पर्य्यवारयन् ।
ततोऽभवत्तिमिरघनैरिवावृते महाभये भयदमतीव दारुणं । निशामुखे वृकबलस्प्रमोदनं महात्मनां नृपवर युद्ध मुत्तमं ।

इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि घटोत्कचवधपर्व्वणि भीमपराक्रमे पञ्चपञ्चाशदधिकशततोऽध्यायः ॥ १५५ ॥

॥ सञ्जय उवाच ॥ प्रायोपविष्टे तु हते पुत्त्रे सात्यकिना ततः । सोमदत्तो भृशं क्रुद्धः सात्यकिं वाक्यमब्रवीत् ।
क्षत्त्रधर्म्मः पुरा दृष्टो यस्तु देवैर्म्महात्मभिः । तत्त्वं सात्त्वत सन्त्यज्य दस्युधर्म्मे रतः कथं । ७०३०
पराङ्मुखाय दीनाय न्यस्तशस्त्राय याचते । क्षत्त्रधर्म्मरतः प्राज्ञः कथं नु प्रहरद्रणे ।
द्वावेव किल वृष्णीनां तत्र मुख्यौ महारथौ । प्रद्युम्नश्च महातेजास्त्वञ्चैव युधि सात्त्वत ।
कथं प्रायोपविष्टाय पार्थेन च्छिन्नवाहवे । नृशंसम्पतनीयञ्च तादृशं कृतवानसि ।
कर्म्मणस्तस्य दुर्वृत्त फलं प्राप्नुहि संयुगे । अद्य च्छेत्स्यामि ते मूढ शिरो विक्रम्य पत्त्रिणा ।
शपे सात्त्वत पुत्त्राभ्यामिष्टेन सुकृतेन च । अनतीतामिमां रात्रिं यदि त्वां वीरमानिनं । ७०३५
अरक्ष्यमाणं पार्थेन जिष्णुना ससुतानुजं । न हन्यां नरके घोरे पतेयं वृष्णिपांसन ।
एवमुक्त्वा तु संक्रुद्धः सोमदत्तो महाबलः । दध्मौ शङ्खञ्च तारेण सिंहनादं ननाद च ।
ततः कमलपत्राक्षः सिंहदंष्ट्रो महाबलः । सात्यकिर्भृशसंक्रुद्धः सोमदत्तमथाब्रवीत् ।
कौरवेय न मे त्रासः कथञ्चिदपि विद्यते । त्वया सार्द्धमथान्यैश्च युध्यतो हृदि कश्चन ।

यदि सर्व्वेण सैन्येन गुप्तो मां योधयिष्यसि । तथापि न व्यथा काचित्त्वयि स्यान्मम कौरव । १७४०
युध्यसारेण वाक्येन सतामसम्मतेन च । नाहं भीषयितुं शक्यः चत्त्रवृत्ते स्थितस्त्वया ।
यदि तेऽस्ति युयुत्साऽद्य मया सह नराधिप । निर्द्दयो निशितैर्व्वाणैः प्रहर प्रहरामि ते ।
हतो भूरिश्रवा राजंस्तव पुत्त्रो महारथः । शलश्चैव तदा वीर वृषसेनश्च कर्शितः ।
त्वाञ्चाप्यद्य बधिष्यामि सपुत्त्रं सहबान्धवं । तिष्ठेदानीं रणे यत्तः कौरवोऽसि महाबलः ।
यस्मिन् दानं दमः शौचमहिंसा ह्रीर्धृतिः क्षमा । अनपायानि सर्व्वाणि नित्यं राज्ञि युधिष्ठिरे । १७४५
मृदङ्गकेतोस्तस्य त्वं तेजसा निहतः पुरा । सकर्णसौबलः सङ्ख्ये विनाशमुपयास्यसि ।
शपेऽहं कृष्णचरणैरिष्टापूर्त्तेन चैव हि । यदि त्वां ससुतं वाणैर्नहन्यां युधि रोषितः ।
अपयास्यसि चेत्त्यक्त्वा ततो मुक्तो भविष्यसि । एवमाभाष्य चान्योऽन्यं क्रोधसंरक्तलोचनौ ।
प्रवृत्तौ शरसम्पातं कर्त्तुं पुरुषसत्तमौ । ततो रथसहस्रेण हयनागायुतेन च ।
दुर्य्योधनः सोमदत्तं परिवार्य्य व्यवस्थितः । शकुनिश्च सुसंक्रुद्धः सर्व्वशस्त्रपरिग्रहः । १७५०
पुत्त्रपौत्त्रैः परिवृतो भ्रातृभिश्चेन्द्रविक्रमैः । श्यालस्तव महाराज वज्रसंहननो युवा ।
साग्रं शतसहस्रन्तु हयानां तस्य धीमतः । सोमदत्तं महेष्वासं समन्तात् पर्य्यवारयत् ।
रक्ष्यमाणश्च बलिभिश्छादयामास सात्यकिं । तं छाद्यमानं विशिखैर्दृष्ट्वा सन्नतपर्व्वभिः ।
धृष्टद्युम्नोऽभ्ययात् क्रुद्धः प्रगृह्य महतीञ्चमूं । चण्डवाताभिहृष्टानामुदधीनामिव स्वनः ।
आसीद्राजन् बलौघानामन्योऽन्यमभिनिघ्नतां । विव्याध सोमदत्तश्च सात्वतं नवभिः शरैः । १७५५
सात्यकिर्नवभिश्चैनमवधीत् कुरुपुङ्गवं । सोऽतिविद्धो बलवता समरे दृढधन्विना ।
रथोपस्थं समासाद्य मुमोह गतचेतनः । तं विमूढं समालक्ष्य सारथिस्त्वरयाऽन्वितः ।
अपोवाह रणाद्वीरं सोमदत्तं महारथं । तं विसंज्ञं समालक्ष्य युयुधानशरार्द्दितं ।
अभ्यधावत्ततो द्रोणो यदुवीरजिघांसया । तमायान्तमभिप्रेक्ष्य युधिष्ठिरपुरोगमाः ।
परिवव्रुर्महात्मानं परीप्सन्तो यदूद्वहं । ततः प्रववृते युद्धं द्रोणस्य सह पाण्डवैः । १७६०
बलेरिव सुरैः पूर्व्वं त्रैलोक्यजयकाङ्क्षया । ततः सायकजालेन पाण्डवानीकमावृणोत् ।
भारद्वाजो महातेजा विव्याध च युधिष्ठिरं । सात्यकिं दशभिर्व्वाणैर्व्विंशत्या पार्षतं शरैः ।
भीमसेनञ्च नवभिर्नकुलं पञ्चभिस्तथा । सहदेवं तथाऽष्टाभिः शतेन च शिखण्डिनं ।
द्रौपदेयान्महाबाहुः पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः । विराटं मत्स्यमष्टाभि र्द्रुपदं दशभिः शरैः ।
युधामन्युं त्रिभिः षड्भिरुत्तमौजसमाहवे । अन्यांश्च सैनिकान्विद्ध्वा युधिष्ठिरमुपाद्रवत् । १७६५
ते बध्यमाना द्रोणेन पाण्डुपुत्त्रस्य सैनिकाः । प्राद्रवन् वै भयाद्राजन् सार्त्तनादा दिशो दश ।
काल्यमानन्तु तत्सैन्यं दृष्ट्वा द्रोणेन फाल्गुनः । किञ्चिदागतसंरम्भो गुरुं पार्थोऽभ्ययाद्द्रुतं ।
दृष्ट्वा द्रोणस्तु बीभत्सुमभिधावन्तमाहवे । सन्न्यवर्त्तत तत्सैन्यं पुनर्य्युधिष्ठिरं नृप ।
ततो युद्धमभूद्भूयो भारद्वाजस्य पाण्डवैः । द्रोणस्तव सुतै राजन् सर्व्वतः परिवारितः ।

व्यधमत् पाण्डुसैन्यानि तूलराशिमिवानलः । तं ज्वलन्तमिवादित्यं दीप्तानलसमद्युतिं ।
राजन्ननिशमत्यन्तं दृष्ट्वा द्रोणशरार्च्चिषं । मण्डलीकृतधन्वानं तपन्तमिव भास्करं ।
दहन्तमहितान् सैन्ये नैनं कश्चिदवारयत् । यो यो हि प्रमुखे तस्य तस्थौ द्रोणस्य पूरुषः ।
तस्य तस्य शिरश्छित्वा ययौ द्रोणशरः क्षितिं । एवं सा पाण्डवी सेना बध्यमाना महात्मना ।
प्रदुद्राव पुनर्भीता पश्यतः सव्यसाचिनः । सम्प्रभग्नं बलं दृष्ट्वा द्रोणेन निशि भारत ।
गोविन्दमब्रवीज्जिष्णुर्गच्छ द्रोणरथम्प्रति । ततो रजतगोक्षीरकुन्देन्दुसदृशप्रभान् ।
चोदयामास दाशार्हो हयान् द्रोणरथम्प्रति । भीमसेनोऽपि तं दृष्ट्वा यान्तं द्रोणाय फाल्गुनं ।
स्वसारथिमुवाचेदं द्रोणानीकाय मां वह । सोऽपि तस्य वचः श्रुत्वा विशोकोऽवाहयद्धयान् ।
पृष्ठतः सत्यसन्धस्य जिष्णोर्भरतसत्तम । तौ दृष्ट्वा भ्रातरौ यत्तौ द्रोणानीकमभिद्रुतौ ।
पाञ्चालाः सृञ्जया मत्स्याश्चेदिकारूषकोशलाः । अन्वगच्छन्महाराज कैकयाश्च महारथाः ।
ततो राजन्नभूद्घोरः सङ्ग्रामो लोमहर्षणः । बीभत्सुर्दक्षिणं पार्श्वमुत्तरञ्च वृकोदरः ।
महद्भ्यां रथवृन्दाभ्यां बलं जगृहतुस्तव । तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ भीमसेनधनञ्जयौ ।
धृष्टद्युम्नोऽभ्ययाद्राजन् सात्यकिश्च महाबलः । चण्डवाताभिपन्नानामुदधीनामिव स्वनः ।
आसीद्राजन् बलौघानां तदाऽन्योऽन्यमभिघ्नतां । सौमदत्तिबधात् क्रुद्धो दृष्ट्वा सात्यकिमाहवे ।
द्रौणिरभ्यद्रवत् क्रुद्धः सात्वतं रणमूर्द्धनि । तमापतन्तं समरे शैनेयस्य रथम्प्रति ।
प्रत्युद्ययौ महद्रक्षो भैमसेनिर्महाबलः । कार्ष्णायसं महाघोरमृक्षचर्म्मावृतं महत् ।
महान्तं रथमास्थाय त्रिंशन्नल्वान्तरान्तरं । विक्षिप्तयन्त्रपन्नाहं महामेघौघनिस्वनं ।
युक्तं गजनिभैर्व्वाहैर्न हयैर्नापि वारणैः । विक्षिप्तपक्षचरणविवृताक्षेण कूजता ।
ध्वजेनोत्थितदण्डेन गृध्रराजेन राजता । लोहितार्द्रपताकञ्च अन्त्रमालाविभूषितं ।
अष्टचक्रसमायुक्तमास्थाय विपुलं रथं । शूलमुद्गरधारिण्या शैलपादपहस्तया ।
रक्षसां घोररूपाणामक्षौहिण्या समावृतः । तमुद्यतमहाचापं निशम्य व्यथिता नृपाः ।
युगान्तकालसमये दण्डहस्तमिवान्तकं । ततस्तं गिरिशृङ्गाभं भीमरूपं भयावहं ।
दंष्ट्राकरालोग्रमुखं शङ्कुकर्णं महाहनुं । ऊर्द्ध्वकेशं विरूपाक्षं दीप्तास्यं निम्नोदरं ।
महाश्वभ्रगलद्वारं किरीटच्छन्नमूर्द्धजं । त्रासनं सर्व्वभूतानां व्यात्ताननमिवान्तकं ।
वीक्ष्य दीप्तमिवायान्तं रिपुविक्षोभकारकं । तमुद्यतमहाचापं राक्षसेन्द्रं घटोत्कचं ।
भयार्द्दिता प्रचुक्षोभ तव पुत्त्रस्य वाहिनी । वायुना क्षोभितावर्त्ता गङ्गेवोर्द्ध्वतरङ्गिणी ।
घटोत्कचप्रमुक्तेन सिंहनादेन भीषिताः । प्रसुस्रुवुर्गजा मूत्रं विव्यथुश्च नृपा भृशं ।
ततोऽश्मवृष्टिरत्यन्तमासीत्तत्र समन्ततः । सन्ध्याकालाधिकबलैर्व्विमुक्ता राक्षसैः क्षितौ ।
आयसानि च चक्राणि भुशुण्ड्यः शक्तितोमराः । पतन्त्यविरताः शूलाः शतघ्न्यः पट्टिशास्तथा ।
तदुग्रमतिरौद्रञ्च दृष्ट्वा युद्धं नराधिपाः । तनयास्तव कर्णश्च व्यथिताः सम्प्रदुद्रुवुः ।

तथैकोऽस्त्रबलश्लाघी द्रौणिर्म्मानी न विव्यथे । व्यहनच्च तदा मायां घटोत्कचविनिर्म्मितां । ६८००
विहतायान्तु मायायाममर्षी स घटोत्कचः । विससर्ज्ज शरान् घोरांस्तेऽश्वत्थामानमाविशन् ।
भुजगा इव वेगेन वल्मीकं क्रोधमूर्च्छिताः । ते शरा रुधिराक्ताङ्गा भित्त्वा शारद्वतीसुतं ।
विविशुर्धरणीं शीघ्रं वल्मीकमिव पन्नगाः । अश्वत्थामा तु संक्रुद्धो लघुहस्तः प्रतापवान् ।
घटोत्कचमतिक्रुद्धो बिभेद दशभिः शरैः । घटोत्कचोऽतिविद्धस्तु द्रोणपुत्त्रेण मर्म्मसु ।
चक्रं शतसहस्रारमगृह्णाद्व्यथितो भृशं । क्षुरान्तं बालसूर्य्याभं मणिवज्रविभूषितं । ६८०५
अश्वत्थाम्नि स चिक्षेप भैमसेनिर्जिघांसया । वेगेन महता गच्छद्विक्षिप्तं द्रौणिना शरैः ।
अभाग्यस्येव सङ्कल्पस्तन्मोघमपतद्भुवि । घटोत्कचस्ततस्तूर्णं दृष्ट्वा चक्रं निपातितं ।
द्रौणिम्प्राच्छादयद्बाणैः स्वर्भानुरिव भास्करं । घटोत्कचसुतः श्रीमान् भिन्नाञ्जनचयोपमः ।
रुरोध द्रौणिमायान्तं प्रभञ्जनमिवाद्रिराट् । पौत्त्रेण भीमसेनस्य शरेणाञ्जनपर्व्वणा ।
बभौ मेघेन धाराभिर्गिरिर्म्मेरुरिवार्द्दितः । अश्वत्थामा तु संक्रुद्धो रुद्रोपेन्द्रेन्द्रविक्रमः । ६८१०
ध्वजमेकेन वाणेन चिच्छेदाञ्जनपर्व्वणः । द्वाभ्यान्तु रथयन्तारौ त्रिभिश्चास्य त्रिवेणुकं ।
धनुरेकेन चिच्छेद चतुर्भिश्चतुरो हयान् । विरथस्योद्यतं हस्ताद्धेमविन्दुभिराचितं ।
विशिखेन सुतीक्ष्णेन खड्गमस्य द्विधाऽकरोत् । गदा हेमाङ्गदा राजंस्तूर्णं हैडम्बसूनुना ।
भ्राम्योत्क्षिप्ता शरैश्चापि द्रौणिनाभ्यहत्य पातिता । ततोऽन्तरीक्षमुत्पत्य कालमेघ इवोन्नदन् ।
ववर्षाञ्जनपर्व्वा स द्रुमवर्षं नभस्तलात् । ततो मायाधरं द्रौणिर्घटोत्कचसुतं दिवि । ६८१५
मार्गणैरभिविव्याध घनं सूर्य्यं इवांशुभिः । सोऽवतीर्य्य पुनस्तस्थौ रथे हेमविभूषिते ।
महीगत इवात्युच्चः श्रीमानञ्जनपर्व्वतः । तमयस्मयवर्म्माणं द्रौणिर्भीमात्मजात्मजं ।
जघानाञ्जनपर्व्वाणं महेश्वर इवान्धकं । अथ दृष्ट्वा हतं पुत्त्रमश्वत्थाम्ना महाबलं ।
द्रौणेः सकाशमभ्येत्य रोषात् प्रज्वलिताङ्गदः । प्राह वाक्यमसंभ्रान्तो वीरं शारद्वतीसुतं ।
दहन्तं पाण्डवानीकं वनमग्निमिवोत्थितं । ६८२०
॥ घटोत्कच उवाच ॥ तिष्ठ तिष्ठ न मे जीवन् द्रोणपुत्त्र गमिष्यसि । त्वामद्य निहनिष्यामि क्रौञ्चमग्निसुतो यथा ।
॥ अश्वत्थामोवाच ॥ गच्छ वत्स सहान्यैस्त्वं युध्यस्वामरविक्रम । न तु पुत्त्रेण हैडम्बे पिता न्याय्यः प्रबाधितुं ।
कामं खलु न मे रोषो हैडम्बे विद्यते त्वयि । किन्तु रोषान्वितो जन्तुर्हन्यादात्मानमप्युत ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ श्रुत्वैतत् क्रोधताम्राक्षः पुत्त्रशोकसमन्वितः । अश्वत्थामानमायस्तो भैमसेनिरभाषत ।
किमहं कातरो द्रौणे पृथग्जन इवाहवे । यन्मां भीषयसे वाग्भिरसदेतद्वचस्तव । ६८२५
भीमात् खल्वहमुत्पन्नः कुरूणां विपुले कुले । पाण्डवानामहं पुत्त्रः समरेष्वनिवर्त्तिनां ।
रक्षसामधिराजोऽहं दशग्रीवसमो बले । तिष्ठ तिष्ठ न मे जीवन् द्रोणपुत्त्र गमिष्यसि ।
युद्धश्रद्धामहं तेऽद्य विनेष्यामि रणाजिरे । इत्युक्त्वा रोषताम्राक्षो राक्षसः सुमहाबलः ।
द्रौणिमभ्यद्रवत् क्रुद्धो गजेन्द्रमिव केशरी । रथाक्षमात्रैरिषुभिरभ्यवर्षद्घटोत्कचः ।

रथिनामृषभं द्रौणिं धाराभिरिव तोयदः । शरवृष्टिं शरैर्द्रौणिरप्राप्तांतां व्यशातयत् । ६८३०
ततोऽन्तरीक्षे बाणानां सङ्ग्रामोऽन्य इवाभवत् । अथास्त्रसङ्घातकृतैर्विस्फुलिङ्गैस्तदा नभो ।
विभावरीमुखे व्योम खद्योतैरिव चित्रितं । निशम्य निहतां मायां द्रौणिना रणमानिना ।
घटोत्कचस्तदा मायां ससर्व्वान्तर्हितः पुनः । सोऽभवद्गिरिरत्युच्चः शिखरैस्तरुसङ्कटैः ।
शूलप्रासासिमुषलजलप्रस्रवणो महान् । तमञ्जनचयप्रख्यं द्रौणिर्दृष्ट्वा महीधरं ।
प्रपतद्भिश्च बहुभिः शस्त्रसङ्घैर्न चुक्षुभे । ततः स्मयन्निव द्रौणिर्व्वज्रमस्त्रमुदेरयत् । ६८३५
स तेनास्त्रेण शैलेन्द्रः क्षिप्तः क्षिप्रं व्यनश्यत । ततः स तोयदो भूत्वा नीलः सेन्द्रायुधो दिवि ।
अश्मवृष्टिभिरत्युग्रो द्रौणिं प्राच्छादयद्रणे । अथ सन्धाय वायव्यमस्त्रमस्त्रविदाम्वरः ।
व्यधमत् द्रोणतनयो नीलमेघं समुत्थितं । स मार्गणगणैर्द्रौणिर्द्दिशः प्रच्छाद्य सर्व्वशः ।
शतं रथसहस्राणां जघान द्विपदाम्वरः । स दृष्ट्वा पुनरायान्तं रथेनायतकार्मुकं ।
घटोत्कचमसम्भ्रान्तं राक्षसैर्व्वहुभिर्वृतं । सिंहशार्दूलसदृशैर्म्मत्तद्विरदविक्रमैः । ६८४०
गजस्थैश्च रथस्थैश्च वाजिपृष्ठगतैरपि । विकृतास्यशिरोग्रीवैर्हैडिम्बोऽनुचरैः सह ।
पौलस्त्यैर्यातुधानैश्च तामसैश्चेन्द्रविक्रमैः । नानाशस्त्रधरैर्वीरैर्नानाकवचभूषितैः ।
महाभयङ्करैः क्रुद्धैः संरम्भोद्वृत्तलोचनैः । उपस्थितैस्ततो युद्धे राक्षसैर्युद्धदुर्म्मदैः ।
विषण्णमभिसंप्रेक्ष्य पुत्त्रं ते द्रौणिरब्रवीत् । तिष्ठ दुर्य्योधनाद्य त्वं न कार्य्यः सम्भ्रमस्त्वया ।
सहैभिर्भ्रातृभिर्व्वीरैः पार्थिवैश्चेन्द्रविक्रमैः । निहनिष्याम्यमित्रांस्ते तव नास्ति पराजयः । ६८४५
सत्यं ते प्रतिजानामि पर्य्याश्वासय वाहिनीं ।
॥ दुर्य्योधन उवाच ॥ न त्वेतदद्भुतं मन्ये यत्ते महदिदं मनः । अस्मासु च परा भक्तिस्त्वयि गौतमिनन्दन ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ अश्वत्थामानमुक्त्वैवं ततः सौबलमब्रवीत् । वृतं शतसहस्रेण रथानां रणशोभिनां ।
षष्ट्या रथसहस्रैश्च प्रयाहि त्वं धनञ्जयं । कर्णश्च वृषसेनश्च कृपो नीलस्तथैव च ।
उदीच्याः कृतवर्म्मा च पुरुमित्रस्तुताः पुनः । दुःशासनो निकुम्भश्च कुण्डभेदी पराक्रमः । ६८५०
पुरञ्जयो दृढरथः पताकी हेमपुङ्खकः । शल्योऽरुणीन्द्रसेनश्च सञ्जयो विजयो जयः ।
कमलाक्षः परक्राथी जयधर्म्मा सुदर्शनः । एते त्वामनुयास्यन्ति पत्तीनामयुतानि षट् ।
जहि भीमं यमौ चैव धर्म्मराजञ्च मातुल । असुरानिव देवेन्द्रो जयाशा त्वयि मे स्थिता ।
दारितान् द्रौणिना वाणैर्भृशं विक्षतविग्रहान् । जहि मातुल कौन्तेयान् असुरानिव पावकिः ।
एवमुक्तो ययौ शीघ्रं पुत्त्रेण तव सौबलः । पिप्रीषुस्ते सुतान्राजन् दिधक्षुश्चैव पाण्डवान् । ६८५५
अथ प्रववृते युद्धं द्रौणिराक्षसयोर्म्मृधे । विभावर्य्यां सुतुमुलं शक्रप्रह्लादयोरिव ।
ततो घटोत्कचो बाणैर्द्दशभिर्गौतमीसुतं । जघानोरसि संक्रुद्धो विषाग्निप्रतिमैर्दृढैः ।
स तैरभ्याहतो गाढं शरैर्भीमसुतेरितैः । प्रचचाल रथोपस्थे वातोद्धूत इव द्रुमः ।
भूयश्चाञ्जलिकेनाथ मार्गणेन महाप्रभं । द्रौणिहस्तस्थितञ्चापं चिच्छेदाशु घटोत्कचः ।

ततोऽन्यद्द्रौणिरादाय धनुर्भारसहं दृढं । ववर्ष विशिखांस्तीक्ष्णान् वारिधारा इवाम्बुदः । ६८६०
ततः शारद्वतीपुत्त्रः प्रेषयामास भारत । सुवर्णपुङ्खाञ्छत्रुघ्नान् खचरान् खचरम्प्रति ।
तद्बाणैरर्द्दितं यूथं रक्षसां पीनवक्षसां । सिंहैरिव बभौ मत्तं गजानां सङ्कुलं कुलं ।
विधम्य राक्षसान् बाणैः साश्वसूतरथद्विपान् । ददाह भगवान् वह्निर्भूतानीव युगक्षये ।
स दग्ध्वाऽक्षौहिणीं बाणैर्नैरृतीं रुरुचे भृशं । पुरेव त्रिपुरं दग्ध्वा दिवि देवो महेश्वरः ।
युगान्ते सर्व्वभूतानि दग्ध्वेव वसुरुल्बणः । रराज जयतां श्रेष्ठो द्रोणपुत्त्रस्तवाहितान् । ६८६५
ततो घटोत्कचः क्रुद्धो रक्षसां भीमकर्म्मणां । द्रौणिं हतेति महतीं चोदयामास तां चमूं ।
घटोत्कचस्य तामाज्ञां प्रतिगृह्याथ राक्षसाः । दंष्ट्रोज्ज्वला महावक्त्रा घोररूपा भयावहाः ।
व्यात्तानना दीर्घजिह्वा क्रोधदीप्तेक्षणा भृशं । सिंहनादेन महता नादयन्तो वसुन्धरां ।
हन्तुमभ्यद्रवन् द्रौणिं नानाप्रहरणायुधाः । शक्तीः शतघ्नीः परिघानशनीः शूलपट्टिशान् ।
खड्गान् गदा भिन्दिपालान् मुषलानि परश्वधान् । प्रासानसींस्तोमरांश्च कुणपान् कम्पनाञ्छितान् । ६८७०
शूलान् भुशुण्ड्यश्मगुडाः स्थूणाः कार्ष्णायसीस्तथा । मुद्गरांश्च महाघोरान् समरे शत्रुदारकान् ।
द्रौणिमूर्द्धन्यमज्जन्त राक्षसा भीमविक्रमाः । चिक्षिपुः क्रोधताम्राक्षाः शतशोऽथ सहस्रशः ।
तच्छस्त्रवर्षं सुमहद्द्रोणपुत्त्रस्य मूर्द्धनि । पतमानं समीक्ष्याथ योधास्ते व्यथिताभवन् ।
द्रोणपुत्त्रस्त्वसम्भ्रान्तस्तद्वर्षं घोरमुच्छ्रितं । शरैर्व्विध्वंसयामास वज्रकल्पैः शिलाशितैः ।
ततोऽन्यैर्व्विशिखैस्तूर्णं स्वर्णपुङ्खैर्म्महामनाः । निजघ्ने राक्षसान् द्रौणिर्द्दिव्यास्त्रप्रतिमन्त्रितैः । ६८७५
तद्बाणैरर्द्दितं यूथं रक्षसां पीनवक्षसां । सिंहैरिव बभौ मत्तं गजानामाकुलं कुलं ।
ते राक्षसाः सुसंक्रुद्धा द्रोणपुत्त्रेण ताडिताः । क्रुद्धाः सम्प्राद्रवन् द्रौणिं जिघांसन्तो महाबलाः ।
तत्राद्भुतमिमं द्रौणिर्द्दर्शयामास विक्रमं । अशक्यं कर्त्तुमन्येन सर्व्वभूतेषु भारत ।
यदेको राक्षसीं सेनां क्षणाद्द्रौणिर्म्महास्त्रवित् । ददाह ज्वलितैर्व्बाणै राक्षसेन्द्रस्य पश्यतः ।
स दहन् राक्षसानीकं रराज द्रौणिराहवे । युगान्ते सर्व्वभूतानि सम्वर्त्तक इवानलः । ६८८०
तं दहन्तमनीकानि शरैराशीविषोपमैः । तेषु राजसहस्रेषु पाण्डवेयेषु भारत ।
नैनं निरीक्षितुं कश्चित् शक्नोति द्रौणिमाहवे । ऋते घटोत्कचाद्वीराद्राक्षसेन्द्रान्महाबलात् ।
स पुनर्भरतश्रेष्ठ क्रोधादुद्भ्रान्तलोचनः । तलं तलेन संहत्य सन्दश्य दशनच्छदं ।
स्वं सूतमब्रवीत् क्रुद्धो द्रोणपुत्त्राय मां वह । स ययौ घोररूपेण तेन जैत्रपताकिना ।
द्वैरथं द्रोणपुत्त्रेण पुनरप्यरिसूदनः । स विनद्य महानादं सिंहवद्भीमविक्रमः । ६८८५
चिक्षेपाविध्य सङ्ग्रामे द्रोणपुत्त्राय राक्षसः । अष्टघण्टां महाघोरामशनीं देवनिर्म्मितां ।
तामवप्लुत्य जग्राह द्रौणिर्न्यस्य रथे धनुः । चिक्षेप चैनां तस्यैव स्यन्दनात् सोऽवपुप्लुवे ।
साश्वसूतं ध्वजं वाहं भस्म कृत्वा महाप्रभा । विवेश वसुधां भित्त्वा साऽशनिर्भृशदारुणा ।
द्रौणेस्तत्कर्म्म दृष्ट्वा तु सर्व्वभूतान्यपूजयन् । यदवप्लुत्य जग्राह घोरां शङ्करनिर्म्मितां ।

धृष्टद्युम्नरथं गत्वा भैमसेनिस्ततो नृप। धनुर्घोरं समादाय महदिन्द्रायुधोपमं। ७८९०
मुमोच निशितान् वाणान् पुनर्द्रौणेर्महात्मनः। धृष्टद्युम्नोऽप्यसम्भ्रान्तो मुमोचाशीविषोपमान्।
सुवर्णपुङ्खान् प्रवरान् द्रौणपुत्रस्य वक्षसि। ततो मुमोच नाराचान् द्रौणिस्तांश्च सहस्रशः।
तावप्यग्निसमस्पर्शैर्जघ्नतुस्तस्य मार्गणान्। अतितीव्रमभूद्युद्धं तयोः पुरुषसिंहयोः।
योधानां प्रीतिजननं द्रौणेश्च भरतर्षभ। ततो रथसहस्रेण द्विरदानां त्रिभिः शतैः।
षड्भिर्व्वाजिसहस्रैश्च भीमस्तं देशमाव्रजत्। ततो भीमात्मजं वीरं धृष्टद्युम्नञ्च सानुजं। ७८९५
अयोधयत धर्म्मात्मा द्रौणिरक्लिष्टविक्रमः। तत्राद्भुततमं द्रौणिर्द्दर्शयामास विक्रमं।
अशक्यं कर्त्तुमन्येन सर्व्वभूतेषु भारत। निमेषान्तरमात्रेण साश्वसूतरथद्विपान्।
अक्षौहिणीं राक्षसानां शितैर्व्वाणैरशातयत्। मिषतो भीमसेनस्य हैडिम्बेः पार्षतस्य च।
यमयोर्द्धर्म्मपुत्रस्य विजयस्याच्युतस्य च। प्रगाढमञ्जोगतिभिर्नाराचैरथ ताडिताः।
निपेतुर्द्विरदा भूमौ विशृङ्गा इव पर्व्वताः। निकृत्तैर्हस्तिहस्तैश्च विचरद्भिरितस्ततः। ७९००
रराज वसुधा कीर्णा विसर्पद्भिरिवोरगैः। क्षिप्तैः काञ्चनदण्डैश्च नृपच्छत्रैः क्षितिर्ब्बभौ।
द्यौरिवोदितचन्द्रार्का ग्रहाकीर्णा युगक्षये। प्रवृद्धध्वजमण्डूकां भेरीविस्तीर्णकच्छपां।
छत्रहंसावलीजुष्टां फेणचामरमालिनीं। कङ्कगृध्रमहाग्राहां नैकायुधझषाकुलां।
विस्तीर्णगजपाषाणां हताश्वमकराकुलां। रथक्षिप्तमहावप्रां पताकारुचिरद्रुमां।
शरमीनां महारौद्रां प्रासशक्त्यृष्टिडुण्डुभां। मज्जामांसमहापङ्कां कबन्धावर्जितोडुपां। ७९०५
केशशैवलकल्माषां भीरूणां कश्मलावहां। नागेन्द्रहययोधानां शरीरव्ययसम्भवां।
शोणितौघमहावेगां द्रौणिः प्रावर्त्तयन्नदीं। योधार्त्तरवनिर्घोषां क्षतजोर्म्मिसमाकुलां।
पदातिभिर्म्महाघोरां यमक्षयमहोदधिं। निपात्य राक्षसान् वाणैर्द्रौणिर्हैडिम्बिमार्द्दयत्।
पुनरप्यतिसंक्रुद्धः सवृकोदरपार्षतान्। स नाराचगणैः पार्थान् द्रौणिर्व्विद्धा महारथान्।
जघान सुरथं नाम द्रुपदस्य सुतं विभुः। पुनः शत्रुञ्जयं नाम सुरथस्यानुजं रणे। ७९१०
बलानीकं जयानीकं जयश्चात्र निजघ्निवान्। पुनः शरेण तीक्ष्णेन द्रौणिः सिंह इवोन्नदन्।
जघान स पृषध्रञ्च चन्द्रसेनञ्च मानिनं। कुन्तीभोजसुतांश्चासौ दशभिर्दश जघ्निवान्।
श्रुतायुषञ्च राजेन्द्र द्रौणिर्निन्ये यमक्षयं। त्रिभिश्चान्यैः शरैस्तीक्ष्णैः सुपुङ्खैरक्तलोचनैः।
शत्रुञ्जयञ्च बलिनं शक्रलोकं निनाय ह। अश्वत्थामा सुसंक्रुद्धः सन्धायोग्रमजिह्मगं।
मुमोचाकर्णपूर्णेन धनुषा शरमुत्तमं। यमदण्डोपमं घोरमुद्दिश्याशु घटोत्कचं। ७९१५
स भित्त्वा हृदयं तस्य राक्षसस्य महाशरः। विवेश वसुधां भित्त्वा सपुङ्खः पृथिवीपते।
तं हतं पतितं ज्ञात्वा धृष्टद्युम्नो महारथः। द्रौणेः सकाशाद्राजेन्द्र अपनिन्ये रथान्तरं।
तथा पराङ्मुखरथं सैन्यं यौधिष्ठिरं नृप। पराजित्य रिपून् वीरो द्रोणपुत्रो ननाद ह।
पूजितः सर्व्वलोकैश्च तव पुत्रैश्च मारिष।

अथ शरशतभिन्नकृत्तदेहैर्हतपतितैः क्षणदाचरैः समन्तात् । निधनमुपगतैर्ब्बभूव भूमिर्गिरिशिखरैरिव दुर्गमा
तिरौद्रा । ६९२०
तं सिद्धगन्धर्व्वपिशाचयक्षा नागाः सुपर्णाः पितरो वयांसि । रक्षोगणा भूतगणाश्च द्रौणिमपूजयन्नप्सरसः सुराश्च ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि घटोत्कचवधपर्व्वणि अश्वत्थामयुद्धे षट् पञ्चाशदधिकशतोऽध्यायः ॥ १५६ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ द्रुपदस्यात्मजान् दृष्ट्वा कुन्तिभोजसुतांस्तथा । द्रोणपुत्त्रेण निहतान्राक्षसांश्च सहस्रशः ।
युधिष्ठिरो भीमसेनो धृष्टद्युम्नश्च पार्षतः । युयुधानश्च संसक्ता युद्धायैव मनो दधुः ।
सोमदत्तसुतः क्रुद्धो दृष्ट्वा सात्यकिमाहवे । महता शरवर्षेण छादयामास भारत ।
ततः समभवद्युद्धमतीवाद्भुतदर्शनं । त्वदीयानां परेषाञ्च घोरं विजयकाङ्क्षिणां । ६९२५
दशभिः सात्त्वतस्यार्थे भीमो विव्याध कौरवं । सोमदत्तोऽपि तं वीरं शतेन प्रत्यविध्यत ।
सात्वतस्त्वभिसंक्रुद्धः पुत्त्राधिभिरभिप्लुतं । वृद्धं वृद्धगुणैर्युक्तं ययातिमिव नाहुषं ।
विव्याध दशभिस्तीक्ष्णैः शरैर्व्वज्रनिपातिभिः । शक्त्या चैनं विनिर्भिद्य पुनर्व्विव्याध सप्तभिः ।
ततस्तु सात्यकेरर्थे भीमसेनो नवं दृढं । मुमोच परिघं घोरं सोमदत्तस्य मूर्द्धनि ।
सात्वतोऽप्यग्निसङ्काशं ममोच शरमुत्तमं । सोमदत्तोरसि क्रुद्धः सुपत्रं निशितं युधि । ६९३०
युगपत् पेततुर्व्वीरे घोरौ परिघमार्गणौ । शरीरे सोमदत्तस्य स पपात महारथः ।
विमोहिते तु तनये वाह्लीकस्समुपाद्रवत् । विसृजञ्छरवर्षाणि कालवर्षीव तोयदः ।
भीमोऽथ सात्वतस्यार्थे वाह्लीकं नवभिः शरैः । प्रपीडयन्महात्मानं विव्याध रणमूर्द्धनि ।
प्रातिपीयस्तु संक्रुद्धः शक्तिं भीमस्य वक्षसि । निचखान महाबाहुः पुरन्दर इवाशनिं ।
स तया निहतो भीमश्चचाल च मुमोह च । प्राप्य चेतश्च बलवान् गदामस्मै ससर्ज्ज ह । ६९३५
सा पाण्डवेन प्रहिता वाह्लीकस्य शिरोऽहरत् । स पपात हतः पृथ्व्यां वज्राहत इव द्रुमः ।
तस्मिन्विनिहते वीरे वाह्लीके पुरुषर्षभे । पुत्त्रास्तेऽभ्यर्द्दयन् भीमं दश दाशरथेः समाः ।
नागदत्तो दृढरथो वीरबाहुरयोभुजः । दृढः सुहस्तो विरजाः प्रमाथश्चोग्रयाय्यपि ।
तान् दृष्ट्वा चुक्रुधे भीमो जगृहे भारसाधनान् । एकमेकं समुद्दिश्य पातयामास मर्म्मसु ।
ते विद्धा व्यसवः पेतुः स्यन्दनेभ्यो हतौजसः । चण्डवातप्रभग्नास्तु पर्व्वताग्रान्महीरुहाः । ६९४०
नाराचैर्द्दशभिर्भीमस्तान्निहत्य तवात्मजान् । कर्णस्य दयितं पुत्त्रं वृषसेनमवाकिरत् ।
ततो वृकरथो नाम भ्राता कर्णस्य विश्रुतः । विव्याध भीमं नाराचैस्तं समभ्यवधीद्बली ।
ततः सप्तरथान् वीरः श्यालानां तव भारत । निहत्य भीमो नाराचैः शतचन्द्रमपोथयत् ।
अमर्षयन्तो निहतं शतचन्द्रं महारथं । शकुनेर्भ्रातरं वीरगवाक्षः शरभो विभुः ।
अभिद्रुत्य शरैस्तीक्ष्णैर्भीमसेनमताडयत् । स ताड्यमानो नाराचैर्वृष्टिवेगैरिवाचलः । ६९४५
जघान पञ्चभिर्व्वाणैः पञ्च चातिबलान्नृपान् । तान् दृष्ट्वा निहतान् वीरान् विचेलुर्नृपसत्तमाः ।
ततो युधिष्ठिरः क्रुद्धस्तवानीकमशातयत् । मिषतः कुम्भयोनेश्च पुत्त्राणां तव चानघ ।

अम्बष्ठान्मालवान् शूरांस्त्रिगर्त्तान् सशिवीनपि । प्राहिणोन्मृत्युलोकाय गणान् युद्धे युधिष्ठिरः ।
अभीषाहान् शूरसेनान् बाह्लीकांश्च वशातिकान् । निकृत्य पृथिवीञ्चक्रे मांसशोणितकर्द्दमां ।
यौधेयान् मालवाञ्चाजन् मद्रकांश्च गणान् युधि । प्राहिणोद्यमलोकाय शूरान् वाणगणैः क्षणात् ।
हता हरत गृह्णीत विध्यत व्यवकृन्तत । अभवत्तुमलः शब्दो युधिष्ठिररथम्प्रति ।
सैन्यानि द्रावयन्तन्तं द्रोणो दृष्ट्वा युधिष्ठिरं । चोदितस्तव पुत्रेण सायकैरभ्यवाकिरत् ।
द्रोणस्तु परमः क्रुद्धो वायव्यास्त्रेण पाण्डवं । विव्याध सोऽपि तद्दिव्यमस्त्रमस्त्रेण जघ्निवान् ।
तस्मिन्नस्त्रे विनिहते भारद्वाजो युधिष्ठिरे । वारुणं याम्यमाग्नेयं त्वाष्ट्रं सावित्रमेव च ।
चिक्षेप परमक्रुद्धो जिघांसुः पाण्डुनन्दनं । क्षिप्तानि क्षिप्यमाणानि तानि चास्त्राणि धर्म्मवित् ।
जघानास्त्रैर्म्महाबाहुः कुम्भयोनेरवित्रसन् । सत्यां चिकीर्षमाणस्तु प्रतिज्ञां कुम्भसम्भवः ।
प्रादुश्चक्रेऽस्त्रमैन्द्रं वै प्राजापत्यञ्च भारत । जिघांसुर्धर्म्मतनयं तव पुत्त्रहिते रतः ।
पतिः कुरूणां गजसिंहगामी विशालवक्षाः पृथुलोहिताक्षः । प्रादुश्चकारास्त्रमहीनतेजा माहेन्द्रमन्यत् स जघान चास्त्रं ।
निहन्यमानेष्वस्त्रेषु द्रोणः क्रोधसमन्वितः । युधिष्ठिरबधम्प्रेप्सुर्ब्राह्ममस्त्रमुदैरयत् ।
नाज्ञासिष्म ततः किञ्चिद्घोरेण तमसा वृते । सर्व्वभूतानि च त्रासं परं जग्मुर्व्विशाम्पते ।
ब्रह्मास्त्रमुद्यतं दृष्ट्वा कुन्तीपुत्त्रो युधिष्ठिरः । ब्रह्मास्त्रेणैव राजेन्द्र तदस्त्रं पर्य्यवारयत् ।
ततः सैनिकमुख्यास्ते प्रशशंसुर्नरर्षभौ । द्रोणपार्थौ महेष्वासौ सर्व्वयुद्धविशारदौ ।
ततः प्रमुच्य कौन्तेयं द्रोणो द्रुपदवाहिनीं । व्यधमत् सोऽस्त्रमस्त्रेण क्रोधपर्य्याकुलेक्षणः ।
ते हन्यमाना द्रोणेन पाञ्चालाः प्राद्रवन् भयात् । पश्यतो भीमसेनस्य पार्थस्य च महात्मनः ।
ततः किरीटी भीमश्च सहसा संन्यवर्त्ततां । महद्भ्यां रथवंशाभ्यां प्रतिगृह्य बलं तदा ।
बीभत्सुर्द्दक्षिणं पार्श्वमुत्तरञ्च वृकोदरः । भारद्वाजं शरौघाभ्यां महद्भ्यामभ्यवर्षतां ।
कैकयाः सृञ्जयाश्चैव पाञ्चालाश्च महौजसः । अन्वगच्छन्महाराज मत्स्याश्च सह सात्त्वतैः ।
ततः सा भारती सेना बध्यमाना किरीटिना । तमसा निद्रया चैव पुनरेव व्यदीर्य्यत ।
द्रोणेन वार्य्यमाणास्ते स्वयं तव सुतेन च । नाशक्यन्त महाराज योधा वारयितुं तदा ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि घटोत्कचवधपर्व्वणि द्रोणयुधिष्ठिरयुद्धे सप्तपञ्चाशदधिकशतोऽध्यायः ॥ १५७ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ उदीर्य्यमाणं तं दृष्ट्वा पाण्डवानां महद्बलं । अविषह्यञ्च मन्वानः कर्णं दुर्य्योधनोऽब्रवीत् ।
अयं स कालः सम्प्राप्तो मित्राणां मित्रवत्सल । त्रायस्व समरे कर्ण सर्व्वान् योधान्महारथान् ।
पाञ्चालैः केकयैर्म्मत्स्यैः पाण्डवैश्च महारथैः । वृतान् समन्तात् संक्रुद्धैर्निश्वसद्भिरिवोरगैः ।
एते नदन्ति संहृष्टाः पाण्डवा जितकाशिनः । शक्रोपमाश्च बहवः पाञ्चालानां रथव्रजाः ।
॥ कर्ण उवाच ॥ परित्रातुमिह प्राप्तो यदि पार्थं पुरन्दरः । तमप्याशु पराजित्य ततो हन्तास्मि पाण्डवं ।
सत्यं ते प्रतिजानामि समाश्वसिहि भारत । हन्तास्मि पाण्डुतनयान् पाञ्चालांश्च समागतान् ।
जयन्तो प्रतिदास्यामि वासवस्येव पावकिः । प्रियं तव मया कार्य्यमस्मिन्रणसमागमे ।

सर्व्वेषामेव पार्थानां फाल्गुनो बलवत्तरः । तस्यामोघां विमोक्ष्यामि शक्तिं शक्रविनिर्म्मितां ।
तस्मिन् हते महेष्वासे भ्रातरस्तस्य मानद । तव वश्या भविष्यन्ति वनं यास्यन्ति वा पुनः ।
मयि जीवति कौरव्य विषादं मा कृथाः क्वचित् । अहं जेष्यामि समरे सहितान् सर्व्वपाण्डवान् ।
पाञ्चालान् केकयांश्चैव वृष्णींश्चापि समागतान् । बाणौघैः शकलीकृत्य तव दास्यामि मेदिनीं । १९८०
॥ सञ्जय उवाच ॥ एवं ब्रुवाणं कर्णन्तु कृपः शारद्वतोऽब्रवीत् । स्मयन्निव महाबाहुः सूतपुत्त्रमिदं वचः ।
शोभनं शोभनं कर्ण सनाथः कुरुपुङ्गवः । त्वया नाथेन राधेय वचसा यदि सिध्यति ।
बहुशः कत्थसे कर्ण कौरवस्य समीपतः । न तु ते विक्रमः कश्चिद् दृश्यते फलमेव वा ।
समागमः पाण्डुसुतैर्दृष्टस्ते बहुशो युधि । सर्व्वत्र निर्जितश्चासि पाण्डवैः सूतनन्दन ।
ह्रियमाणे तदा कर्ण गन्धर्व्वैर्धृतराष्ट्रजे । तदाऽयुध्यन्त सैन्यानि त्वमेकोऽग्रे पलायिथाः । १९८५
विराटनगरे चापि समेताः सर्व्वकौरवाः । पार्थेन निर्जिता युद्धे त्वञ्च कर्ण सहानुजः ।
एकस्याप्यसमर्थस्त्वं फाल्गुनस्य रणाजिरे । कथमुत्सहसे जेतुं सकृष्णान् सर्व्वपाण्डवान् ।
अब्रुवन् कर्ण युध्यस्व कत्थसे बहु सूतज । अनुक्त्वा विक्रमेद्यस्तु तद्वै सत्पुरुषव्रतं ।
गर्जित्वा सूतपुत्त्र त्वं शारदाभ्रमिवाफलं । निष्फलो दृश्यसे कर्ण तच्च राजा न बुध्यते ।
तावद्गर्जसि राधेय यावत् पार्थं न पश्यसि । आरात् पार्थं हि ते दृष्ट्वा दुर्लभं गर्जितं पुनः । १९९०
त्वमनासाद्य तान् बाणान् फाल्गुनस्य विगर्जसि । पार्थसायकविद्धस्य दुर्लभं गर्जितं तव ।
बाहुभिः क्षत्त्रियाः शूरा वाग्भिः शूरा द्विजातयः । धनुषा फाल्गुनः शूरः कर्णः शूरो मनोरथैः ।
तोषितो येन रुद्रोऽपि कः पार्थं प्रतिघातयेत् । एवं स रुषितस्तेन तदा शारद्वतेन ह ।
कर्णः प्रहरतां श्रेष्ठः कृपं वाक्यमथाब्रवीत् । शूरा गर्ज्जन्ति सततं प्रावृषीव बलाहकाः ।
फलञ्चाशु प्रयच्छन्ति बीजमुप्तं क्षिताविव । दोषमत्र न पश्यामि शूराणां रणमूर्द्धनि । १९९५
तत्तद्विकत्थमानानां भारञ्चोद्वहतां युधि । यं भारं पुरुषो वोढुं मनसा हि व्यवस्यति ।
दैवमस्य ध्रुवं तत्र साहाय्यायोपपद्यते । व्यवसायद्वितीयोऽहं मनसा भारमुद्वहन् ।
हत्वा पाण्डुसुतानाजौ सकृष्णान् सहसात्त्वतान् । गर्जामि यद्यहं विप्र तव किन्तत्र नश्यति ।
वृथा शूरा न गर्जन्ति शारदा इव तोयदाः । सामर्थ्यमात्मनो ज्ञात्वा ततो गर्जन्ति पण्डिताः ।
सोऽहमद्य रणे यत्तौ सहितौ कृष्णपाण्डवौ । उत्सहे मनसा जेतुं ततो गर्जामि गौतम । २०००
पश्य त्वं गर्जितस्यास्य फलं मे विप्र सानुगान् । हत्वा पाण्डुसुतानाजौ सहकृष्णान् ससात्त्वतान् ।
दुर्य्योधनाय दास्यामि पृथिवीं हतकण्टकां ।
॥ कृप उवाच ॥ मनोरथप्रलापो मे न ग्राह्यस्तव सूतज । सदा क्षिपसि वै कृष्णौ धर्म्मराजञ्च पाण्डवं ।
ध्रुवस्तस्य जयः कर्ण यत्र युद्धविशारदौ । देवगन्धर्व्वयक्षाणां मनुष्योरगपक्षिणां ।
दंशितानामपि रणेऽजय्यौ कृष्णपाण्डवौ । ब्रह्मण्यः सत्यवाग्दान्तः पितृदैवतपूजकः । २००५
सत्यधर्म्मरतश्चैव कृतास्त्रश्च विशेषतः । धृतिमांश्च कृतज्ञश्च धर्म्मपुत्त्रो युधिष्ठिरः ।

भ्रातरश्चास्य बलिनः सर्व्वास्त्रेषु कृतश्रमाः। गुरुवृत्तिरताः प्राज्ञा धर्म्मनित्या यशस्विनः।
सम्बन्धिनश्चेन्द्रवीर्य्याः स्वनुरक्ताः प्रहारिणः। धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च दौर्मुखिर्जनमेजयः।
चन्द्रसेनो रुद्रसेनः कीर्त्तिवर्म्मा ध्रुवो धरः। वसुचन्द्रो दामचन्द्रः सिंहचन्द्रः सुतेजनः।
द्रुपदस्य तथा पुत्रा द्रुपदश्च महास्त्रवित्। येषामर्थाय संयत्तो मत्स्यराजः सहानुजः। ७०१०
गजानीकः श्रुतानीको वीरभद्रः सुदर्शनः। श्रुतध्वजो बलानीको जयानीको जयप्रियः।
विजयो लब्धलक्षश्च जयाश्वो रथवाहनः। चन्द्रोदयः कामरथो विराटभ्रातरः शुभाः।
यमौ च द्रौपदेयाश्च राक्षसश्च घटोत्कचः। येषामर्थाय युध्यन्ते न तेषां विद्यते क्षयः।
एते चान्येच बहवो गणाः पाण्डुसुतस्य वै। कामं खलु जगत् सर्व्वं सदेवासुरमानुषं।
सयक्षराक्षसगणं सभूतभुजगद्विपं। निःशेषमस्त्रवीर्य्येण कुर्य्यातां भीमफाल्गुनौ। ७०१५
युधिष्ठिरश्च पृथिवीं निर्द्दहेद्घोरचक्षुषा। अप्रमेयबलः शौरिर्येषामर्थे च दंशितः।
कथं तान् संयुगे कर्ण जेतुमुत्सहसे परान्। महानपनयस्त्वेष तव नित्यं हि सूतज।
यस्त्वमुत्सहसे योद्धुं समरे शौरिणा सह।
॥ सञ्जय उवाच ॥ एवमुक्तस्तु राधेयः प्रहसन् भरतर्षभ। अब्रवीच्च तदा कर्णो गुरुं शारद्वतं कृपं।
सत्यमुक्तं त्वया ब्रह्मन् पाण्डवान् प्रति यद्वचः। एते चान्येच बहवो गुणाः पाण्डुसुतेषु वै। ७०२०
अजेयाश्च रणे पार्था देवैरपि सवासवैः। सदैत्ययक्षगन्धर्व्वैः पिशाचोरगराक्षसैः।
तथाऽपि पार्थान् जेष्यामि शक्त्या वासवदत्तया। ममाप्यमोघा दत्तेयं शक्तिः शक्रेण वै द्विज।
एतया निहनिष्यामि सव्यसाचिनमाहवे। हते तु पाण्डवे कृष्णो भ्रातरश्चास्य सोदराः।
अनर्जुना न शक्ष्यन्ति महीं भोक्तुं कथञ्चन। तेषु सर्व्वेषु नष्टेषु पृथिवीयंससागरा।
अयत्नात् कौरवेन्द्रस्य वशे स्थास्यति गौतम। सुनीतैरिह सर्व्वाणि सिध्यन्ते नात्र संशयः। ७०२५
एतमर्थमहं ज्ञात्वा ततो गर्जामि गौतम। त्वन्तु वृद्धश्च विप्रश्च अशक्तश्चासि संयुगे।
कृतस्नेहश्च पार्थेषु ततो मामवमन्यसे। यद्येवं वक्ष्यसे भूयो ममाप्रियमिह द्विज।
ततस्ते खड्गमुद्यम्य जिह्वां छेत्स्यामि दुर्म्मते। यच्चापि पाण्डवान् विप्र स्तोतुमिच्छसि संयुगे।
भीषयन् सर्व्वसैन्यानि कौरवेयाणि दुर्म्मते। अत्रापि ब्रुवतो वाक्यं यथावच्छृणु गौतम।
दुर्य्योधनश्च द्रोणश्च शकुनिर्दुर्मुखो जयः। दुःशासनो वृषसेनो मद्रराजस्त्वमेव च। ७०३०
सोमदत्तश्च भूरिश्च तथा द्रौणिर्व्विविंशतिः। तिष्ठन्ति दंशिता यत्र सर्व्वे युद्धविशारदाः।
जयेदेतान् रणे को हि शक्रतुल्यबलोऽप्यरिः। शूराश्च हि कृतास्त्राश्च बलिनः स्वर्गलिप्सवः।
धर्म्मज्ञा युद्धकुशला हन्युर्युद्धे सुरानपि। एते स्थास्यन्ति सङ्ग्रामे पाण्डवानां बधार्थिनः।
जयमाकाङ्क्षमाणस्य कौरवेयस्य दंशिताः। दैवायत्तमहं मन्ये जयं सुबलिनामपि।
यत्र भीष्मो महाबाहुः शेते शरशताचितः। विकर्णश्चित्रसेनश्च बाह्लीकश्च जयद्रथः। ७०३५
भूरिश्रवा जयश्चैव जलसन्धः सुदक्षिणः। शलश्च रथिनां श्रेष्ठो भगदत्तश्च वीर्य्यवान्।

एते चान्येच बहवो देवैरपि च दुर्जयाः। निहताः समरे शूरा पाण्डवैर्बलवत्तराः।
किमन्यद्दैवसंयोगान्मन्यसे पुरुषाधम। यश्चैतान् स्तौषि सततं दुर्य्योधनरिपून् द्विज।
तेषामपि हताः शूरा शतशोऽथ सहस्रशः। क्षीयन्ते सर्व्वसैन्यानि कुरूणां पाण्डवैः सह।
प्रभावं नात्र पश्यामि पाण्डवानां कथञ्चन। यस्तान् बलवतो नित्यं मन्यसे हि नराधम।
यतिष्येऽहं परं शक्त्या योद्धुं तैः सह संयुगे। दुर्य्योधन हितार्थाय जयो दैवे प्रतिष्ठितः।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि घटोत्कचवधपर्व्वणि कृपकर्णवाक्ये अष्टपञ्चाशदधिकशततोऽध्यायः॥ १५८॥

॥ सञ्जय उवाच॥ तथा परुषितं दृष्ट्वा सूतपुत्रेण मातुलं। खड्गमुद्यम्य वेगेन द्रौणिरभ्यपतद्द्रुतं।
ततः परमसंक्रुद्धः सिंहो मत्तमिव द्विपं। प्रेक्षतः कुरुराजस्य द्रौणिः कर्णं समभ्ययात्।
॥ अश्वत्थामोवाच॥ यदर्ज्जुनगुणांस्तथ्यान् कीर्त्तयानं नराधम। शूरं द्वेषात् सुदुर्बुद्धे त्वं भर्त्सयसि मातुलं।
विकत्थमानः शौर्य्येण सर्व्वलोकधनुर्धरं। दर्पोत्सेकगृहीतोऽद्य न किञ्चिद्गणयन्मृधे।
क्व ते वीर्य्यं क्व चास्त्राणि यस्त्वां निर्जित्य संयुगे। गाण्डीवधन्वा हतवान् प्रेक्षतस्ते जयद्रथं।
येन साक्षान्महादेवः समरे योधितः पुरा। तमिच्छसि वृथा जेतुं सूताधम मनोरथैः।
यं हि कृष्णेन सहितं सर्व्वशस्त्रभृतांवरं। जेतुं न शक्ताः सहिताः सेन्द्रा अपि सुरासुराः।
लोकैकवीरमजितमर्ज्जुनं सूत संयुगे। किम्पुनस्त्वमसत् जेतुं सहैभिर्व्वसुधाधिपैः।
कर्णाद्य पश्य दुर्बुद्धे तिष्ठेदानीं नराधम। एष तेऽद्य शिरः कायादुद्धरामि सुदुर्म्मते।
॥ सञ्जय उवाच॥ तमुद्यतन्तु वेगेन राजा दुर्य्योधनः स्वयं। न्यवारयन्महातेजाः कृपश्च द्विपदां वरं।
॥ कर्ण उवाच॥ शूरोऽयं समरश्लाघी दुर्म्मतिश्च द्विजाधमः। आसादयतु मद्वीर्य्यं मुञ्चेनं द्विजसत्तमं।
॥ अश्वत्थामोवाच॥ तवैतत् क्षम्यतेऽस्माभिः सूतात्मज सुदुर्म्मते। दर्पमुत्थितमेतत्ते फाल्गुनो नाशयिष्यति।
॥ दुर्य्योधन उवाच॥ अश्वत्थामन् प्रसीदस्व क्षन्तुमर्हसि मानद। कोपः खलु न कर्त्तव्यः सूतपुत्रे त्वयाऽनघ।
त्वयि कर्णे कृपे द्रोणे मद्रराजे च सौबले। महत् कार्य्यं समायातं प्रसीद द्विजसत्तम।
एते ह्यभिमुखाः सर्व्वे राधेयेन युयुत्सवः। आयान्ति पाण्डवाः शङ्खान्नाक्रथन्तः समन्ततः।
॥ सञ्जय उवाच॥ प्रसाद्यमानस्तु ततो राज्ञा द्रौणिर्म्महामनाः। प्रससाद महाराज क्रोधवेगसमन्वितः।
ततः कृप उवाचेदमाचार्य्यः सुमहामनाः। सौम्यस्वभावाद्राजेन्द्र क्षिप्रमागतमार्द्दवः।
॥ कृप उवाच॥ तवैतत् क्षम्यतेऽस्माभिः सूतात्मज सुदुर्म्मते। दर्पमुत्सिक्तमेतत्ते फाल्गुनो नाशयिष्यति।
॥ सञ्जय उवाच॥ ततस्ते पाण्डवा राजन् पाञ्चालाश्च यशस्विनः। आजग्मुः सहितास्तत्र तर्ज्जयन्तः सहस्रशः।
कर्णोऽपि रथिनां श्रेष्ठश्चापमुद्यम्य वीर्य्यवान्। कौरवाग्र्यैः परिवृतः शक्रो देवगणैरिव।
पर्य्यतिष्ठत तेजस्वी स्वबाहुबलमाश्रितः। ततः प्रववृते युद्धं कर्णस्य सह पाण्डवैः।
भीषणं सुमहाराज सिंहनादविराजितं। ततस्ते पाण्डवा राजन् पाञ्चालाश्च यशस्विनः।
दृष्ट्वा कर्णं महाबाहुमुच्चैः शब्दमथानदन्। अयं कर्णः कुतः कर्णस्तिष्ठ कर्ण महारणे।
युध्यस्व सहितोऽस्माभिर्दुरात्मन् पुरुषाधम। अन्येतु दृष्ट्वा राधेयं क्रोधदीप्तेव शाब्रुवन्।

बध्यतामयमुत्सिक्तः सूतपुत्रोऽल्पचेतनः । सर्व्वैः पार्थिवशार्दूलैर्नानेनार्थोऽस्ति जीवता ।
अत्यन्तवैरी पार्थानां सततं पापपूरुषः । एष मूलं ह्यनर्थानां दुर्य्योधनमते स्थितः ।
हतैनमिति जल्पन्तः क्षत्रियाः समुपाद्रवन् । महता शरवर्षेण छादयन्तो महारथाः ।
बधार्थं सूतपुत्रस्य पाण्डवेयेन नोदिताः । तांस्तु सर्व्वांस्तथा दृष्ट्वा पाण्डुपुत्रान्महाबलान् ।
न विव्यथे सूतपुत्रो न च त्रासमगच्छत । दृष्ट्वा संहारकल्पं तमद्भुतं सैन्यसागरं । ७०७०
प्रियकृत्तव पुत्राणां सङ्ग्रामेष्वपराजितः । सायकौघेन बलवान् क्षिप्रकारी महाबलः ।
वारयामास तत् सैन्यं समन्ताद्भरतर्षभ । ततस्तु शरवर्षेण पाण्डवाः समवारयन् ।
धनूंषि ते विधुन्वानाः शतशोऽथ सहस्रशः । अयोधयन्त राधेयं शक्रं दैत्या यथा पुरा ।
शरवर्षन्तु तत् कर्णः पार्थिवैः समुदीरितं । शरवर्षेण महता समन्ताद्व्यधमद्बली ।
तद्युद्धमभवत्तेषां कृतप्रतिकृतैषिणां । यथा देवासुरे युद्धे शक्रस्य सह दानवैः । ७०७५
तत्राद्भुतमपश्याम सूतपुत्रस्य लाघवं । यदेनं समरे यत्ता नाप्नुवन्त्यपरे युधि ।
निवार्य्य च शरौघांस्तान् पार्थिवानां महारथः । युगेष्वीषासु छत्रेषु रथेषु च हयेषु च ।
आत्मनामाङ्कितान् घोरान् राधेयः प्राहिणोच्छरान् । ततस्ते व्याकुलीभूता राजानः कर्णपीडिताः ।
बभ्रमुस्तत्र तत्रैव गावः शीतार्द्दिता इव । हयानां बध्यमानानां गजानां रथिनां तदा ।
तत्र तत्र स्म दृश्यन्ते सङ्घाः कर्णेन पीडिताः । शिरोभिः पतितैराजन् बाहुभिश्च समन्ततः । ७०८०
प्रकीर्णा वसुधा सर्व्वा शूराणामनिवर्त्तिनां । हतैश्च हन्यमानैश्च निष्टनद्भिश्च सर्व्वशः ।
बभूवायोधनं राजन् वैवस्वतपुरं यथा । दुर्य्योधनस्ततो राजन् दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमं ।
अश्वत्थामानमासाद्य ततो वाक्यमुवाच ह । असौ हि दृश्यते कर्णो दंशितः सर्व्वपार्थिवैः ।
पश्येमां द्रवतीं सेनां कर्णसायकपीडितां । कार्त्तिकेयसमुद्भूतामासुरीमिव तां चमूं ।
दृष्ट्वेमां निर्जितां सेनां रणे कर्णेन धीमता । अभियात्येष बीभत्सुः सूतपुत्रजिघांसया । ७०८५
तद्यथा पश्यमानानां सूतपुत्रं महारथं । न हन्यात् पाण्डवः सङ्ख्ये तथा नीतिर्व्विधीयतां ।
ततो द्रौणिः कृपः शल्यो हार्द्दिक्यश्च महारथः । प्रत्युद्ययुस्तदा पार्थं सूतपुत्रस्य रक्षिणः ।
आयान्तं वीक्ष्य कौन्तेयं शक्रं दैत्यचमूमिव । बीभत्सुरपि राजेन्द्र पाञ्चालैरभिसंवृतः ।
प्रत्युद्ययौ तदा कर्णं यथा वृत्रं पुरन्दरः ।
॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ संरब्धं फाल्गुनं दृष्ट्वा कालान्तकयमोपमं । कर्णो वैकर्त्तनः सूत प्रत्यपद्यत् किमुत्तरं । ७०९०
योऽस्पर्द्धत च पार्थेन नित्यमेव महारथः । आशंसते च बीभत्सुमवजेतुं सुदक्षिणः ।
स तु तं सहसा प्राप्तं नित्यमत्यन्तवैरिणं । कर्णो वैकर्त्तनः सूत किमन्यत् प्रत्यपद्यत ।
॥ सञ्जय उवाच ॥ आयान्तं पाण्डवं दृष्ट्वा गजः प्रतिगजं यथा । असम्भ्रान्तस्ततः कर्णः प्रत्युदीयात् धनञ्जयं ।
तमापतन्तं वेगेन स्वर्णपुङ्खैरजिह्मगैः । छादयामास पार्थोऽथ कर्णन्तु विजयं शरैः ।
तं कर्णं शरजालेन छादयामास पाण्डवः । ततः कर्णः सुसंरब्धः शरैस्त्रिभिरविध्यत । ७०९५

तस्य तल्लाघवं दृष्ट्वा नामृष्यत महारथः । तस्मै वाणांश्छिलाधौतान् प्रदीप्ताग्रानजिह्मगान्।
प्राहिणोत् सूतपुत्त्राय त्रिंशता शत्रुतापनः । विव्याध चैनं संरम्भात् वाणेनैकेन वीर्य्यवान्
सव्ये भुजाग्रे बलवान्नाराचेन हसन्निव । तस्य विद्धस्य वेगेन कराच्चापं पपात ह ।
पुनरादाय तच्चापं निमेषार्द्धान्महाबलः । छादयामास वाणौघैः फाल्गुनं कृतहस्तवत् ।
शरवृष्टिन्तु तां मुक्तां सूतपुत्त्रेण भारत । व्यधमच्छरवर्षेण स्मयन्निव धनञ्जयः । ७१००
तौ परस्परमासाद्य छादयेतां समन्ततः । शरजालैर्महेष्वासौ कृतप्रतिकृतैषिणौ ।
तदद्भुतमभूद्युद्धं कर्णपाण्डवयोर्मृधे । उभयोर्व्वासिताहेतोर्व्वन्ययोर्गजयोरिव ।
ततः पार्थो महेष्वासो दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमं । मुष्टिदेशे धनुस्तस्य चिच्छेद त्वरयाऽन्वितः ।
अश्वांश्च चतुरो भल्लैरनयद्यमसादनं । सारथेश्च शिरः कायादहरच्छत्रुतापनः ।
अथैनं छिन्नधन्वानं हताश्वं हतसारथिं । विव्याध सायकैः पार्थश्चतुर्भिः पाण्डुनन्दनः । ७१०५
हताश्वात्तु रथात्तूर्णं अपद्रुत्य नरर्षभः । आरुरोह रथं तूर्णं कृपस्य शरपीडितः ।
स नुन्नोऽर्जुनवाणौघैराचितः शल्लको यथा । जीवितार्थमभिप्रेप्सुः कृपस्य रथमारुहत्।
राधेयं निर्ज्जितं दृष्ट्वा तावका भरतर्षभ । धनञ्जयशरैर्नुन्नाः प्राद्रवन्त दिशो दश ।
द्रवतस्तान् समालोक्य राजा दुर्य्योधनः स्वयं । निवर्त्तयामास तदा वाक्यञ्चेदमुवाच ह ।
अलं द्रुतेन वः शूरास्तिष्ठध्वं चत्त्रियर्षभाः । एष पार्थवधायाहं स्वयं गच्छामि संयुगे । ७११०
अहं पार्थं हनिष्यामि सपाञ्चालं समागतं । अद्य मे युध्यमानस्य सह गाण्डीवधन्वना ।
द्रक्ष्यन्ति विक्रमं पार्थाः कालस्येव युगक्षये । अद्य मद्वाणजालानि विमुक्तानि सहस्रशः ।
द्रक्ष्यन्ति समरे पार्थाः शलभानामिवायतीः । अद्य वाणमयं वर्षं सृजतो मम धन्विनः ।
जीमूतस्येव घर्म्मान्ते द्रक्ष्यन्ति मम सैनिकाः । जेष्याम्यद्य रणे पार्थं सायकैर्नतपर्व्वभिः ।
तिष्ठध्वं समरे वीरा भयं त्यजत फाल्गुनात् । न हि मद्वीर्य्यमासाद्य फाल्गुनः प्रसहिष्यति । ७११५
यथा वेलां समासाद्य सागरो मकरालयः । इत्युक्त्वा प्रययौ राजा सैन्येन महता वृतः ।
फाल्गुनं प्रति संरब्धः क्रोधसंरक्तलोचनः । तम्प्रयान्तं महाबाहुं दृष्ट्वा शारद्वतस्तदा ।
अश्वत्थामानमासाद्य वाक्यञ्चेदमुवाच ह । एष राजा महाबाहुरमर्षी क्रोधमूर्च्छितः ।
पतङ्गवृत्तिमास्थाय फाल्गुनं योद्धुमिच्छति । यावन्नः पश्यमानानां प्राणान् पार्थेन संयुगे ।
न जह्यात् पार्थिवश्रेष्ठस्तावत् वारय कौरवं । यावत् फाल्गुनवाणानां गोचरं नाधिगच्छति । ७१२०
कौरव्यः पार्थिवो वीरस्तावत्तिष्ठति संयुगे । यावत् पार्थशरैर्घोरैर्निर्मुक्तोरगसन्निभैः ।
न भस्मीक्रियते राजा तावद्युद्धान्निवर्त्यतां । अयुक्तमिव पश्यामस्तिष्ठत्स्वस्मासु मानद ।
स्वयं युद्धाय यद्राजा रणं यात्यसहायवान् । दुर्लभं जीवितं मन्ये कौरवस्य किरीटिना ।
युध्यमानस्य समरे शार्दूलेनेव हस्तिनः । मातुलेनैवमुक्तस्तु द्रौणिः शस्त्रभृताम्वरः ।
दुर्य्योधनमिदं वाक्यं त्वरितः समभाषत । मयि जीवति गान्धारे न युद्धं कर्त्तुमर्हसि । ७१२५

मामनादृत्य कौरव्य तव नित्यं हितैषिणं । न हि ते सम्भ्रमः कार्य्यः पार्थस्य विजयम्प्रति ।
अहमावारयिष्यामि पार्थं तिष्ठ सुयोधन ।
॥ दुर्य्योधन उवाच ॥ आचार्य्यः पाण्डुपुत्त्रान् वै पुत्त्रवत् परिरक्षति । त्वमप्युपेक्षां कुरुषे तेषु नित्यं ममारिषु ।
मम वा मन्दभाग्यत्वान्मन्दस्ते विक्रमो युधि । धर्म्मराजप्रियार्थम्वा द्रौपद्या वा न विद्म तत् ।
धिगस्तु मम लुब्धस्य यत्कृते सर्व्वबान्धवाः । सुखकामाः परं दुःखं प्राप्नुवन्त्यपराजिताः । ७२१०
को हि शस्त्रभृतां श्रेष्ठो महेश्वरसमो युधि । शत्रुं न क्षपयेच्छक्तो यो न स्याद्गौतमीसुतः ।
अश्वत्थामन् प्रसीदस्व नाशयैतान्ममाहितान् । तवास्त्रगोचरे शक्ताः स्थातुं देवा न दानवाः ।
पाञ्चालान् सोमकांश्चैव जहि द्रौणे सहानुगान् । वयं शेषान् हनिष्यामस्त्वयैव परिरक्षिताः ।
एते हि सोमका विप्र पाञ्चालाश्च यशस्विनः । मम सैन्येषु संक्रुद्धा विचरन्ति दवाग्निवत् ।
तान् वारय महाबाहो कैकयांश्च नरोत्तम । पुरा कुर्व्वन्ति निःशेषं रक्ष्यमाणाः किरीटिना । ७२१५
अश्वत्थामंस्त्वरायुक्तो याहि शीघ्रमरिन्दम । आदौ वा यदि वा पश्चात्तवेदं कर्म्म ब्राह्मण ।
त्वमुत्पन्नो महाबाहो पाञ्चालानां बधाय वै । करिष्यसि जगत्कृत्स्नमपाञ्चालं किलोद्यतः ।
एवं सिद्धाब्रुवन्वाण्यो भविष्यति च तत्तथा । तस्मात्त्वं पुरुषव्याघ्र पाञ्चालान् जहि सानुगान् ।
न तेऽस्त्रगोचरे शक्ताः स्थातुं देवाः सवासवाः । किमु पार्थाः सपाञ्चालाः सत्यमेतद्वचो मम ।
न त्वां समर्थाः सङ्ग्रामे पाण्डवाः सह सोमकैः । बलाद्योधयितुं वीर सत्यमेतद्ब्रवीमि ते । ७२२०
गच्छ गच्छ महाबाहो न नः कालात्ययो भवेत् । इयं हि द्रवते सेना पार्थसायकपीडिता ।
शक्तो ह्यसि महाबाहो दिव्येन स्वेन तेजसा । निग्रहे पाण्डुपुत्त्राणां पाञ्चालानाञ्च मानद ।
इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व्वणि घटोत्कचबधपर्व्वणि दुर्य्योधनवाक्ये एकोनषष्ट्यधिकशततोऽध्यायः ॥ १५९ ॥
॥ सञ्जय उवाच ॥ दुर्य्योधनेनैवमुक्तो द्रौणिराहवदुर्म्मदः । चकारारिबधे यत्नमिन्द्रो दैत्यबधे यथा ।
प्रत्युवाच महाबाहुस्तव पुत्त्रमिदं वचः । सत्यमेतन्महाबाहो यथा वदसि कौरव ।
प्रिया हि पाण्डवा नित्यं मम चापि पितुश्च मे । तथैवावां प्रियास्तेषां न युद्धे तु कथञ्चन । ७२२५
शक्तितस्तात युध्यामस्त्यक्त्वा प्राणानभीतवत् । अहं कर्णश्च शल्यश्च कृपो हार्द्दिक्य एव च ।
निमेषात् पाण्डवीं सेनां क्षपयेयुर्नृपोत्तम । ते चापि कौरवीं सेनां निमेषात् कुरुसत्तम ।
क्षपयेरन्महाबाहो यदि न स्याम संयुगे । युध्यतः पाण्डवान् शक्त्या तेऽपि चास्मान् युयुत्सवः ।
तेजस्तु तेज आसाद्य प्रशमं याति भारत । अशक्या तरसा जेतुं पाण्डवानामनीकिनी ।
जीवत्सु पाण्डुपुत्त्रेषु तद्धि सत्यं ब्रवीमि ते । आत्मार्थं युध्यमानास्ते समर्थाः पाण्डुनन्दनाः । ७२३०
किमर्थं तव सैन्यानि न हनिष्यन्ति भारत । त्वन्तु लुब्धतमो राजन्निकृतिज्ञश्च कौरव ।
सर्व्वातिशङ्की मानी च ततोऽस्मानभिशङ्कसे । मन्ये त्वं कुत्सितो राजन् पापात्मा पापपूरुषः ।
अन्यानपि स नः क्षुद्र शङ्कसे पापभावितः । अहन्तु यत्नमास्थाय त्वदर्थं त्यक्तजीवितः ।
एष गच्छामि सङ्ग्रामं त्वत्कृते कुरुसत्तम । योत्स्यामि शत्रुभिः सार्द्धं हनिष्यामि परान् वर ।